MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
ŽMOGAUS IR VISUOMENĖS STUDIJŲ FAKULTETAS
EDUKOLOGIJOS IR SOCIALINIO DARBO INSTITUTAS

LORETA GUDONYTĖ

SOCIALINIO DARBO MAGISTRATŪROS IŠTĘSTINĖS STUDIJOS

SOCIALINIŲ DARBUOTOJŲ PATIRTYS VAIKŲ GLOBOS NAMŲ REORGANIZAVIMO KONTEKSTE

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas:

dr. Neringa Kurapkaitienė

Vilnius, 2021

TURINYS

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS 3
LENTELIŲ SĄRAŠAS 4
SĄVOKŲ ŽODYNĖLIS 5
ĮVADAS 6
1. VAIKŲ PATEKIMO INSTITUCINEI PRIEŽIŪRAI PRIEŽASTYS IR SOCIALINIŲ PASLAUGŲ TEIKĖJŲ VAIDMUO IKI INSTITUCINIŲ VAIKŲ GLOBOS NAMŲ REORGANIZACIJOS PROCESO 10
1.1 Vaikų patekimo į institucinę globą priežastys bei pagalbos būdai 10
1.2 Atliekamo socialinio darbo kokybiškumą lemiantys aspektai ir socialinių darbuotojų kompetencijos svarba 15
2. INSTITUCINIŲ VAIKŲ GLOBOS NAMŲ REORGANIZAVIMO PROCESAS LIETUVOJE IR UŽSIENIO VALSTYBĖSE 23
2.1 Institucinių vaikų globos namų reorganizavimo procesas Lietuvoje 23
2.2 Institucinių vaikų globos namų reorganizavimo procesas užsienio valstybėse 32
3. SOCIALINIŲ DARBUOTOJŲ PATIRTYS VAIKŲ GLOBOS NAMŲ REORGANIZAVIMO KONTEKSTE TYRIMAS 40
3.1 Tyrimo metodologija 40
3.2 Empirinio tyrimo rezultatų analizė 45
3.2.1. Nuo atsakingo vaidmens iki nuvertinimo 45
3.2.2 Socialinis darbuotojas – žmogus 49
3.2.3 Socialinė darbuotoja kaip mama 51
3.2.4 Kas skatina veikti 55
3.2.5 Priežastys dėl kurių nusvyra rankos 58
3.2.6 Pagalba sau 63
3.2.7 Dabar kaip šeima 69
IŠVADOS 73
REKOMENDACIJOS 74
LITERATŪRA 75
SANTRAUKA 82
SUMMARY 83

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

1 pav. Socialinio darbuotojo kompetencijos.....16
2 pav. Tėvų globos netekusių vaikų globos forma.....25
3 pav. Globojamų vaikų skaičius Lietuvoje.....25
4 pav. Kur gyvena globojami vaikai, kuriems nustatyta globa.....27

LENTELIŲ SĄRAŠAS

1 lentelė. Tyrimo dalyvių sociodemografiniai duomenys.....44
2 lentelė. Socialinio darbuotojo savijauta darbe.....45
3 lentelė. Žmogiškasis faktorius socialiniame darbe 49
4 lentelė. Socialinių darbuotojų kompetencijos.....51
5 lentelė. Kas skatina veikti.....55
6 lentelė. Sunkumai darbe.....58
7 lentelė. Sunkumų įveikimo būdai.....63
8 lentelė. Pokyčiai pastebimi po reorganizacijos.....69

SĄVOKŲ ŽODYNĖLIS

1. **Bendruomeniniai namai** - „įstaiga teikianti trumpalaikę ar ilgalaikę socialinę globą , kurioje bendruomenėje, bute, name ar kotedže, pagal artimą šeimai modelį, gyvena nedaugiau 8 vaikų. Jiems sudaromos sąlygos gauti reikalingas paslaugas bei turiningai leisti laisvalaikį bendruomenėje“. („ *Bendruomeniniai vaikų globos namai visų pirma turi būti namai,*“ 2019)
2. **Deinstitucionalizacija** - sisteminis, valstybinio lygmens pokytis, kurio siekiama sumažinti institucinę globą ir pereiti prie paslaugų, kurių dėka vaikai išliktų šeimose ir bendruomenėse. (Eurochild, Hope & Homes for Children, 2012)
3. **Institucinė globa –** šiuo atveju likusių be tėvų globos vaikų apgyvendinimas stacionariose socialinės globos įstaigose, kūdikių namuose, kuriuose nuolat gyvena nuo kelių dešimčių iki kelių šimtų asmenų. Socialiniai ryšiai su bendruomene dėl šių įstaigų specifikos yra riboti, silpni socialiniai įgūdžiai, minimalios galimybės sėkmingai integruotis į visuomenę. Būdingas grupinis, o ne individualus ugdymas bei priežiūra. Institucinė globa pasižymi griežta tvarka ir nelanksčiomis taisyklėmis. („Dėl Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014−2020 metų veiksmų plano patvirtinimo pakeitimo 2018/Nr.A1-168“)
4. **Reorganizacija- „**pertvarkymas, organizavimas iš naujo“. (Tarptautinių žodžių žodynas, 2021)
5. **Socialinis darbuotojas - „**tai specialistas, kurio darbo paskirtis yra sustiprinti žmogaus prisitaikymo prie aplinkos sugebėjimus, atstatyti ryšius su visuomene, padėti jam integruotis į ją ir skatinti pilnavertiškesnį žmogaus socialinį funkcionavimą.“ (Lietuvių žodynas, 2019)

ĮVADAS

Dabartinėje Lietuvoje jau keleri metai labai svarbus klausimas vaiko netekusio tėvų globos globojimo kokybė ir sistemos pertvarka. (LRSADM „Dėl Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014−2020 metų veiksmų plano patvirtinimo pakeitimo 2018/Nr.A1-168“). Ši pertvarka palieka socialinius darbuotojus, o ypač jų profesionalumą. Profesionalumas neišvengiama būtinybė, siekiant užtikrinti vaiko gerovę (Kiaunytė ir Lygnugarienė, 2019). Lietuvoje deinstitucionalizacijos procesas prasidėjęs daugiau kaip prieš dešimtmetį, tačiau nesibaigęs dar ir dabar. Tai rodo, kad vaikų globos namų reorganizavimas vyksta lėtai (Kiaunytė ir Lygnugarienė 2019).

Temos ištirtumas: Lietuvoje daug dėmesio skiriama vaikų globos reformai. Šia tema atliktas ne vienas tyrimas. Vaiko gyvenimą vaikų globos namuose prieraišumo teorijos aspektu 2012 metais nagrinėjo Zbarauskaitė. Lyginamąją analizę apie vaikų žmogaus teisių užtikrinimą gyvenant šeimoje ir instituciniuose vaikų globos namuose atliko Snieškienė ir Tamulienė 2014 metais, jos nagrinėjo ir analizavo vaikų likusių be tėvų globos patirtį gyvenant skirtingose aplinkose, patiriant skirtingas globos formas. Poviliūnas (2014) tyręs vaiko gerovės politikos įgyvendinimą, išryškino, kad institucionalizavimo eigą būtinai reikia pagreitinti, užtikrinant, kad kiekviena globos forma būtų suasmeninta, pritaikyta konkrečiam vaikui, pagal tai kas vaikui naudingiausia jo esamoje situacijoje, atliepiant jo poreikius (Pivoriūnas, 2014). Bobonienė ir Voitechovič (2012) atskleidė prevencijos ir intervencijos priemones taikytas vaikų globos namų reorganizacijos kontekste (Bobinienė, Voitechovič 2012). Tyrėjos išryškino, kad institucinės globos reorganizavimas neduos siektinų teigiamų rezultatų, jei nebus nuolatinio, duodančio rezultatų darbo su socialinės rizikos šeimomis, auginančiomis vaikus, kuriems galimai prireiks globos. Mockaitytė-Cicilionienė (2014) išryškino kompleksinio iš šeimos paėmimo priežastis, tirdama vaiko iš šeimos paėmimo legitimavimo priešpriešas, ir socialinio darbuotojo perspektyvas. (Mockaitytė-Cicilionienė 2014) Gvaldaitė ir Šimkonytė tyrinėjo pradėtą vykdyti vaiko globos deinstitucionalizacijos situaciją Lietuvoje. Atskleisdama socialinių darbuotojų pasirengimą ir įtraukimą šiems darbo pokyčiams (Gvaldaitė ir Šimkonytė, 2016). Griciūtė ir Senkevičiūtė atskleidė socialinių darbuotojų, dirbančių instituciniuose globos namuose, atrinktuose reorganizacijai, motyvaciją, norą dalyvauti pokyčiuose (Griciūtė ir Senkevičiūtė, 2018).

Vaiko globos teorijos Lietuvoje siejamas su 1998 metais. Tuo metu Lietuvoje buvo rengiamas Lietuvos Respublikos vaiko globos įstatymas. Šiuo laikotarpiu buvo suformuluotos išgrynintos vaiko globos apibrėžiami, tikslai ir uždaviniai, vaikų globos nustatymo principai, tokios globos formos kaip –

šeimynos, globėjai ir vaikų globos namai. Dabartiniu metu projektas „Tvaraus perėjimo nuo institucinės globos prie šeimos ir bendruomenėje teikiamų paslaugų sistemos sąlygų sukūrimas Lietuvoje“ (toliau – Projektas) skatina didelius pokyčius, kuriuos pastebime Lietuvoje. Jo tikslas yra sukurti tinkamas, veiksmingas sąlygas, kurios palengvins perėjimą nuo institucinės globos iki šeimos ar bendruomeninių namų. Šis projektas finansuojamas pagal 2014 – 2020 metų Europos Sąjungos fondų investicijų veiksmų programos 8 prioriteto „Socialinio įsitraukimo didinimas ir kova su skurdu“ įgyvendinimo priemonę Nr. 08.4.1-ESFA-V-405 „Institucinės globos pertvarka“. Kas nuveikta per šiuos 6 metus, ar Lietuva spėjo įvykdyti institucinės globos pertvarkos uždavinius, bei pasiekti jos keliamus tikslus?

Nepaisant visuomenės pasipriešinimo, neigiamo požiūrio į vaikų globos namuose gyvenančius vaikus, susidorojus su kliūtimis sėkmingai kuriamasi ir persikraustoma į bendruomeninius namus (Institucinės globos pertvarkos I-ojo etapo vertinimas, 2020). Pati visuomenė pripažįsta, kad globos namų gyventojai yra diskriminuojami ir nenori gyventi turėdami artimoje aplinkoje gyventojų ir globos namų. Žmonių nerimą ir baimę sukuria informacijos trūkumas apie žmones, jų diskriminaciją ir socialinę atskirtį ir galimai sėkmingą sugrįžimą į bendruomenę, į darbo rinką, ko kasdieninės veiklos teikiamą naudą visuomenei (Institucinės globos pertvarkos I-ojo etapo vertinimas, 2020). Gajus neigiamas visuomenės požiūris, į vaikus iš vaikų globos namų. Jiems klijuojamos etiketės, tokios kaip chuliganai, nesveiki. Visuomenės nuomone Vaikai iš globos institucijų netinkamai elgiasi, visi turi sveikatos problemų. Dėl šių priežasčių nenorima šių vaikų imti globon ar įsivaikinti. Šią nuomonę visuomenėje formuoja, žmonių pasisakymai, pasakojimai apie negatyvią patirtį, taip pat žiniasklaidos priemonės, tokios kaip socialiniai tinklai, televizija, spauda. Gerosios patirties dalijimasis apie šių grupių funkcionavimą visuomenėje galėtų pagerinti nuomonę. Sukurti pozityvų požiūrį į atskirtį patiriančius žmones. Nepaisant visų kliūčių vaikų skaičius institucinėse globos įstaigose vis mažėja. Dabar 2020-01-01 Lietuvoje funkcionuoja 97 vaikų socialinės globos įstaigos. Šį skaičių sudaro instituciniai vaikų globos namai ir bendruomeniniai vaikų namai (SPIS duomenų bazė, 2018).

Laikantis veiksmų plano ir pertvarkant institucinius globos namus į bendruomeninius 2018 metų skaičiais Lietuvoje veikė 84 bendruomeniniai vaikų globos namai, kuriuose gyveno apie 490 vaikų netekusių tėvų globos (SPIS duomenų bazė, 2018).

Šis projektas palietė ne tik tūkstančius tėvų globos netekusių Lietuvos vaikų, bet ir didelę dalį socialinių darbuotojų. Tai ne pirmieji iššūkiai globos institucijų darbuotojų darbo istorijoje.

Dabartinių pokyčių kontekste iškyla vertybių klausimas, nes instituciniai globos namai negali jų užtikrinti. Neužtikrinama pasirinkimo laisvė. Gyvendamas įstaigoje žmogus negali pasirinkti, neturi galimybės priimti kažkokių sprendimų, kaip tik dėl įstaigose esamų nelanksčių taisyklių (Dėl Perėjimo nuo *institucinės* globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų... 2018/Nr. A1-168).

Socialinio darbo vertybės kurios taip pat turi būti užtikrinamos, tai dėmesys žmonių poreikiams, žmogiškiems santykiams, įtrauktis. Jei paslaugos teikiamos bendruomenėje tai galėtų būti ryšių tarp žmonių stiprinimas, tiek šeimoje, tiek visuomenėje. Žmones apgyvendinus įstaigose, kurios tarsi visiškai nutolusios nuo visuomenės, neįmanoma viso to įgyvendinti. Kad pasiekti tokių tikslų, puoselėti tokias vertybes, reiktų peržvelgti ir koreguoti, ar visiškai pakeisti socialinių ir sveikatos priežiūros profesijų atstovų vertybes, bei etiką, kad jos atitiktų perėjimo siekiamybę (Tarptautinė socialinių darbuotojų federacija, 2020). Socialinio darbo vertybės turi būti svarbios kalbant apie įtraukiančias paslaugas visuomenėje, kurios skatintų pasitikėjimą savo jėgomis, savarankiškumą aiškinant kiekvieną žmogų kaip asmenybę ir išryškinti, jo stipriąsias puses.

Suteikus geresnes gyvenimo sąlygas ar net pagerinus teikiamos globos kokybę, gyvenimas institucinėje įstaigoje nebus toks, kaip gyvenimas bendruomenėje. Vaikui ypatingai svarbus saugus prieraišumas, o jį sukurti globojant institucijoje praktiškai neįmanoma (Pūras, 2011). Tam reikia glaudaus bendravimo su šeimomis, su draugais ir bendruomene. Svarbu ne tik kur gyvena vaikas, bet ir kaip gyvena, kokius santykius jis palaiko, į kokių mokyklą eina, ar lankoki kino teatruose, teatruose, parodose, renginiuose. Ar jis džiaugiasi savo gyvenimu taip kaip džiaugiasi kiti žmonės. Pagrindinė institucinės globos savybė yra ta, kad ten gyvenantys žmonės tarytum atskiriami nuo bendruomenės, nors ir gerinant teikiamos globos kokybę ar materialines gyvenimo sąlygas (Pūras, 2011).

Darbo temos aktualumas: Kad ir kokie pokyčiai sukrėstų globos sistemą, didelę svarbią dalį atsakomybių ir darbo tenka socialiniams darbuotojams. Globos pertvarka daro įtaką jų darbui, nes keičiasi pareigų pobūdis ir aplinka, kur jis paslaugas teikia. Atsiranda papildomų užduočių ir iššūkių praktiniame veikime. Arčiausiai pažeistų, priėmimo ir supratimo stokojančių vaikų lieka socialiniai darbuotojai, kuriems patiems reikia prisitaikyti prie nuolat besikeičiančių sąlygų bei aplinkybių. Socialinio darbo pagalbos procese socialiniai darbuotojai patys tampa įrankiu, todėl svarbu išsiaiškinti jo poziciją, patirtis vaikų globos namų reorganizavimo kontekste.

Darbo temos naujumas: Vaikų globos namų reoganizavimas vykęs 6 metus jau eina į pabaigą. Procesas dar eigoje, todėl kiekvienas tyrimas unikalus tuo, tuo kad sprenčiamos kartais panašios problemos tačiau skirtingais laikotarpiais. Į tyrimą įtraukiamais vis kitais žmonėmis. Institucinių vaikų globos namų keitimas į jaukesnius bendruomeninius namus ir noras vaikus įtraukti gyventi į visuomenę (tai yra namus ar butus 6-8 vaikams, su kaimynais, bendromis laiptinėmis ir panašiai) („Bendruomeniniai vaikų globos namai pirma turi būti namai,“ 2019). Viskas daroma dėl vaikų, bet mažai aptarta kaip jaučiasi darbuotojai, kuriems keičiasi visas jų darbo pobūdis, kaip keičiasi jų atsakomybė, kaip jie pokyčiams buvo paruošti. Taigi šiuo darbu norima išsiaiškinti kaip jaučiasi vaikų globos namų

socialiniai darbuotojai laikotarpiu nuo sužinojimo apie permainas, iki darbo bendruomeniniuose vaikų globos namuose.

Darbo temos problema: Tyrimo problema stipriai susijusi su keliamu klausimu – ar inicijuotas vaikų globos namų pokytis davė laukiamų rezultatų, kurių buvo viliamasi? Ar pokyčiai nepadarė žalos vaikų globos namų funkcionavimui. Pertvarka orientuota į vaikų geresnį gyvenimą, integravimo į visuomenę išpildymą? Norint atsakyti į šiuos klausimus, socialinio darbuotojo, kuris dirba su vaikais ir yra arčiausiai jų, patirtis, tampa labai svarbi ir informatyvi. Tiesiogiai nuo darbuotojo savijautos ir emocinės būsenos priklauso jo ir vaiko kuriamas santykis, o tuo pačiu pagalba globotiniui, rezultatai ir kokybė.

Darbo tyrimo objektas: Socialinių darbuotojų dirbančių vaikų globos namuose patirtys įgyvendinant vaikų globos namų reorganizavimą.

Darbo tyrimo tikslas: Teoriškai ir empiriškai ištirti vaikų globos namų socialinių darbuotojų patirtis, reorganizuojant institucinius vaikų globos namus į bendruomeninius namus.

Darbo tyrimo uždaviniai:

1. Atskleisti socialinių darbuotojų darbo kokybiškumą lemiančius aspektus, bei kompetencijų raišką.
2. Apžvelgti vaikų globos namų reorganizacijos proceso padėtį Lietuvoje.
3. Atskleisti socialinių darbuotojų, dirbančių vaikų globos namuose, patirtis, įvykus darbo pobūdžio, bei tarpusavio santykių pokyčiams.
4. Išryškinti socialinių darbuotojų reakcijas vykstančių pokyčių atžvilgiu.

Tyrimo metodai:

teoriniai: dokumentų bei literatūros analizė, informacijos apibendrinimas bei sisteminimas.

empiriniai: pusiau struktūruotas interviu metodas duomenų rinkimui, turinio (angl. content) analizės metodas skirtas tyrimo duomenų analizei atlikti.

1. VAIKŲ PATEKIMO INSTITUCINEI PRIEŽIŪRAI PRIEŽASTYS IR SOCIALINIŲ PASLAUGŲ TEIKĖJŲ VAIDMUO IKI INSTITUCINIŲ VAIKŲ GLOBOS NAMŲ REORGANIZACIJOS PROCESO

1.1 Vaikų patekimo į institucinę globą priežastys bei pagalbos būdai

Vaikai į institucinę globą gali patekti dėl netinkamo tėvų elgesio vaikų atžvilgiu, kuomet yra smurtaujama prieš juos, netinkamai su jais elgiamasi, ar neužtikrinamas kokybiškas vaiko augimas šeimoje. Taip pat, vaikai patenka įstaigų globai, kai tampa našlaičiais arba tėvai jų savanoriškai, laisva valia atsisako palikdami juos gyvybės langelyje. Visais šiais atvejais, vaikų globą perima institucijos ir įsipareigoja užtikrinti vaikui sąlygas mokytis bei gauti kokybiškas sąlygas augti, tobulėti ir save realizuoti („Vaikai: kaip sumažinti apgyvendinimą vaikų globos namuose,“ 2020).

Kuomet vaikas auga biologinėje šeimoje, tačiau jam nėra suteikiamos tinkamos sąlygos mokytis ir tobulėti, tada kaip pirminė prevencinė programa yra vaikų dienos centrai. Vaikai iš šeimų, kurioms trūksta socialinių įgūdžių, lankydamiesi dienos centruose gauna pagrindines žinias, kaip planuoti laiką, padedama atlikti namų darbus, užsiimama produktyvia po pamokine veikla. Produktyvi po pamokinė veikla, padeda vaikams nukreipti mintis nuo netinkamo elgesio, laisvo laiko leidimas gatvėje ar kiemuose pakeičiamas į produktyvų laiką dienos centre su specialistais ir bendraamžiais („Vaikai: kaip sumažinti apgyvendinimą vaikų globos namuose,“ 2020).

Šeimoms, kur vaikas ar suaugusysis patiria smurtą (fizinį ar psichologinį) iš kito suaugusiojo, savivaldybė gali paskirti mobilios komandos paslaugą. Tai yra, kai užfiksuojamas smurto atvejis šeimoje, pas šeimą vykstą mobili komanda, paprastai ją sudaro socialinis darbuotojas, psichologas ir su priklausomybių turinčiais žmonėmis dirbantis specialistas. Savivaldybė teikdama mobilios pagalbos paslaugas šeimoms, siunčia mobilią pagalbą ir dirba su šeima individualiai, siekdama kokybiškai išspręsti šeimoje kylančias problemas (Watson, 2012).

Savivaldybė atitinkamoms šeimoms, kurios dėl tam tikrų priežasčių (pvz., nesaikingas alkoholio vartojimas, smurtas, vaikų nepriežiūra ir pan.) atsiranda stebimų šeimų sąraše, teikia kompleksinę pagalbą. Kompleksinė pagalba, kai atitinkami specialistai organizuoja pozityvios tėvystės mokymus, individualią pagalbą, šeimos įgūdžių ugdymą ar mediacijos paslaugas. Teikiant kompleksinę pagalbą socialinių įgūdžių stokojančioms šeimoms yra organizuojamas pasirengimas šeimai ir tėvystės ugdymas, psichosocialinė pagalba esant krizinei situacijai, vaikų dienos socialinė priežiūra ir kitos paslaugos (Ambrasė, 2012). Operatyvus ir kokybiškas kompleksinės pagalbos suteikimas, gali užkirsti šeimoje

iškilusių problemų plėtrai ir padėti šeimai įveikti susidariusią krizinę situaciją („Jausmas kai turi namus: apie globą, įvaikinimą ir kitas galimybes padėti vaikams," 2016).

Tais atvejais, kai savivaldybės teikiama pagalba socialinių įgūdžių stokojančiai šeimai yra nerezultatyvi, tuomet imamasi vaiko perkėlimo iš biologinės šeimos proceso. Vaikui imama ieškoti globėjų, įtėvių, laikinų globotojų arba vaikas yra perkeliamas į vaikų globos namus. Kai vaikas netenka galimybės gyventi biologinėje šeimoje, tai prioritetu tampa gyvenimas kitoje šeimoje, ieškoma globėjų ir tik tokių neradus jis apsigyvena vaikų globos namuose (Jausmas kai turi namus: apie globą, įvaikinimą ir kitas galimybes padėti vaikams," 2016).

Iki institucinių vaikų globos namų pertvarkos Lietuvoje vyravo ideologija, kad socialinis darbuotojas tai tas asmuo, kuris paima vaikus iš šeimų, kuriose vaikams yra nesaugu tiek fiziškai, tiek psichologiškai. O laikinai ar visiškai tėvų globos netekę vaikai apsigyvenę instituciniuose globos namuose, gauna bendrines socialines paslaugas. Instituciniuose globos namuose gyvenantiems vaikams, socialiniai darbuotojai atlikdavo šias pagrindines funkcijas: teikdavo socialinę pagalbą, organizuodavo apsilankymus (pagal poreikį) pas psichologą ar kitus reikiamus specialistus, atlikdavo tarsi grupės vadovo/ auklėtojo vaidmenį. Taip pat, socialiniai darbuotojai atsižvelgdama į institucijoje gyvenančių vaikų bendrinius poreikius, organizuodavo socialinių įgūdžių mokymosi ir lavinimo užsiėmimus. Šiuose užsiėmimuose, buvo suteikiama bendrinė informacija, kaip planuoti biudžetą, gamintis maistą, tvarkytis buityje ir pan. Kitaip sakant iki institucinių vaikų globos namų pertvarkos organizavimo, socialiniai darbuotojai buvo tarsi klasės/ grupės auklėtojai, kurie organizuodavo atitinkamų specialistų teikiamų paslaugų prieinamumą ir reikalingumą, o jų pačių teikiamos tiesioginės paslaugos vaikams būdavo bendrinės (Žalimienė ir Lazutka, 2009).

Būtina pabrėžti, kad socialinių paslaugų teikimas ir socialinio darbuotojo specialybė atsirado tik po nepriklausomybės atgavimo, tai yra po 1990 m. Iki tol, socialinių paslaugų sistemą sudarė tik stacionarios paslaugos, nebuvo institucinių vaikų, senelių, neįgaliųjų centrų. Socialinių paslaugų teikimo formavimas buvo bendrinis, neaiškiai apibrėžtas ir orientuotas į teikiamų paslaugų kiekybę o ne kokybę. Šiuo atveju, instituciniuose vaikų globos namuose apsigyvenę vaikai, gaudavo bendrines socialines paslaugas, neatsižvelgiant ir nesigilinant į asmeninius vaikų poreikius ir galimybes. Ko pasekoje, nebūdavo suteikiamos sąlygos ir nebuvo atkreipiamas dėmesys į asmeninius vaikų poreikius bei galimybes, nebūdavo suteikiamos sąlygos tobulėti ir sėkmingai integruotis socialiniame gyvenime po pilnametystės (Žalimienė ir Lazutka, 2009).

Būtent po Lietuvos Respublikos nepriklausomybės atgavimo palaipsniui pradėjo kurtis įvairios vaikų globos institucijos. Valstybiniai vaikų globos namai ar visuomeninės organizacijos atkreipė dėmesį ne tik į būsto ir gyvenimo sąlygų suteikimą vaikams, kurie neteko tėvų globos, bet ir į tam tikrų

geresnių gyvenimo, lavinimosi, saviraiškos sąlygų sukūrimo ir suteikimo. Valstybinėse vaikų globos institucijose vaikai gyvena, ugdo socialinius įgūdžius, o mokosi bendrojo lavinimo įstaigose. Tiek ES (Europos sąjunga), tiek PSO (pasaulio sveikatos organizacija) pateikia gaires, kuriose nurodoma, kad vaikams netekusiems tėvų globos, būtina suteikti tokias gyvenimo sąlygas, kad jie nejaustų skurdo ar nepritekliaus, nepatirtų socialinės atskirties, būtų suteikiamos galimybės save realizuoti (Pagalba šeimai bendruomenėje – bendradarbiavimo schema savivaldybėje....įžvalga, 2016).

Dėl didėjančio vaikų skaičiaus, kurie netenka biologinių tėvų globos, didėjo ir vaikų globos įstaigų, ko pasekoje kentėjo teikiamų paslaugų kokybė. Kitaip sakant, valstybiniuose globos namuose buvo siekiama apgyvendinti kuo daugiau vaikų, neatsižvelgiant į tai, kad nebuvo fiziškai įmanoma suteikti kokybiškas sąlygas. Tokiais atvejais į pagalbą ateidavo tokios nevyriausybinės organizacijos kaip: parapijinės įstaigos, laikinieji vaikų globos namai, SOS vaikų kaimas ir pan. Vaiko, kuris apsigyvena instituciniuose vaikų globos namuose, ugdymą organizuoja auklėtojas, kuris siekia, kad vaikas kuo sėkmingiau integruotųsi į naują jį supančią aplinką bei jaustųsi saugus naujoje aplinkoje. O norint pasiekti sėkmingos integracijos, būtina suteikti vaikui tokias sąlygas, kad vaikas gautų ir jaustų žmogišką šilumą bei rūpestį. Be to, labai svarbios auklėtojo pedagoginės funkcijos ir pareigybės, kiek jos apima įvairias veiklos sritis, kokie veiklos nuostatai ir principai. Nuo auklėtojo atsidavimo ir naudojamų darbo metodų priklauso, kaip vaikui, kuris neteko tėvų globos, seksis prisitaikyti ir integruotis naujoje gyvenamojoje aplinkoje, ugdymo įstaigoje ir saviauklos procese (Dunajevas, 2011).

Socialines paslaugas teikiančių specialistų veikla instituciniuose globos namuose vykdoma pagal pateiktas švietimo ir mokslo ministerijos ugdymo programas. Tačiau, kaip ir buvo minėta anksčiau, dėl didėjančio globos namuose apsigyvenančių be tėvų globos likusių vaikų skaičiaus, tapo fiziškai nebeįmanoma suteikti kokybiškas paslaugas. Kitaip sakant, instituciniuose vaikų globos namuose dirbantys socialinių paslaugų teikėjai (socialiniai darbuotojai, socialiniai pedagogai ir pan.) negalėdavo atkreipti dėmesio į kiekvieną vaiką kaip individą, atsižvelgiant į kiekvieno poreikius, galimybes ir paslaugos buvo teikiamos grupėms, o ne individualiai. Ko pasekoje buvo imta svarstyti, kad norint tinkamai paruošti be tėvų globos likusius vaikus savarankiškam gyvenimui po pilnametystės, būtina perorganizuoti socialinių paslaugų teikimą iš grupinių į individualias (Kasperavičienė, 2013).

Svarbu tai, kad kiekvienas asmuo yra skirtingas ir gali skirtingai perimti ir įsisavinti diegiamas vertybes. Vertybių formavimuisi svarbios reikšmės turi vaiko prigimtis, šeima, kurioje auga, aplinka kurioje apsigyvena netekus tėvų globos, ugdymo įstaiga, žiniasklaida, socialinė aplinka pan. Instituciniuose globos namuose apsigyvenusį vaiką ugdančiam auklėtojui, socialiniams darbuotojui ar socialiniam pedagogui, svarbu sujungti teorines žinias ir intuiciją, ko pasekoje sukuriamos visuotinai funkcionuojančios vertybės (Dunajevas, 2011).

Pastebima, kad kardinaliai pasikeitė visuomenės požiūris į vaiką. Į visus vaikus imta žiūrėti kaip į žmones, kurie turi prigimtines teises ir yra pilnateisiai valstybės piliečiai. Lietuvos Respublikos politika dėl vaikų, kurie yra netekę tėvų globos yra organizuojama remiantis JTO Vaiko teisių konvencijoje pateiktomis ir apibrėžtomis vertybėmis principais. Tačiau, vaiko globos reglamentavimas vien įstatymais nėra tikslingas. Todėl siekiama, kad valstybės globos sistema būtų orientuota į kvalifikuotos pagalbos suteikimą vaikams, kurie yra netekę tėvų globos. O sėkmingam globos sistemos funkcionavimui svarbios reikšmės turi šalies visuomenės aktyvus dalyvavimas ir įsitraukimas. Labai svarbu, kad kistų visuomenės požiūris į vaikus, kurie yra netekę tėvų globos bei prisidėtų prie sėkmingo jų integravimosi socialinėje aplinkoje. Taip pat, labai svarbu, kad šeimos, kurios apsiima laikinajai globai ar įsivaikina vaikus likusius be tėvų globos, būtų tinkamai paruošiamos remiantis moksliniais tyrimais pagrįstu vaikų globos organizavimu ir darbuotojų funkcijų bei jų plėtotės aprašymu. Būtent siekiant sėkmingesnio laikinų globėjų ir įtėvių pasirengimo priimti į šeimą beglobį vaiką, pastebimas socialinio darbuotojo atliekamų funkcijų reikšmingumas. Socialinis darbuotojas šiame procese yra atsakingas už beglobio vaiko socialinę adaptaciją ir socializaciją (Dunajevas, 2011).

Taigi, kokie socialinio darbuotojo vaidmenys ugdant globojamų vaikų socialinius įgūdžius instituciniuose globos namuose. Socialinio darbuotojo funkcijos kinta priklausomai nuo kintančių vertybių, žinių ir įgūdžių. Socialinio darbuotojo pagrindinės funkcijos instituciniuose vaikų globos namuose tai:

- beglobio vaiko santykių optimizavimas su jį supančia aplinka (ugdymo įstaigoje, po pamokinėje veikloje, gyvenamojoje aplinkoje ir pan.);
- padėti beglobiui vaikui atpažinti ir pripažinti asmenines socialines problemas bei tinkamai į jas reaguoti;
- suteikti tinkamą informaciją ir įgūdžius, kaip adaptuotis naujoje beglobį vaiką supančioje aplinkoje;
- suteikti informacijos ir socialinių įgūdžių, kaip integruotis socialinėje aplinkoje sulaukus beglobiui pilnametystės;
- padėti įsisąmoninti ir taikyti esmines etines vertybes, kurios pagelbėtų tolimesniame beglobio vaiko gyvenime ir pan.

Visos šios pateiktos socialinio darbuotojo funkcijos yra tik esminės ir labai apibrėžtos. Atsižvelgiant į kiekvieno be tėvų globos likusio vaiko asmeninę situaciją, socialinio darbuotojo funkcijos kinta. Esmių esmė, kad be tėvų globos likusiam vaikui būtų suteikiama tokia socialinio darbuotojo pagalba, kad jis gebėtų ne tik tinkamai integruotis pakitusioje gyvenamojoje ir/ar ugdymo aplinkoje,

tačiau gebėtų integruotis ir išgyventi ateityje, jį supančioje socialinėje aplinkoje po pilnametystės ir gebėtų gyventi savarankiškai be tam tikrų institucijų įsikišimo. Kitaip sakant, socialinio darbuotojo dirbančio instituciniuose globos namuose pagrindinis tikslas, kad vaikas likęs be tėvų globos išgyventų ir gebėtų integruotis kintančioje socialinėje aplinkoje, gebėtų integruotis į darbo rinką ir patenkintų būtiniausius asmeninius pragyvenimo poreikius sulaukus pilnametystės (Kasperavičienė, 2013).

Kituose šaltiniuose pateikiama panaši socialinių darbuotojų atliekamų funkcijų apibrėžtis. Socialinių darbuotojų atliekamos funkcijos dirbant su tėvų globos netekusiais vaikais:

- organizuoti ir įgyvendinti vaikų ir paauglių adaptacijos visuomenėje procesą;
- naudoti ir nuolat paįvairinti ugdymą naujomis ugdymo formomis, kurių pagrindu būtų veikiama švietimo įstaigose, bendruomenėje ir globos įstaigose;
- bendradarbiauti su švietimo visuomene, specialistais, kurie užtikrina vaikų ir paauglių saugumą, teises ir pareigas. Bendradarbiauti su tėvais;
- atliepti vaikų ir paauglių fiziologinius ir psichologinius poreikius (Gudonis ir kt. 2008);
- prisidėti prie vaikų ir paauglių ugdymo proceso padedant jiems suprasti psichologinę ir socialinę sklaidą;
- ugdyti socialinius įgūdžius, kaip atlikti ir būti atsakingu už tam tikrus namų ruošos darbus, savarankiško biudžeto planavimą ir pan.

Išvardintos socialinio darbuotojo funkcijos, padeda išsamiau pažvelgti į konkrečias funkcijas, kurias atlieka socialinis darbuotojas dirbdamas su instituciniuose vaikų globos namuose gyvenančiais vaikais. Socialinio darbuotojo atliekamų funkcijų įvardijimas padeda suprasti kokia įvairiapusiška ir plati yra socialinio darbuotojo specialybė (Burvytė ir Kocai, 2017).

Socialinis darbuotojas dirbantis su tėvų globos netekusiais vaikais, turi orientuotis tiek į vaiko elgesį ir problemas tiek į vaiką supančią aplinką, kuri gali lemti vienokį ar kitokį vaiko elgesį. Socialinio darbo esmė, tai rūpestingumas iš šalies, profesinis interesas ir susidomėjimas ir rūpinimasis savo bei kitų žmonių gerove. Kitaip sakant, socialinio darbuotojo funkcijos, dirbant su tėvų globos netekusiais vaikais, tai rūpestingai ir su atsidavimu spręsti kylančias problemas ir patenkinti atitinkamus poreikius. Svarbu pabrėžti, kad socialinis darbuotojas orientuojasi į socialinės kilmės problemas ir padeda jas spręsti. O socialinį darbą dirbantis asmuo turi turėti tam tikras asmeninėmis savybėmis, profesionalumu ir gebėjimu aktyviai ir įsitraukiančiai spręsti kylančias socialines problemas. Būtent nuo socialinių darbuotojų asmeninių savybių, kompetencijos ir patirties, priklauso teikiamų paslaugų kokybė („Ar vaikų globos sistema atitinka globojamo vaiko geriausius interesus?“, 2014).

Instituciniuose vaikų globos namuose vyrauja ypatinga atmosfera, kur gali kilti sunkumų užmezgant tarpusavio santykius, tarp socialinių darbuotojų ir vaikų. Dėl to, labai svarbu, kad socialinis darbuotojas būtų lankstus, atsidavęs darbui ir gebėtų mokytis ir tobulėti (Wagner, 2013). Taip pat, kad noriai tobulintų darbo metodus ir gebėtų juos tinkamai pritaikyti darbinėje srityje. Galima teigti, kad nuo socialinio darbuotojo įsitraukimo ir atsidavimo sprendžiant problemas, priklauso kokius socialinius įgūdžius išugdys beglobiai vaikai ir kaip jiems seksis išgyventi ne tik šių dienų kasdienybėje, bet ir ateityje, kai išeis gyventi savarankiškai po pilnametystės (Durrant, 2012).

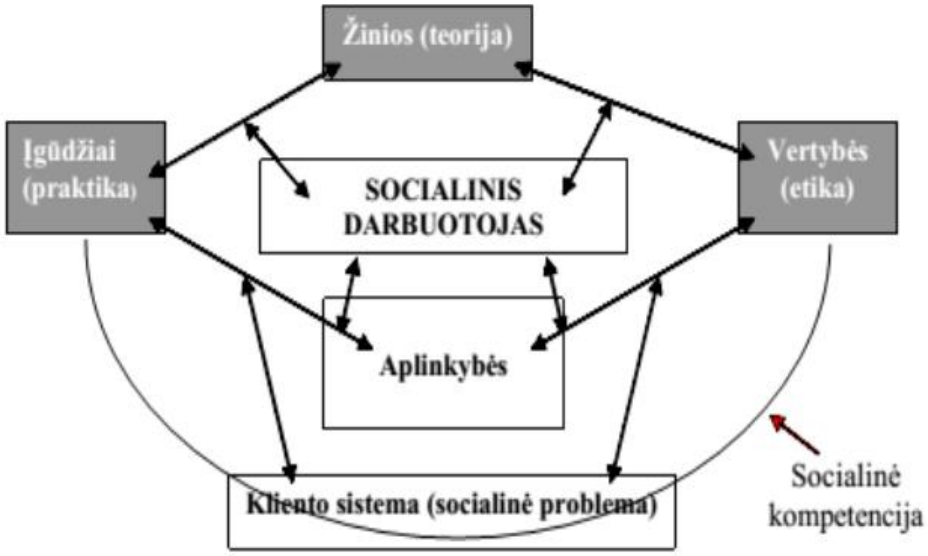
Instituciniuose vaikų globos namuose teikiamų socialinių paslaugų kokybiškumas tiesiogiai priklauso nuo darbuotojų kvalifikacijos, kūrybingumo bei darbštumo. Socialiniai darbuotojai, socialiniai pedagogai bei kiti asmenys, kurie yra atsakingi už įstaigose gyvenančių vaikų ugdymą ir tobulėjimą, tuo pačiu rūpinasi ir tinkamai patenkinti vaikų poreikius, spręsti problemas ir kokybiškai suteikti paslaugas. Vaikų netekusių tėvų globos globa yra ypač sudėtinga ir atsakinga veikla, tam reikia būti kompetentingu ir motyvuotu. Dėl to, labai svarbu, kad instituciniuose vaikų globos namuose dirbtų tinkamą profesinį išsilavinimą ir praktinius įgūdžius turintys asmenys (Burvytė ir Kocai, 2019).

Apibendrinant galima teigti, kad institucinių globos namų reikalingumas ir paplitimas šalyje vyko dėl socialinių įgūdžių stokos tėvams. Kitaip sakant, tėvai neturėdami socialinių įgūdžių, nesirūpino vaikais, o vaikai patekdavo į institucinius globos namus. Dėl didelio masto vaikų patekimo į globos namus, darbuotojai nesugebėdavo kompetentingai suteikti socialinių paslaugų be tėvų globos netekusiems vaikams, dėl ko nukentėdavo jų raida bei integracija į visuomenę. Ko pasekoje susiformavo visuomenės požiūris ir nusistatymas į vaikus iš globos namų, kuriems trūksta socialinių įgūdžių integruotis ir sėkmingai būti priimtam visuomenės.

1.2 Atliekamo socialinio darbo kokybiškumą lemiantys aspektai ir socialinių darbuotojų kompetencijos svarba

Remiantis vakarų Europos šalių praktika ir patirtimi, socialinis darbuotojas privalo nuolat kelti savo kvalifikaciją, kad orientuotųsi ir gebėtų teikti paslaugas atsižvelgiant į visuomenės poreikius. Dėl to, tiek socialiniam darbuotojui, tiek darbdaviui, turėtų būti aktualu nuolatos organizuoti galimybę socialiniam darbuotojui lankytis kvalifikaciniuose kursuose, mokymuose. Tuo pačiu tai būtų kaip tam tikra motyvacija socialiniam darbuotojui tobulėti, mokytis ir gebėti pritaikyti praktiškai naujus darbo metodus, kurie yra nukreipti į šių dienų socialinių problemų sprendimą. Tokiu būdu, socialiniai darbuotojai jaustų, kad darbdavys siekia ir nori, kad jis kaip specialistas tobulėtų ir manoma palankiai vertintų jo kaip kompetentingo specialisto sprendimus, pasiūlymus ar rekomendacijas (Burvytė ir Kocai,

2019). Socialinė kompetencija apima beveik visas socialinio darbuotojo veikos sritis – nuo įgūdžių, iškilusių situacijų, aplinkybių iki sprendimo radimo ir jo įgyvendinimo. Bubnys (2004) atskleidžia, kad socialinio darbuotojo darbinėje veikloje labai didelę sėkmės nulemia įgūdžiai, patirtis. Socialiniai įgūdžiai susideda iš daugybės asmeninių savybių, žmogaus vertybių, išgyvenimų, požiūrių, ši visuma padeda socialiniam darbuotojui adekvačiai veikti visuomenėje, spręsti problemas (žr.1pav.)

1 pav. Socialinio darbuotojo kompetencijos

Šaltinis: Bubnys R.(2004) *Socialinių darbuotojų profesinės karjeros galimybės ir socialinės kompetencijos ypatumai*.(p15)

Iki institucinių vaikų globos namų reformos atliktas tyrimas parodė, kad socialiniai darbuotojai dirbantys su beglobiais vaikais yra nemotyvuoti dirbti šioje srityje. Atlikto tyrimo duomenys parodė, kad socialiniai darbuotojai nesijaučia saugūs ir užtikrinti dėl savo darbo pozicijos po įgyvendinamos reformos. Tyrimo dalyviai nurodė pagrindinius veiksnius, kurie lemia jų saugumą ir užtikrintumą, tai:

- turimo išsilavinimo ir turimų papildomų kvalifikacijos kėlimo kursų stoka;
- taikytų darbo metodų neatitikimas šių dienų realybėje;
- psichologinio ir emocinio pasirengimo permainoms stoka;
- negebėjimas dirbti ir priimti sprendimų savarankiškai;
- darbo kolegų trūkumas priimant svarbius sprendimus ar taikant darbo metodus;
- motyvacijos dirbti socialinį darbą stoka;
- nenori turėti artimesnį santykį su socialines paslaugas gaunančiu vaiku;
- nenori turėti daugiau asmeninių atsakomybių ir savarankiškai dirbti (Durrant, 2012).

Visi šie pagrindiniai veiksniai, tik patvirtina kaip keisis socialinio darbuotojo funkcijos ir atsakomybės įgyvendinus institucinių vaikų globos namų reformą. Tačiau, atlikto tyrimo ekspertai atkreipia papildomą dėmesį į darbuotojų motyvaciją. Teigiama, kad nuo socialinių darbuotojų motyvacijos dirbti, priklauso ne tik teikiamų paslaugų kokybė, bet ir socialinių darbuotojų darbo tęstinumas ir stabilumas. Tėvų globos netekusiems vaikams, labai svarbu yra prisirišimo jausmas prie su jais dirbančių darbuotojų, tiek juos supančios aplinkos. Dėl to, socialinių darbuotojų motyvavimas tiesiogiai lemia ne tik darbuotojų stabilumą dirbant vienoje darbovietėje, bet ir išvengiama papildomo vaikus traumuojančio įvykio, kuomet įstaigoje keičiasi darbuotojai (Wheten it kt., 2014).

Atliktas tyrimas atskleidė, kad socialinių darbuotojų motyvacija ir požiūris į reformą yra tiesiogiai lemiamas nuo specialistų savisaugos jausmo, darbo sąlygų, vyraujančios atmosferos bei santykių su administracija. Dažna kolektyvo kaita lemia administracijos ir darbuotojų nesusikalbėjimą, prastas darbo sąlygas, jaukios aplinkos nebuvimą (tiek vaikui, tiek darbuotojui) bei neigiamą vertinimą institucinės globos. Taigi, remiantis tyrimo gautais rezultatais, galima pastebėti, jog tiek vaikams, tiek socialiniams darbuotojams didelę reikšmę kokybiškiems darbo rezultatams, turi pastovumas ir komforto jausmas (Gvaldaitė ir Šimkonytė, 2016).

Socialiniai darbuotojai, kurie dirba su tėvų globos netekusiais vaikais, turi būti ypatingai kompetentingas. Svarbu, kad socialinis darbuotojas mylėtų vaikus ir sugebėtų su jais bendrauti bei išmanyti psichologinius veiksnius kintančius nuo vaikų amžiaus tarpsnio. Socialinis darbuotojas turi gebėti empatiškai pajausti vaiką, jo trauminę patirtį ir numanyti galimus elgesio ypatumus. Taip pat, svarbu, kad socialinis darbuotojas gebėtų bendrauti su vaiku jautriomis temomis, suvaldyti savo bei vaiko emocijas bei būti ypatingai geru stebėtoju pastebinčiu net smulkiausias detales, veiksnius, kurie nulemia vaiko elgesį, nuotaiką ir pan. Galbūt dėl to, socialiniai darbuotojai, atliktame tyrime išskiria kartų dirbančių kompetentingų specialistų, kurie sudaro darbo komandą, svarbą (Buster, 2012).

Remiantis atlikto tyrimo rezultatais daroma išvada, kad teikiamų socialinių paslaugų kokybiškumas priklauso nuo visų vaikų globos namuose dirbančių specialistų (dirbančių komandoje) indėlio. Kitaip sakant, teigiama, kad socialiniai darbuotojai, socialiniai pedagogai, psichologai, socialinių darbuotojų padėjėjai ir kt. bendradarbiaudami tarpusavyje, prisideda prie teikiamų paslaugų kokybiškumo ir gaunamų teigiamų rezultatų. Tiek socialiniai darbuotojai, tiek socialiniai pedagogai dirbdami su tėvų globos netekusiais vaikais taiko individualius ir grupinius darbo pagalbos metodus. Taikant įvairius metodus (tiek individualius, tiek grupinius) labiau ir artimiau susipažįstama su vaiku, teikiamos konsultacijos, tarpininkavimo bei problemų aptarimo paslaugos (Gvaldaitė ir Šimkonytė, 2016).

Tačiau, atlikto tyrimo dalyviai pripažįsta, kad globotiniai gyvenantys instituciniuose vaikų globos namuose patys atsiskiria nuo juos supančios visuomenės kaip atskira socialinė grupė. Atsiskiriant nuo juos supančios visuomenės, instituciniuose globos namuose gyvenantys vaikai tampa tokia socialinė grupė, kuri turi savitą problematiką, savybes ir interesus, kuri reikalauja papildomo valstybės ir/ar kitų visuomenės institucijų dėmesio. Tokiu būdu, susidaro palankios sąlygos socialiniai atskirčiai ir yra sudėtinga sėkmingai integruotis visuomenėje ateityje. Kitaip sakant, instituciniuose vaikų globos namuose gyvenantys vaikai įgauna ne tik neigiamą požiūrį iš visuomenės jų atžvilgių dėl susidariusios atskiros socialinės grupės, bet ir dėl negebėjimo tinkamai integruotis socialiniame gyvenime ir visuomenėje esant vyresniems ar sulaukus pilnametystės (Burvytė ir Kocai, 2017).

Nesvarbu kokio tipo būtų vaikų globos namai (instituciniai, parapijiniai, privatūs ir pan.), tačiau visuose organizuojamos globos principas tas pats – tai rūpinimasis ir buvimas atsakingu už kito gerovę. Ji perteikiama veiksmais ir santykiais, kuomet specialistas dirba su tėvų globos netekusiu vaiku. Kuomet vaikas yra paimamas iš šeimos, atsakingi asmenys suteikdami globą (ar tai būtų institucija ar kiti globėjai ir pan.) turi dirbti dvejopai, tiek emocinį, tiek praktinį darbą. Praktinis globos darbas – tai procesas apimantis daug užduočių ir veiksmų, kurie yra atliekami globojant tėvų globos netekusį vaiką. O emocinis globos darbas yra labiau nukreiptas vidinę tėvų globos netekusio vaiko būseną, jo jausmus ir emocijas. Pabrėžtina, kad būtent emocinis globos darbas reikalauja ypatingo įsipareigojimo, atsidavimo, lojalumo ir specialistų socialinių įgūdžių (Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos socialinis pranešimas, 2016).

Socialiniai darbuotojai, kurie dirba su vaikais likusiais be tėvų globos, siekia, kad vaikui būtų suteikiama visapusiška socialinė gerovė ir jis būtų parengtas gyventi atskirai ir savarankiškai. Pats svarbiausias tikslas ir siekis socialiniams darbuotojams, dirbantiems vaikų globos namuose, tai suteikti tinkamą pagalbą ir padėti spręsti socialines ir/ar asmenines vaikų problemas. Pabrėžiama, kad socialinio darbuotojo atliekamų funkcijų kokybiškumui svarbu yra kompetencinis, pedagoginis ir socialinio darbo profesinis pasirengimas dirbti vaikų globos institucijoje. Socialinis darbas nėra tik bendravimas su klientu/socialinių paslaugų gavėju (Kavaliauskienė, 2008). Socialinis darbuotojas atlieka ir daugelį kitų funkcijų, tokių kaip:

- tarpininkavimo vaidmuo (kuomet socialinis darbuotojas tarpininkauja su kitomis institucijomis dėl vaiko);
- darbas komandoje (kuomet su kitais specialistais, kurie yra susiję su atitinkamu vaiku (psichologu, teisininku ir pan.) dirba komandoje ir ieško geriausio problemos sprendimo ir pagalbos suteikimo būdo);

- vaiko interesų gynėjo vaidmuo (kuomet socialinis darbuotojas atstovauja vaiką teisinėse institucijose ir padeda jam apsiginti tam tikrose situacijose);
- prevencinis vaidmuo (kuomet organizuoja ir įgyvendina tam tikras prevencines programas ar planus, siekiant užkirsti kelią galimoms problemoms).

Visos šios socialinio darbuotojo įvardintos funkcijos, tik dar kartą įrodo, kad socialinis darbuotojas turi būti kompetentingas įvairiose srityse. Dėl to, ypač svarbi yra socialinė kompetencija. Aplamai, kompetencija yra labai svarbus dalykas, kuomet siekiama būti profesionaliu ir savo darbą gerai išmanančiu specialistu. Kompetencija apima įgytos kvalifikacijos ir išsilavinimo išreiškimą, gebėjimą veikti, žinias, įgūdžius, požiūrį ir asmenybės savybes bei vertybes. O socialinė kompetencija, kuri reikalinga socialiniams darbuotojams apima:

- socialinį pasisekimą;
- sugebėjimą ir pasiryžimą pasiekti tam tikrus tikslus;
- prisitaikymą prie aplinkos sąlygų;
- gebėjimą lanksčiai spręsti kylančias problemas ir adaptuotis aplinkoje;
- gebėjimą veikti ir priimti sprendimus;
- gebėti išlaikyti balansą tarp aplinkos ir reikalavimų ir individualių asmenybės sugebėjimų.

Remiantis pateiktais abiejų sąvokų (kompetencijos ir socialinės kompetencijos) apibrėžimais, galima pastebėti, kad socialinės kompetencijos sąvoka yra papildanti kompetencijos apibrėžimą ir labiau yra susijusi (socialinė kompetencija) su asmens kaip asmenybės savybėmis. O socialinio darbuotojo ir socialinės kompetencijos bendrumas – tai gebėjimas kokybiškai ir operatyviai spręsti problemas. Taigi, kuomet socialinis darbuotojas nori rasti tinkamiausią problemos sprendimo būdą, turi turėti ne tik praktinius gebėjimus ir teorines žinias, bet ir turi būti socialiai kompetentingas (Žylienė, 2012).

Kai socialinis darbuotojas nori padėti ir nori gebėti padėti skirtingus poreikius turinčiam vaikui likusiam be tėvų globos, atsiduria įvairiausiose situacijose. Dėl to yra naudinga mokėti taikyti įvairius pagalbos teikimo metodus (Kavaliauskienė, 210). Kaip ir galima pastebėti socialinės kompetencijos apibrėžime, socialinio darbuotojo gebėjimai yra labai įvairiapusiški. Nepakanka turėti socialinio darbo žinių ir įgūdžių, būtinas nuolatinis tobulėjimas, gebėjimas prisitaikyti ir laviruoti priklausomai nuo aplinkos sąlygų. Socialinė kompetencija yra labai glaudžiai susijusi su socialinio darbuotojo kompetencija, kadangi apima tokias sritis kaip: įgūdžius, žinias, vertybes, aplinkybes ir problemų sprendimą. Dėl to, galima teigti, kad socialinė kompetencija ir socialinio darbuotojo kompetencija yra sietinos su socialinio darbuotojo atliekamomis funkcijomis, atliekamo darbo kokybiškumu (Burvytė ir Kocai, 2017).

Kiti autoriai, įvardina išsamiai, kokie socialiniai įgūdžiai yra reikalingi, kad asmuo būtų socialiai kompetentingu. Kitaip sakant, norint būti socialiai kompetentingu, būtina:

- gebėti atsisakyti;
- gebėti tinkamai reaguoti į kritiką;
- siekti pakeisti netinkamą elgesį;
- gebėti išreikšti prieštaravimus;
- neleisti, kad kalbantysis būtų pertraukiamas, neleidžiant jam pabaigti minties;
- gebėti atsiprašyti;
- gebėti pripažinti silpnybes;
- gebėti pripažinti ir prisiverti nutraukti nepageidaujamus kontaktus;
- mokėti priimti komplimentus ir juos vertinti;
- tinkamai reaguoti į bandymus užmegzti kontaktus;
- gebėti pradėti, palaikyti ir baigti pokalbį;
- gebėti suorganizuoti norimus kontaktus;
- gebėti, reikalui esant, paprašyti pagalbos ar paslaugos;
- mokėti sakyti komplimentus;
- gebėti atvirai reikšti jausmus.

Remiantis šiais socialiniais įgūdžiais, galima pastebėti, kad norint būti socialiai kompetentingu, būtinas įvairiapusiškumas (Legkauskas, 2008). Kitaip sakant, jeigu socialinis darbuotojas yra socialiai kompetentingas, tai jis geba ne tik pastebėti problemą, bet tinkamai ją spręsti, prisitaikyti prie aplinkybių, priklausomai nuo susidariusios situacijos, ieškoti pagalbos, bendradarbiauti su kitais specialistais ir pan. („Jausmas kai turi namus: apie globą, įvaikinimą ir kitas galimybes padėti vaikams,“ 2016).

Autorius Hudson (2016) pabrėžia, kad socialiniams darbuotojams jų asmeninės savybės ir turimos vertybės yra daug svarbesnės kompetencijos nei vykdomos veiklos veiksmingumas ir rezultatyvumas ar bendradarbiavimas, bendravimas ir vadybos kompetencijos. Pabrėžiama, kad kompetentingam socialiniam darbuotojui neturėtų būdingas sėslumas ir pastovumas įgytų žinių srityje, jis turi nuolatos tobulėti savo profesinėje srityje (Hudson, 2016). Nuolatinis tobulėjimas ir naujų žinių įgijimas profesinėje srityje padeda socialiniam darbuotojui rasti įvairius problemų sprendimus bei darbo vertę ir darbo našumą. Taip pat, nuolatinis tobulėjimas sustiprina socialinio darbuotojo pasitikėjimą savo jėgomis sukuriant platesnes perspektyvas karjeros srityje bei formuoja komfortiškesnį organizacijos klimatą (Hudson, 2012).

Būtina pabrėžti, kad socialinis darbuotojas, dirbantis instituciniuose vaikų globos namuose, neturi apsiriboti tik ugdymo funkcija. Socialinis darbuotojas dirbantis instituciniuose vaikų globos namuose turi gebėti atlikti vadybininko, teisininko, konsultanto, padėjėjo, patarėjo ir daugelį kitų funkcijų. Taip pat, svarbu, kad socialinis darbuotojas dirbdamas su tėvų globos netekusiais vaikais ir teikdamas jam pagalbą, tiksliai žinotų ko siekia, kokių rezultatų tikimasi sulaukti. Tuo pačiu, siekiant užmegzti tvirtus ir atvirus santykius su vaiku gyvenančiu instituciniuose vaikų globos namuose, socialinis darbuotojas turi būti vaiko draugu ir padėti jam kovoti dėl jo asmeninės gerovės. Tačiau svarbu ne tik kaip tinkamai ir kokybiškai socialinis darbuotojas atliks jam priklausančias darbines funkcijas, bet ir tai, kaip įgytas žinias darbinėje praktikoje, panaudos sprendžiant kylančias problemas. Kitaip sakant, labai svarbu, kad socialinis darbuotojas būtų geras stebėtojas ir gebėtų mokytis tiek iš teigiamos, tiek iš neigiamos darbinės patirties (Lietuvos socialinio darbo tarybos įžvalga, 2016).

Pabrėžiama, kad socialinis darbuotojas savo pareigybinėje veikloje, turi gebėti priimti vaiką, kaip didžiausią vertybę, gerbtų jį kaip asmenybę, išklausytų ir padėtų jam nepriklausomai nuo socialinių problemų. Taip pat, nepriklausomai nuo vaiko amžiaus (t.y. nuo gimimo iki 18 metų) iškilusios problemos turi būti sprendžiamas kvalifikuotų specialistų pagalba. Specialistų (socialinių darbuotojų) pagalba turi būti suteikiama laiku bei suteikiamas bendravimo tarp institucijų efektyvumas ir būtų išlaikomi abipusiai santykiai tarp vaiko ir socialinio darbuotojo (Lietuvos socialinio darbo tarybos įžvalga, 2016).

Svarbu, kad socialinis darbuotojas dirbdamas su tėvų globos netekusiais vaikais, laikytųsi socialinio darbo etikos. Socialinio darbuotojo etika yra laikoma savarankiška etikos sritimi, kuri gilinasi į socialinio darbo dorovinį turinį bei aiškina žmogiškosios moralės principus, taip pat pagrindžia socialinių darbuotojų veiklą ir santykius su klientais. Visas socialinio darbo turinys ir procesas yra praturtintas dorovinėmis vertybėmis, kurių dėka užtikrinamas bendravimo santykių veiksmingumas. Tinkamai pasirinktas ir taikomas atliekamo socialinio darbo turinys ir procesas padeda įgyvendinti ir įtvirtinti bendravimo kultūrą, padeda susidaryti doroviniams vertinimo kriterijams ir nuostatoms (Oficialios statistikos portalas, vaikų globos įstaigos, 2019).

Autorius Hudson (2016) išskiria ir apibrėžia pagrindinius dorovinius principus, kurie pastebimi socialinio darbuotojo santykiuose bei bendravime:

1. *Žmoniškumo principas.* Tai principas, kuris pasireiškia per žmogaus įsitikinimus, nuomonę, vertinimus, emocijas ir jausmus.
2. *Meilės ir atjautos principas.* Tai principas, kuris pasireiškia socialinio darbuotojo rūpinimusi konkrečiu klientu, kai jis jaučia atsakomybę už klientą bei elgiamasi konkrečiai taip kliento labui iš meilės.

3. *Altruizmo principas.* Tai principas, kuris pasireiškia per socialinio darbuotojo dorai atliekamų funkcijų. Kitaip sakant, kai socialinis darbuotojas dirbdamas su klientu elgiasi dorai
4. *Lygiateisiškumo principas.* Tai principas, kuriuo vadovaujantis socialinis darbuotojas turi teikti socialines paslaugas neatsižvelgiant į kliento visuomeninę padėtį ar gyvenimo sąlygas, lytį, amžių ir pan.
5. *Tolerancija - bendravimo kultūros principas.* Tai principas, kuris apibrėžia galimybę socialiniam darbuotojui turėti savo nuomonę, pažiūras ir įsitikinimus, kai galima gyventi bei elgtis savitai, kitaip (Hudson, 2016).

Apibendrinant, galima pastebėti, kad norint jog be tėvų globos likęs vaikas tinkamai integruotųsi visuomenėje kai sulaukia pilnametystės, būtinas kokybiškas specialistų parengimas ir kompetencijos kėlimas. Kitaip sakant, labai svarbu, kad už beglobių vaikų integraciją ir socialinius įgūdžius atsakingi asmenys (socialiniai darbuotojai, psichologai ir pan.) galėtų sistemingai tobulinti savo įgūdžius ir gebėjimus, pavyzdžiui, dalyvautų konferencijose, mokymuose. Taip pat, labai svarbu, kad su be tėvų globos likusiais vaikais dirbtų savo darbui atsidavę darbuotojai, kurie dėl vaikų stengtųsi ir siektų suteikti kuo kokybiškesnes ir produktyvesnes socialines paslaugas.

2. INSTITUCINIŲ VAIKŲ GLOBOS NAMŲ REORGANIZAVIMO PROCESAS LIETUVOJE IR UŽSIENIO VALSTYBĖSE

2.1 Institucinių vaikų globos namų reorganizavimo procesas Lietuvoje

Dar 2012 m. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija iniciavo institucinių vaikų globos namų pertvarką. Tada atsirado ir pagrindinės institucinių vaikų globos namų reorganizavimo gairės, kuriose nurodyta siekti, kad institucinius globos namus pakeistų saugus būstas. Saugiame būste, būtų siekiama, kad tėvų globos netekę vaikai gyventų mažomis grupėmis, būtų ugdomi savarankiškumo ir bendruomeniškumo. O jau po dviejų metų, tai yra 2014 m. buvo išleistas įsakymas (Nr. A1-83), kuriame nurodytas perėjimo, nuo institucinių globos namų prie šeimoje ar bendruomenėje gyvenančių vaikų, procesas. Išleistame įsakyme (Nr. A1-83) pateikiamas 2014-2020 m. pertvarkos planas, tai yra kokios sąlygos turi būti sukuriamos tėvų globos netekusiems vaikams, kurie gyvena bendruomeniniuose namuose ar įtėvių šeimoje (Įsakymas „Dėl perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų ...2014/Nr. A1-83).

Remiantis oficialios statistikos portalo duomenimis, dar 2010 m. Lietuvoje buvo 112 institucinių vaikų globos įstaigų, kuriose gyveno net 5000 vaikų netusių tėvų globos. Kai 2019 m. Lietuvoje tebuvo 67 institucinės vaikų globos įstaigos, kuriose gyvena tik 1410 vaikų. Remiantis šiais statistiniais duomenimis, pastebimas akivaizdus sumažėjimas tėvų globos netekusių vaikų, kurie gyventų instituciniuose globos namuose. Didžioji dalis arba gyvena bendruomeniniuose globos namuose arba gyvena šeimynose, kurios suteikia laikiną globą biologinių tėvų globos teisių netekusiems vaikams. Šeimynų, kurios suteikia laikiną prieglobstį tėvų globos netekusiems vaikams, skaičius išaugo nuo 39 (2010 m.) iki 48 (2019 m.).

Laikantis veiksmų plano ir pertvarkant institucinius globos namus į bendruomeninius 2018 metų skaičiais Lietuvoje veikė 84 bendruomeniniai vaikų globos namai, kuriuose gyveno apie 490 vaikų netekusių tėvų globos (SPIS duomenų bazė, 2018).

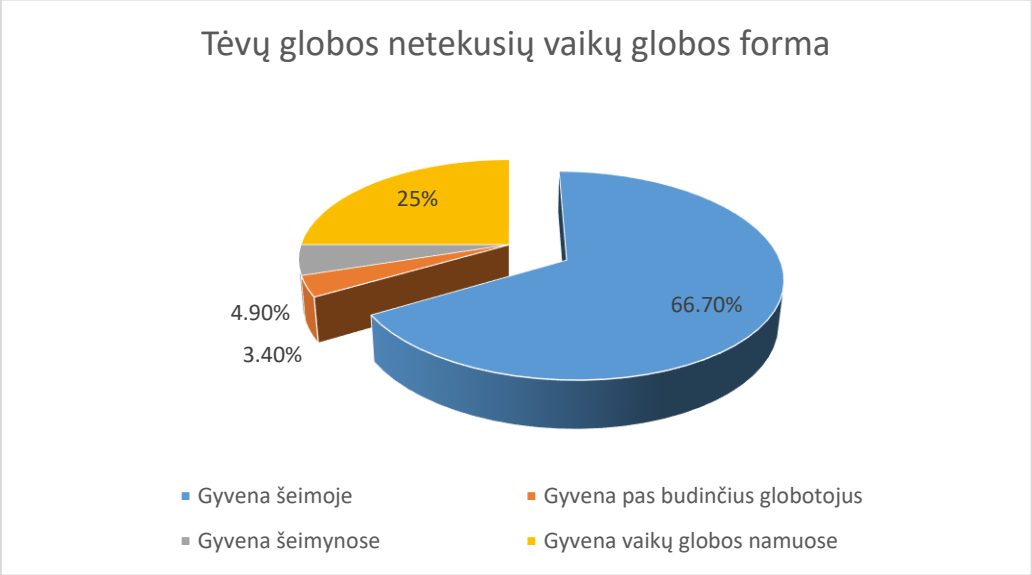
Šie statistiniai duomenys įrodo, kad vis daugiau šeimų, priima laikinai prieglobsčiui vaikus, kurie yra netekę biologinių tėvų globos, taip pat, institucinių globos namų pertvarka yra įgyvendinama ir suteikiamos sąlygos vaikams apsigyventi bendruomeniniuose globos namuose (Vaikų globos įstaigos, 2019). Nuo 2020 metų, vaikams likusiems be tėvų globos ir socialinės rizikos vaikams ilgalaikė ar trumpalaikė globa (išimtis - trumpalaikė globa iki 3 mėn.) negali būti teikiama instituciniuose globos namuose. Analizuojant vaikų globos (rūpybos) formų pasiskirstymą, matoma, kad per 2017 m. 47 %

tėvų globos netekusiems vaikams globa (rūpyba) buvo nustatyta globos įstaigose, 51 % vaikų – šeimose, 2 % vaikų – šeimynose (SPIS duomenų bazė, 2018).

Dažniausiu atveju nustatoma globa iki 3 metų amžiaus vaikams (661 vaikas) ir 10–14 m. amžiaus vaikams (651 vaikas) (SPIS ataskaita, 2018) Išanalizavus vaikų teisių tarnybos pateiktus duomenis matyti, kad mažesni vaikai dažnai pasirenkami globėjų šeimų, o daugiausiai problemų keliantys paaugliai lieka dabar jau bendruomeninių namų globai (Čepukienė ir Pakrosnis, 2008). Kas dar labiau apsunkina socialinių darbuotojų darbą ir reikalauja dar daugiau žinių, pasiruošimo ir asmeninių resursų darbui su jais.

Institucinių vaikų globos namų reorganizacijos pagrindinis tikslas, kad iki 2030 m. vaikai, kurie yra netekę biologinių tėvų globos teisių arba biologinėse šeimose nėra suteikiamos sąlygos, gautų nuoseklią ir koordinuotą pagalbą. Svarbu, kad kiekvienas vaikas, gautų socialines paslaugas pagal individualų poreikį, būtų sukuriama saugi aplinka gyventi ir skatintų asmenybės atsiskleidimą ir tobulinimą. Kitaip sakant, kad kiekvienas vaikas augtų saugioje aplinkoje, kurioje būtų sukuriamos palankios sąlygos asmenybės raidai, tai yra biologinių tėvų šeimoje ar įtėvių bei globėjų šeimoje („Institucinė globa – vaikų iki trejų metų amžiaus teisių pažeidimas,“ 2013).

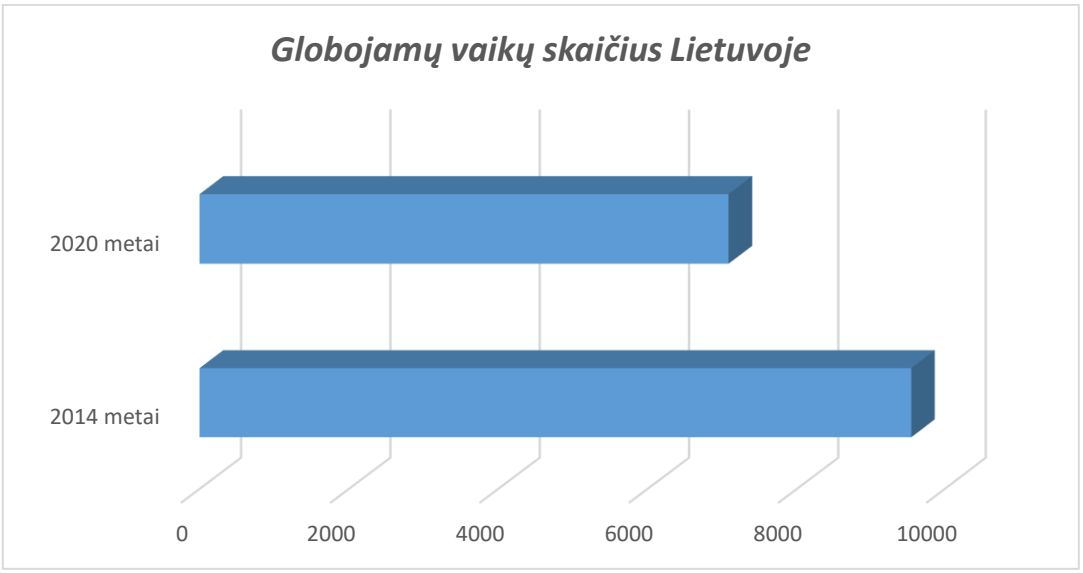
Remiantis naujausiais statistikos duomenimis (2019), vaikų globos namų įstaigose gyvena 1,7 tūkstančių vaikų, iš jų net 1,2 tūkstančio gyvena stacionariuose globos namuose. Vadinamuose bendruomeniniuose namuose, kur vaikai gyvena mažomis grupelėmis, gyvena apie 567 vaikai. Bendrai tėvų globos yra netekę 7 tūkstančiai vaikų. Iš jų net 66,7 proc. gyvena šeimose pas globėjus, 3,4 proc. pas laikinus globėjus, 4,9 proc. šeimynose, o 25 proc. vaikų globos namuose (žr. 1 pav.) Taigi, pastebima, kad net ketvirtadalis tėvų globos netekusių vaikų gyvena vaikų globos namuose. Dėl to, labai svarbu, tikslinga ir kokybiška vaikų globos namų reorganizacija, kad vaikams bendruomeniniuose namuose būtų suteikiamos tinkamos sąlygos augti, mokytis bei tobulėti (Vaikų globos įstaigos, 2019).

2 pav. Tėvų globos netekusių vaikų globos forma

Šaltinis: adaptuota pagal statistikos departamento duomenis, Vaikų globos įstaigos 2019.

Reorganizuojant vaikų globos namus siekiama, kad vaikai į globos namus patektų rečiau. Tai yra, šeimoms, kurioms dėl netinkamo rūpinimosi vaikais (vaiku) numatomas vaikų iškeldinimas į valstybines vaikų globos įstaigas, siekiama suteikti kuo tikslingesnę pagalbą/socialines paslaugas. Lyginant dabartinę situaciją su 2014 metų, padėtis šioje srityje gerėja. (žr. 3pav.)

3 pav. Globojamų vaikų skaičius Lietuvoje

Šaltinis: Vaiko teisių ir įvaikinimo tarnyba. K*aip pertvarkomi vaikų globos namai, 2020)*

Kitaip sakant, socialines paslaugas teikiantys specialistai siekia, kad tėvai ugdytų įgūdžius kokybiškai auginti biologinį vaiką šeimoje sukuriant jam tinkamas sąlygas tobulėti, atsiskleisti ir save realizuoti biologinėje šeimoje. Siekiama, kad socialinės paslaugos būtų prieinamos, būtų plečiamas jų spektras ir kiekybė, kad šeimoms, kurioms reikalingos šios paslaugos būtų prieinamos fiziškai, tai yra būtų netoli gyvenamosios vietos ir nereikalautų didelių pastangų jas gauti (nebūtų daug vadinamo „popierizmo“ ir nebūtų eilių jas gauti). Dėl paslaugų prieinamumo, šiuo atveju, yra atsakingos savivaldybės. Nuo savivaldybės teikiamų socialinių paslaugų kokybiškumo ir operatyvumo, priklauso kaip tėvai priims siūlomas socialines paslaugas bei įsitrauks į bendradarbiavimą sukuriant tinkamas sąlygas vaiko augimui šeimoje (Institucinės globos pertvarka Lietuvoje, 2020).

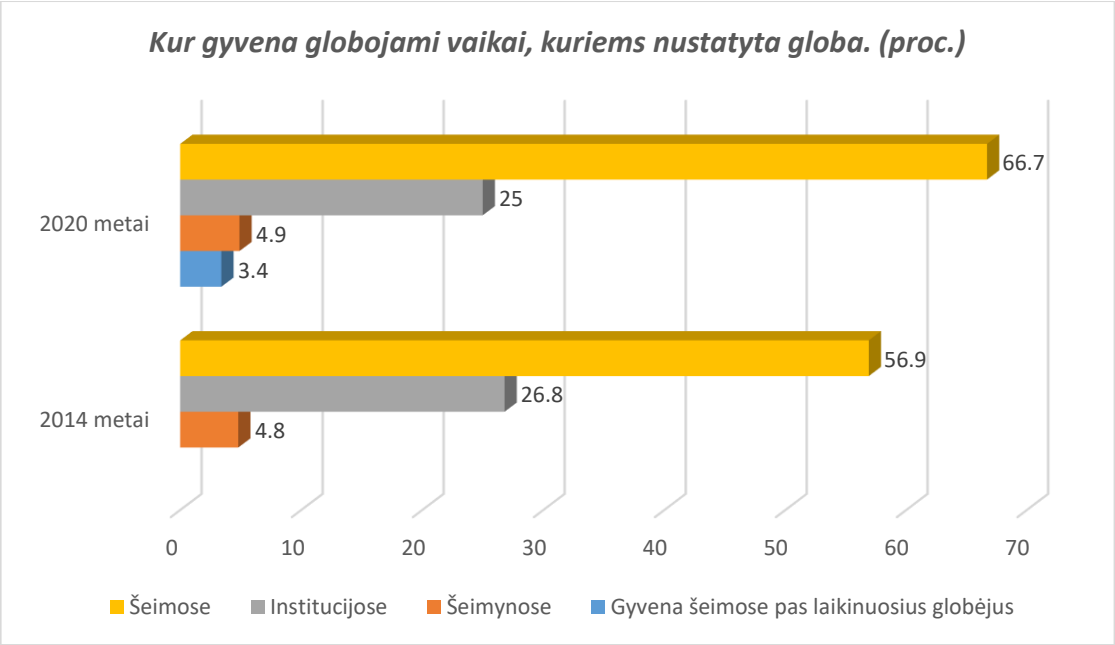
Tokiais atvejais, kai socialinės paslaugos šeimai suteikiamos, bet vaiko biologiniai tėvai neugdo tikslingai, vaikas, po tam tikro laiko, patenka į vaikų globos įstaigą. Reorganizavimo proceso metu siekiama, kad vaikų globos įstaigos nebeprimintų internatų ar ligoninių, o būtų panašesnės į kokybiškos šeimos namus (dar vadinamus bendruomeninius namus). Tokiuose namuose vaikai turi jaustis saugiai bei jaukiai. Tuo pačiu, svarbu, kad bendruomeniniuose namuose būtų atsižvelgiama į vaiko individualius poreikius, siekius bei tikslus. Siekiama, kad bendruomeniniuose namuose, vaikai gautų kokybiškas socialines paslaugas, kurios padėtų jiems augti, tobulėti bei atsiskleisti kaip asmenybėms (Europos Sąjungos fondų investicijų veiksmų programa, 2014-2020).

Tėvų globos netekusiems vaikams, tikslingiausia būtų gyventi globėjų namuose. Tačiau tokio skaičiaus globėjų nėra, kad galėtų visi vaikai apsigyventi šeimose. Dėl to, reorganizuojant vaikų globos namus, buvo siekiama, kad kiek įmanoma daugiau vaikų apsigyventų šeimose arba mažesnėse grupelėse – vadinamuosiuose bendruomeniniuose vaikų globos namuose. Pagal vaikų globos namų reorganizacijos planą bendruomeniniuose namuose ar butuose turi gyventi aštuoni vaikai ir penki darbuotojai (du socialiniai darbuotojai ir 3socialinių darbuotojų padėjėjai). Darbuotojai dirbtų pakaitomis taip, kad nuolatos su tėvų globos netekusiais vaikais, būtų atsakingas asmuo. Reorganizuojant vaikų globos namus, buvo siekiama, kad gyvenimas mažose grupelėse vaikams sukurtų gyvenimo šeimoje vaizdą, o socialiniai darbuotojai ir padėjėjai, gyvendami visą parą su jais, padėtų jiems įgyti socialinių įgūdžių, mokytų juo įvairių buitie darbų, išmokytų ar bent supažindintų vaikus su šeimos biudžeto planavimo pagrindais ir panašiai (Buster, 2012).

Iki vaikų globos namų reorganizacijos, tėvų netekę vaikai socialinės globos įstaigose negaudavo pakankamai dėmesio, juos supančių specialistų meilės ir rūpesčio. O prireikus išeiti gyventi savarankiškai dažnai negebėdavo, buvo sudėtinga planuoti išlaidas bei dėl neįgytų socialinių įgūdžių nenorėdavo ir nemokėdavo imtis paprasčiausių buities darbų. Reorganizuojant vaikų globos namus ir juos pakeičiant į bendruomeninius namus ar butus, tėvų globos netekusiems vaikams atsirado galimybė

augti tarsi šeimoje. Socialiniai darbuotojai ir padėjėjai, dirbdami su mažesniu kiekiu vaikų, ne tik skiria daugiau dėmesio, šilumos ir meilės, bet ir mokina elementarių darbų ir veikų (kaip gaminti maistą, skalbtis, lyginti, tvarkytis ir pan.). Taip pat, bendruomeniniuose namuose gyvenantys socialiniai darbuotojai ir padėjėjai, jiems atstoja suaugusius artimuosius, kuomet rūpinasi ir atstovauja juos švietimo, medicinos, teisinėse įstaigose.

Vaikų globos reorganizavimo procese buvo numatyta, kad nebeliktų didelių vaikų globos namų įstaigų, kuriose gyvena dešimtys vaikų ir dirba keliolika darbuotojų (žr. 4pav.). Siekiama, kad vaikai, kurie tampa našlaičiais arba dėl netinkamo tėvų elgesio yra perkeliami institucinei globai, būtų perkeliami į mažesnius vaikų globos namus. Vaikų globos namų reorganizavime buvo numatyta, kad vaikai bus perkeliami į mažesnius namus arba butus, kuriuose gyventų iki aštuonių vaikų. Tokie mažesni vaikų globos namai, kai vaikai yra perkeliami į mažesnius butus ar namus, vaikams yra jaukesni ir primena namus, kai susibendraujama ir dalinimąsi buitimi su mažesniu skaičiumi žmonių. Taip pat, socialiniai darbuotojai ar kiti socialinių paslaugų teikėjai, gali suteikti kokybiškesnes paslaugas (Lietuvos socialinio darbo tarybos įžvalga, 2016).

4 pav. Kur gyvena globojami vaikai, kuriems nustatyta globa

Šaltinis: Vaiko teisių ir įvaikinimo tarnyba (2020). *Kaip pertvarkomi vaikų globos namai*.

Kaip ir buvo minėta anksčiau, socialiniai darbuotojai dirbdami su mažesnėmis vaikų grupėmis, gali atsižvelgti į kiekvieno vaiko asmenines stiprybes, silpnybes ir poreikius. Taip suteikdami

kokybiškas socialines paslaugas arba nukreipdami į kitus socialinių paslaugų teikėjus. Socialiniai darbuotojai dirbdami nuolat su tais pačiais vaikais, gali ne tik įsigilinti į kiekvieno vaiko asmeninę situaciją bei asmenybės bruožus, bet ir padėti jiems tinkamai integruotis socialiniame gyvenime (Hudson, 2016).

Vaikų globos namuose gyvenantys vaikai gauna ne tik kokybiškas sąlygas gyventi ir mokytis bet ugdo ir socialinius įgūdžius. Tai yra, rūpinasi namų/kambario švara, mokosi kaip atlikti buities darbus, planuoti biudžetą, gaminti maistą ir turi kitų pareigų, kurių gali prireikti asmeniniame gyvenime kai išeis gyventi savarankiškai. Kitaip sakant, vaikai globos įstaigose yra ruošiami kokybiškam savarankiškam gyvenimui, kad išėjus iš įstaigos dirbtų ir gebėtų išgyventi iš gaunamų pajamų. Vaikų globos namuose gyvenantiems vaikams yra suteikiamos galimybės tobulėti, atrasti save, savo gebėjimus, kuriuos ateityje panaudotų įgydami profesinį išsilavinimą ir įsidarbindami (Hudson, 2016).

Socialiniams darbuotojams dirbant su mažesnėmis vaikų grupėmis, lengviau įsigilinti į kiekvieno vaikų globos namuose gyvenančio vaiko asmenybę bei pastebėti silpnybes ir/ar stiprybes. Taip pat, socialiniams darbuotojams dirbant su mažesniu kiekiu vaikų, lengviau pastebėti patyčias, nesutarimus tarpusavyje taip operatyviau sprendžiant vidines problemas, kurios atsiranda tarp vaikų globos namuose gyvenančių vaikų. Tuo pačiu, vaikai gyvendami mažesnėse grupėse lavina bendruomeniškumo ir savitarpio pagalbos įgūdžius. Socialiniai darbuotojai siekia, kad vaikų globos namuose gyvenantys vaikai padėtų vieni kitiems bei gerbtų vieni kitus (Dunajevas, 2011).

Iki vaikų globos namų reorganizacijos proceso, į įstaigą patekę vaikai, galbūt jautėsi nejaukiai tarp juos supančios didelės bendruomenės (Braslauskienė, 2002). Po reorganizacijos, vaikų globos namai tapo mažesni, jaukesni ir labiau primenantys šeimos namus. Tuo pačiu atsirado galimybė, vaikų globos namuose gyvenantiems vaikams prisidėti prie bendruomeninių namų sukuriamo jaukumo. Jie patys prisideda prie namų švaros, kuriamo jaukumo jausmo. Vaikų globos namuose gyvenantiems vaikams atsirado galimybė pasikviesti mokyklos ar kiemo draugus pas save į svečius (pvz., atsigerti arbatos, padaryti kartu namų darbus ir pan.), taip pasijaučiant bendruomeninių namų šeimininkais („Kaip pertvarkomi vaikų globos namai,“ 2020).

„O jūs žinote, kaip tiems vaikams svarbu ką nors apsikabinti? Apsikabini ir – saugu. Visada pavydėjau vaikams, kurie turėjo sesutę ar broliuką, kurį galėjo apsikabinti,” – prisimena aktorius Robertas Šarknickas (2014), kuris augo vaikų namuose. Ši citata tik viena iš daugelio, kai asmenys gyvenę instituciniuose vaikų globos namuose, įvardija ko jiems labiausiai trūko gyvenant valstybinėse įstaigose. Iki reorganizacijos, vaikų globos namuose trūko artumo, ten gyvenančių vaikų bendrumo jausmo. Todėl galima pastebėti, kad 2014 – 2020 m. įgyvendinta reorganizacija prisidėjo prie vaikų globos namų pavertimo iš didelių ir šaltų į mažus ir jaukius. Kuo mažesnė grupė žmonių, tuo jie turi

daugiau bendro, jaučiasi artimesni vieni kitiems, labiau vieni kitus pažįsta. O socialiniams darbuotojams bei kitiems socialinių paslaugų teikėjams vaikų globos namuose yra paprasčiau pastebėti kylančias problemas ar grėsmes bei suteikti kokybišką pagalbą (Institucinės globos pertvarkos I-ojo etapo vertinimas, 2020).

Vienas iš esminių tikslų, dėl ko buvo nuspręsta reorganizuoti vaikų globos namus – tai patenkinti be tėvų globos likusių vaikų poreikius, sudaryti sąlygas savarankiškam stiprėjimui, pasirengimui gyventi savarankiškai bei patenkinti emocinius poreikius. Remiantis institucinės globos pertvarkos I-ojo etapo vertinimu, pastebėta, kad reorganizuotuose vaikų globos namuose yra sukuriamos palankios sąlygos specialistams dirbti individualiai su juose gyvenančiais vaikais bei patenkinti individualius poreikius. Taip pat, specialistai dirbdami su mažesniu skaičiumi vaikų, turi galimybę daugiau dėmesio skirti asmeninei bei socialinei globotinių raidai, integracijai į bendruomenę. Vis dėlto, normalu, bet reorganizuotuose vaikų globos namuose dirbantiems specialistams bei juose gyvenantiems tėvų globos netekusiems vaikams, kyla iššūkių (Hudson, 2016).

Nors remiantis institucinės globos pertvarkos I-ojo etapo vertinimo ataskaita, pastebima, kad bendruomeninės paslaugos vaikams, kurie negyvena biologinėse šeimose, prieinamumas yra pakankamai aukštas (vertinamas 85 proc.), šalyje įsteigti 66 globos centrai, kur viename centre gyvena iki 8 vaikų. Tačiau pastebima atskirtis teikiant palydimosios globos paslaugas mažose savivaldybėse – trūksta specialistų. Taip pat, pastebima, kad trūksta kompleksinės pagalbos specialistų teikiant socialines paslaugas į nusikalstamą veiką linkusiems asmenims, turintiems priklausomybių ar emocinių ir elgesio sutrikimų (Institucinės globos pertvarkos I-ojo etapo vertinimas, 2020).

Reorganizuotuose vaikų globos namuose gyvenantys vaikai susiduria su papildomais iššūkiais, ypač paaugliai yra linkę į nusikalstamą veiką, priklausomybes, turi emocinių ir elgesio sutrikimų. Dėl to reikalingas didesnis kompetentingų asmenų kompleksinės pagalbos teikimo poreikis. Vaikų dienos užimtumo paslaugų teikime pastebimas atsiskyrimas nuo vaikų globos namų. Būtina, kad reorganizuotų vaikų globos namų socialiniai darbuotojai bendradarbiautų su dienos centrų specialistais, organizuotų bendras paskaitas, seminarus, užimtumą orientuotą į paauglių elgesį, priklausomybių prevenciją ir pan. (Institucinės globos pertvarkos I-ojo etapo vertinimas, 2020).

Iš reorganizuotuose vaikų globos namuose dirbančių specialistų pusės, jie vis dar susiduria su smulkmeniškos dokumentacijos sunkumais. Tai yra, įgyvendinant vaikų globos namų pertvarką, liko institucinis palikimas, kuomet darbuotojai turi smulkmeniškai pildyti maisto ir palaikomos tvarkos dokumentus, pildyti dienotvarkės planus, organizuoti budėjimų patalpose grafikus. Taip pat, išliko reikalavimas darbuotojams sudaryti atskiras vaikų globos namų taisykles iliustruojant gyvenamąją vietą. Tai tik bendriniai sunkumai, su kuriais susiduria darbuotojai, dėl ko gali nukentėti pagrindiniai tikslai ir

siekiai kurių buvo siekiama įgyvendinant vaikų globos namų pertvarką (Institucinės globos pertvarkos I-ojo etapo vertinimas, 2020).

Tėvų globos netekusių vaikų pagrindiniai poreikiai – tai tinkamos apgyvendinimo sąlygos, maitinimas, saugumas, sveikatos priežiūra, švietimas. Kaip papildomi/gretutiniai globotinių poreikiai įvardijami – suteikiamos sąlygos pailsėti, tinkamai maitintis, buities sąlygos, geresnis globotinių privatumo užtikrinimas, užmezgus artimesnius santykius su darbuotojais ir globotiniais daugiau pasitikima jais ir suteikiama daugiau laisvės. Patenkinus pagrindinius globotinių poreikius, toliau seka, pasidaro svarbūs tokie poreikiai kaip – artimų santykių išlaikymas, kompetentingos psichologinės pagalbos suteikimas bei suteikiama profesionali pagalba mokymosi procese („Deinstitutionalisation of child care systems in Europe – Transition from institutional to community-based services," 2018).

Manoma, kad reorganizuotuose vaikų globos namuose dirbantiems specialistams su mažesnėmis vaikų grupėmis atsiranda galimybė užmegzti glaudesnius ir prieraišesnius santykius tarpusavyje, įgyjamas pasitikėjimas, globotiniai tampa atviresni darbuotojams. Tam didelės reikšmės gali turėti patogesnės gyvenimo sąlygos, mažesnis skaičius vaikų, su kuriais reikia dirbti darbuotojams, didesnis privatumas, mažesnis triukšmas gyvenamosiose patalpose. Tokiai gyvenimo idilei iššūkiu gali tapti globotinių tarpusavio nesutarimai, artimumo ir pasitikėjimo nebuvimas, grubus bendravimas, smurtas ir patyčios. Taip pat, kartais neatsižvelgiama į apgyvendinamų globotinių, vienose patalpose, amžių ir lytį bei siekį išsaugoti ir stiprinti biologinės šeimos narių tarpusavio ryšį, kai broliai ir seserys apgyvendinami atskirai („Jausmas kai turi namus: apie globą, įvaikinimą ir kitas galimybes padėti vaikams," 2016).

Nors tikimasi, kad persikėlimas į reorganizuotus vaikų globos namus globotiniams bus psichologiškai stabilesnis ir teigiamai lems asmenybės raidą, tačiau tai galutinai neišsprendžia globotinių emocinių ir elgesio problemų. Vaikų globos namuose gyvenantys vaikai pasižymi delinkventiniu elgesiu ir/arba vartoja psichoaktyvias medžiagas. Taip pat, jų psichologinė savijauta yra paveikta trauminės patirties kai dar gyveno biologinėje šeimoje. Tėvų globos netekę vaikai kartais patys rodo iniciatyva spręsti asmenines problemas arba reikia skatinti ir motyvuoti. Tačiau tinkamas psichologinės pagalbos suteikimas neįmanomas be kompetetingų darbuotojų ir fizinių sąlygų suteikimo, kai jie gali dirbti ir skirti pakankamai laiko problemos sprendimui. Kitaip sakant, vis dar susiduriama su laiko stoka, kai specialistai galėtų skirti produktyviam darbui su globotiniais (Hudson, 2016).

Be psichologinės pagalbos poreikio globotiniams įvardijamas ir mokyklos lankymas ir pažangumas. Mokyklos lankomumas ir pažangumas yra tiesiogiai priklausomas nuo praeities įpročių, kai gyveno biologinėje šeimoje ir tėvai nekontroliuodavo jų lankymosi mokymo įstaigoje. Taip pat, globotiniai dėl savo šeimos padėties ir socialinio statuso mokymo įstaigoje patiria priekabiavimą ir

patyčias, kas gali tiesiogiai įtakoti jų norą eiti į mokyklą ir siekti ugdymosi rezultatų. Kitaip sakant, jie dėl patiriamų patyčių ir/ar smurto mokymo įstaigoje praranda motyvaciją mokytis. Taip pat, kai kuriems globotiniams, reikia darbuotojų pagalbos atliekant namų darbus. Tačiau darbuotojai dėl atliekamų darbinių funkcijų ne visada gali skirti pakankamai dėmesio globotiniams, kurie turi specialiųjų poreikių ir jiems yra būtina pagalba mokantis ir atliekant namų darbų užduotis. Taip pat, dėl dalykinių kompetencijų stokos, ne visada gali gebėti padėti globotiniui atliekant namų darbų užduotis, ko pasekoje nukenčia mokymosi rezultatai (European Platform for Investingin Children (EPIC), 2020).

Norint, kad socialinių darbuotojų bendrosios kompetencijos būtų tinkamos, svarbu stiprinti darbuotojų tarpasmeninius santykius (su kitais socialiniais darbuotojais), lyderystės bei komandinio darbo įgūdžius. Taip pat, labai svarbu, kad vaikų globos namuose dirbantis socialinis darbuotojas turėti stiprius ir gerai išugdytus organizacinius gebėjimus. Svarbu, kad su tėvų globos netekusiais globotiniais dirbantys socialiniai darbuotojai būtų motyvuoti, gebėtų drąsiai veikti savarankiškai, nebijotų imtis ir įgyvendinti pokyčių bei teigiamai ir noriai priimtų naują požiūrį. O padedant globotiniams atlikti atitinkamo dalyko namų darbus ir neturint kompetencijos atitinkamoje srityje, gebėtų tinkamai ir operatyviai suorganizuoti tikslingą pagalbą (pavyzdžiui, rasti žmogų kompetentingą matematikos srityje) (Rėzgytė, 2018).

Taip pat, su globotiniais dirbantys socialiniai darbuotojai turi būti kompetentingi socialiniam darbui su vaiko šeima. Tai yra, turi gebėti taikyti darbui su vaiko biologine šeima metodus ir būti motyvuotu dirbti ir stiprinti ryšį su globotinio šeima. Socialiniai darbuotojai dirbantys su tėvų globos netekusiais vaikais, turi nuolat stiprinti ir atnaujinti žinias apie vaikų ir paauglių psichologiją, lytinę brandą, patyčių prevenciją bei tinkamą vaikų parengimą savarankiškam gyvenimui. Taip pat svarbu, kad socialinis darbuotojas nuolat tobulintų ir atnaujintų konsultavimo įgūdžius ir gebėtų padėti vaikams įveikti skaudžios praeities padarinius bei motyvuotų vaiką mokytis. Ir žinoma, socialinis darbuotojas turi gebėti valdyti stresą ir kylančius konfliktus tiek tarp socialinių darbuotojų, tiek dirbant su globotiniais. Vaikai gyvendami vaikų globos namuose, turi patirti kuo mažiau streso ir neigiamų emocijų, kitu atveju, tai gali tiesiogiai lemti jų elgesį, motyvaciją bei pasirengimą savarankiškam gyvenimui („Institucinės globos pertvarka – nuveikti darbai, artimiausi planai,“ 2020).

Reorganizavus institucinius vaikų globos namus ir bendruomeniniuose namuose ar butuose apsigyvenę tėvų globos netekę vaikai džiaugiasi, kad gyvenimas mažesnėse grupėse jiems suteikia jaukumo jausmą. Taip pat, įvardija, kad gyvenant bendruomeniniuose namuose, jie patiria mažiau triukšmo, jiems suteikiama daugiau laisvanoriškumo ir savarankiškumo. Tėvų globos netekę vaikai įvardija, kad gyvenant bendruomeniniuose namuose jie gali patys savarankiškai spręsti kada ir ką valgys bei gaminsis. Taip pat, vaikai įvardija, kad po vaikų globos namų reorganizacijos, geriau sutaria su

auklėtojomis/socialinėmis darbuotojomis, užmezga su darbuotojais glaudesnį ir artimesnį ryšį, gali atviriau ir neskubinant pasikalbėti tarpusavyje. Dar labai svarbu, kad bendruomeniniuose namuose gyvenantys vaikai įvardija, jog jaučiasi ir fiziškai ir emociškai geriau – patiriama mažiau streso, labiau susibendraujama ir atrandama kažką bendro su kartu gyvenančiais. Kitaip sakant, bendruomeniniuose namuose gyvenantys vaikai patiria mažiau streso, įtampos, nesutarimų su bendraamžiais ir kartu gyvenančiais („Mažuose bendruomeniniuose globos namuose apsigyvenusi mergaitė: dabar aš gyvenu kaip normalus vaikas," 2020).

Apibendrinant Lietuvos situaciją deinstitucionalizacijos procese, galime teigti, kad nors procesas vyksta lėtu tempu, tačiau jis vyksta. Žinoma daug vėliau, nei kitos Europos šalys, Lietuva atsisako institucinių vaikų globos namų, juos pakeičiant į bendruomeninius bei suteikiant didesnį suinteresuotumą įsivaikinti ar priimti vaikus globai į šeimas. Bendruomenių namų/butų įkūrimas, be tėvų globos likusiems vaikams, padės ugdyti socialinius įgūdžius, sėkmingiau integruotis visuomenėje. Taip pat, su deinstitucionalizacijos procesu keičiasi ir visuomenės požiūris į vaikus, kurie netekę tėvų globos. Visuomenėje keičiasi požiūris į tėvų globos netekusius vaikus, iš visuomenės sulaukiama daugiau dėmesio, pagalbos, paramos ir supratingumo jiems.

2.2 Institucinių vaikų globos namų reorganizavimo procesas užsienio valstybėse

Deinstitucionalizacija – tai be tėvų globos likusių vaikų priežiūra ne institucijose, o bendruomeniniuose namuose. Institucinių globos namų reorganizacijos pagrindinis tikslas – tai padėti vaikams, kurie liko be tėvų globos, integruotis bendruomenėje ir visuomenėje išvengiant segregacijos ir socialinės atskirties. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija pabrėžia, kad kiekvienam vaikui turi būti suteikiamos tinkamos gyvenimo sąlygos atsižvelgiant į vaiko fizinį, protinį ir socialinį išsivystymą. Taip pat, pabrėžiama, kad visi vaikai privalo augti šeimoje arba jaustis lyg augtų šeimoje. Būtent bendruomeninių namų kūrimas ir yra remiantis principu, kad vaikams sukurti sąlygas augti ir jaustis (būti mylimu, laimingu ir suprastu) lyg šeimoje, augant mažoje bendruomenėje („Deinstitutionalisation of child care systems in Europe – Transition from institutional to community-based services," 2018).

Vaikui augančiam bendruomeniniuose namuose yra suteikiamos individualios paslaugos ir parama. Kai tuo tarpu institucinės priežiūros metu, paslaugos ir parama yra teikiamos grupei asmenų, ne individualiai kiekvienam vaikui. Vaikas augdamas bendruomeniniuose namuose gauna ne tik gerą ir kokybišką gyvenimą bet ir įgyvendinama vaiko teisė į savarankišką gyvenimą. Tačiau manoma, kad

tinkamiausias kokybiško gyvenimo užtikrinimas yra tuomet, kai vaikas apsigyvena pas laikinus globėjus ar įtėvius (Institucinės globos pertvarkos I-ojo etapo vertinimas, 2020).

Kad asmenys ir/ar šeimos būtų suinteresuotos pasiimti globoti be tėvų globos likusį vaiką yra svarbus valstybės skatinimas ir suinteresuotumas ieškoti tokių asmenų. Kitaip sakant, labai svarbu, kad valstybė finansuotų ne tik vaiko gyvenimą atitinkamoje šeimoje, bet ir kompetentingai būtų atrinktos ir parengtos tos šeimos ir/ar asmenys. Tai yra, labai svarbu, kad globėjai ir/ar įtėviai norėtų globoti vaiką ne dėl valstybės skiriamos piniginės paramos, bet ir dėl emocinio bei psichologinio noro ir nusiteikimo auginti beglobį vaiką savo šeimoje (Buster, 2012).

Tačiau kiekviena Europos Sąjungos valstybė atsižvelgdama į nacionalinę padėtį beglobių vaikų klausimu, planuoja aspektus, kur reikia padirbėti. Kitaip sakant, vienose šalyse vaiko teisės yra neįgyvendinamos dėl skurdo, kitose – mažesnis dėmesys yra skiriamas negalią turintiems vaikams ir jų šeimoms, dar kitose – mažesnis dėmesys skiriamas šeimoms, kurioms trūksta socialinių įgūdžių ir pan. Kiekvienos šalies politika yra skirtinga ir įgali spręsti skirtingas kylančias problemas. Tačiau remiantis Jungtinių Tautų konvencija ir Europos sąjungos dokumentais, kurie reglamentuoja vaiko teises, pastebima, kad svarbiausia, jog šalies politika būtų orientuota į vaiko gerovę ir vaiko raidos koncepciją („Deinstitutionalisation of child care systems in Europe – Transition from institutional to community-basedservices,“ 2018).

Pastaruoju metu ir Bulgarijoje kinta beglobių vaikų patekimas į globos namus. Bulgarijoje siekiama, kad kai vaikas netenka biologinių tėvų globos, pirmenybė būtų teikiama kitiems pilnamečiams šeimos nariams ar artimos aplinkos (šeimai) suaugusiesiems. Visos agentūros, institucijos ir organizacijos, kurios rūpinasi beglobių vaikų ateitimi, siekia vieno ir to paties tikslo, tai yra, kad vaikas augtų jam artimoje aplinkoje. O visi ekonominiai, politiniai ir socialiniai pokyčiai padėtų ne tik kad atskleisti sistemos klaidas, bet ir apibrėžti bei įvardinti esamas problemas, kurias įmanoma spręsti tik dirbant visiems išvien. Pabrėžiama, kad valstybės (Bulgarijos) politika turi būti vykdoma remiantis vaiko teisėmis, normomis, standartais ir universalumu. Taip pat, turi būti nedaloma ir neturi būti diskriminacijos, o svarbus jautrumas, lankstumas bei noras ir pasirengimas spręsti iššūkius („Eurochild, Hope and Homes for Children – Bulgaria,“ 2016).

Nagrinėjant Bulgarijos situaciją deinstitucionalizacijos procese pastebėta, kad šalies politika turi būti orientuota į galimybes kuo operatyviau suteikti tinkamą priežiūrą vaikui, kuris netenka tėvų globos, bet ir tuo pačiu išvengti panašių su globa susijusių problemų/iššūkių ateityje. Tačiau, siekiant sukurti kuo tinkamesnę aplinką ir tinkamesnes sąlygas beglobiam vaikui augti, būtinas ir požiūrio pokytis. Kitaip sakant, labai svarbu, kad Bulgarijos šalies politika vaikų globos klausimais būtų orientuota į kylančios rizikos prevenciją, ankstyvąją intervenciją, šeimos palaikymą ir/ar artimos aplinkos

aprūpinimą. Prevencija, intervencija, palaikymas ir kt. tikslai yra įmanomi tik integruotos politikos dėka, kuomet politiniai veiksniai yra nukreipti į vaiko ir jo šeimos gerovę („Study deinstitutionalization: case of Bulgaria," 2013).

Rekomenduojama Bulgarijos valdžiai, kad priimdami visų vaikų gerovės koncepciją, tuo pačiu užtikrintų vaikų teises ir paslaugas, kurios padeda tėvams vykdyti tėvystės įgūdžius. Kitaip sakant, kai tėvams trūksta pagrindinių socialinių ir tėvystės įgūdžių (ir dėl to, vaiko globą yra svarstoma atimti iš tėvų), valstybė turėtų būti orientuota neprisiimti tėvų vaidmenį ir pareigas o suteikti tėvams reikiamas paslaugas, kad būtų ugdomi įgūdžiai. O susidarius tokiai situacijai, kad vis tiek tėvai netenka globos teisių į vaiką, užtikrinti, kad alternatyvi globa būtų kokybiška ir veiksminga. Taip pat, svarbu, kad valstybės (Bulgarijos) politika būtų orientuota į sveikatos priežiūrą, o konkrečiai suteiktų pakankamai tinkamas sveikatos priežiūros paslaugas nėščioms ir ką tik pagimdžiusioms moterims (Terziev ir Erabska, 2016).

Teigiama, kad švietimo sistema Bulgarijoje turi būti orientuota į apimtį ir išteklius. Tik tokiu būdu bus patenkinti visų ir specialiuosius poreikius turinčių vaikų poreikiai. Valstybės finansavimas turi būti nukreiptas ne į teikiamų paslaugų kiekybę, bet kokybę. Kitaip sakant, kad finansavimas būtų paskirstomas sistemingai siekiant patenkinti specifinius vaiko ir/ar jo šeimos poreikius bei tai būtų efektyvu. Augdamas vaikas turi jaustis saugus, nesvarbu ar jis auga biologinių tėvų, laikinų globėjų šeimoje ar instituciniuose namuose. O valstybės skiriamas finansavimas turi būti nukreiptas ne į institucinių pastatytų didybę, gražumą, o į gaunamų paslaugų vaikui ir/ar jo šeimai kokybę ir efektyvumą (Terziev ir Erabska, 2016).

Europos sąjunga skiria pakankamai daug dėmesio paramai, kuria siekiama padėti plėtoti nacionalinių pastangų indėlį į vaikų apsaugos sistemą. Šiam tikslui pasiekti nuo 2013 m. buvo įkurta kompanija *OpeningDoorsforEurope'sChildren,* kuri koordinuoja ir rūpinasi, kad šeimoms būtų suteikiamos aukštos kokybės alternatyvios priežiūros paslaugos. Kompanija *OpeningDoorsforEurope'sChildren*remdamasi Europos sąjungos politika ir turimais finansiniais ištekliais remia pilietinės visuomenės organizacijas, kurių pajėgumas ir teikiamų paslaugų efektyvumas priklauso nuo papildomai gaunamų pajamų iš Europos sąjungos („Eurochild, Hope and Homes for Children – Bulgaria," 2016).

Kompanija *OpeningDoorsforEurope'sChildren*Europos sąjungos siekius įgyvendino tam tikrais etapais:

1 etapas. Etapo trukmė nuo 2013 iki 2015 m. Per šį dviejų metų laikotarpį dvylika Europos šalių susitelkė į informacijos skleidimą ir gerosios patirties dalijimąsi kaip deinstitucionalizuoti ugdymą, tuo pačiu kuriant šalies politinių veiksmų planus. Taip pat, šalyse buvo renkami duomenys apie vaikų gyvenimą įstaigose ir dėl ko yra naudinga pereiti prie bendruomeninių paslaugų.

2 etapas. Etapo trukmė nuo 2015 iki 2017 m. Šio etapo tikslas buvo rasti ir apimti naujas partnerių organizacijas keturiose naujose šalyse. Kompanija *OpeningDoorsforEurope'sChildren*rinko duomenis apie alternatyvią priežiūrą ir deinstitucionalizacijos reformų būklę, kuri buvo skelbiama metinėse informacinėse šalies ataskaitose. Metinės informacinės šalies ataskaitos padėjo stebėti kintančią statistiką, t.y., kaip kinta vaikų skaičius gyvenančių instituciniuose globos namuose. Taip pat, remiantis metinėmis ataskaitomis stebimos vaiko apsaugos sistemos ypatybės ir veikimo procesas.
3 etapas. Nuo 2017 m. kompanija *OpeningDoorsforEurope'sChildren* išleido vadovą "„Europos vaikų deinstitucionalizavimas: klausimai ir atsakymai" kuriame galima rasti ne tik atsakymus į dažniausiai kylančius klausimus deinstitucionalizacijos proceso metu, bet ir viktoriną. Pasinaudojus pateikiama viktorina galima patikrinti žinias apie deinstitucionalizaciją ir prisiminti teigiamus veiksnius pereinant nuo institucinės globos prie bendruomeninės (European Platform for Investingin Children (EPIC), 2020).

Remiantis kompanijos *OpeningDoorsforEurope'sChildren*etapais, pastebima, kad ES tikslas yra panaikinti institucinę globą visoje Europos sąjungoje. Tačiau siekiant sistemingo ir efektyvaus deinstitucionalizavimo, būtinas lygmeninis ES požiūris į politikos sritis. Nors institucinės globos atsisakymo procese pastebima pažanga, tačiau vis dar yra būtinos sistemingos pastangos, kurios padėtų įgyvendinti ir vertinti vaikų paslaugų reformas, taip pakeičiant daugelio beglobių vaikų gyvenamosios aplinkos sąlygas Europos lygmeniu („Deinstitutionalisation of child care systems in Europe – Transition from institutional to community-basedservices," 2016).

Tačiau labai svarbu, kaip deinstitucionalizacijos procesas įgyvendinamas ir vykdomas ne tik Europos sąjungos šalyse. Autorė (Rėzgytė, 2018) atliko tyrimą, kurio metu buvo siekiama atskleisti kaip kinta socialinio darbo kryptys dirbant su tėvų globos netekusiais vaikais deinstitucionalizacijos kontekste. Tuo pačiu palyginant Lietuvos ir Ukrainos situaciją deinstitucionalizacijos proceso metu. Taigi, tiek Lietuvoje, tiek Ukrainoje pastebimos panašios socialinių darbuotojų atliekamų funkcijų pakitimų kryptys. Tai yra, deinstitucionalizacijos procese kito socialinių darbuotojų funkcijos. Socialinių darbuotojų funkcijos dirbant su tėvų globos netekusiais vaikais:

- formuoti socialines paslaugas individualiai kiekvienam vaikui;
- įtvirtinti socialines paslaugas individualiai kiekvienam vaikui;
- palaikyti socialines paslaugas individualiai kiekvienam vaikui;
- paruošti kiekvieną vaiką, kuris gyvena globos namuose, deinstitucionalizacijos procesui (Rėzgytė, 2018).

Taip pat, tyrime Lietuvos ir Ukrainos socialiniai darbuotojai, dirbantys su beglobiais vaikais, skatina nebūtinai atsisakyti institucinės globos. Siekiant pagerinti instituciniuose globos namuose gyvenančių vaikų gyvenimo kokybę ir gerovę socialiniai darbuotojai (Lietuvos ir Ukrainos) rekomenduoja gerinti institucinės globos sąlygas. Taip pat, manoma, kad institucinio novatoriškumo ir klientų savarankiškumo skatinimas bei mažesnis vaikų skaičius grupėse, gali žymiai prisidėti prie vaikų gerovės gyvenant instituciniuose globos namuose (Rėzgytė, 2018).

Atliktas tyrimas (Rėzgytė, 2018) padeda konkrečiai ir aiškiai įvertinti socialinių darbuotojų patirtis deinstitucionalizacijos procese. Socialiniai darbuotojai atlieka pagrindines šias funkcijas:

- rengia individualius vaikų globos planus;
- teikia bendrąsias ir specialiąsias socialines paslaugas;
- ieško globėjų, kurie atitiktų keliamus reikalavimus (Rėzgytė, 2018).

Globėjai gauna ne tik materialinį atlygį, bet ir moralinį visuomenės palaikymą dėl savo apsisprendimo priimti globai vaiką. Kad globėjus morališkai palaiko visuomenė, tai yra socialinių darbuotojų indėlis. Kitaip sakant, socialinių darbuotojų vykdoma prevencinė ir švietėjiška veikla, informacijos sklaida bei globojamų vaikų įtraukimas į bendruomeninį gyvenimą padėjo susidaryti tolerantiškesniam visuomenės požiūriui ne tik į beglobį vaiką bet ir į globėjus, kurie apsiima globoti vaiką (Rėzgytė, 2018).

Tačiau Ukrainos ir Lietuvos socialiniai darbuotojai mano, kad sėkminga deinstitucionalizacija įmanoma tik:

- suteikiant socialiniams darbuotojams galimybes ir sąlygas kvalifikacijos kėlimui;
- tobulinant globėjų palaikymo sistemą (teikiant didesnį materialų palaikymą);
- perorganizuojant didelius vaikų globos namus į mažesnius, šeimyniškesnius;
- tobulinant vaikų paruošimą deinstitucionalizacijos procesui;
- leidžiant vaikui dalyvauti atitinkamų sprendimų priėmime, reikštis diskusijose ir pan.

Taip pat, pastebima, kad tiek Lietuvoje, tiek Ukrainoje įgyvendinant deinstitucionalizacijos procesą, kinta ir socialinių darbuotojų veiklos kryptys. Tai yra, deinstitucionalizacijos procese, socialinis darbuotojas daugiau dėmesio skiria:

1. beglobių vaikų emociniam palaikymui;
2. asmeninių socialinių paslaugų vaikui formavimui, įtvirtinimui ir palaikymui;
3. globėjų emociniam palaikymui ir darbui su bendruomene;
4. kompetencijos lygiui (Andreytsiv, 2017).

Taigi, remiantis atliktu tyrimu (Rėzgytė, 2018) galima pastebėti, kad socialinio darbuotojo funkcijos ir vykdoma veikla (tiek Lietuvoje, tiek Ukrainoje) kito. Kitaip sakant, socialinis darbuotojas įgyvendinant deinstitucionalizacijos procesą, atlieka konkretesnes ir individualesnes funkcijas, skiriant daugiau dėmesio individui o ne asmenų grupei. Taip pat, labai svarbu, kad socialinis darbuotojas turėtų tokius gebėjimus kaip: empatiškumas, organizuotumas, koordinuotumas ir stropumas atliekant socialinio darbuotojo funkcijas.

Teigiama, kad Europoje pirmieji, kurie atsisakė institucinės vaikų globos tai – Jungtinė Karalystė. Po to institucinę globą į bendruomeninius namus keitė ir kitose Šiaurės, Pietų ir Vakarų Europos šalyse. O daugelyje Europos šalių, jeigu ir yra instituciniai globos namai, tai juose gyvena tik mažamečiai ir kritiniais atvejais. Instituciniuose globos namuose apsigyvena vaikai tik tam tikram laikui, siekiant juos momentaliai apsaugoti nuo biologinėje šeimoje patiriamo smurto ir nustatytos ar patiriamos žalos. Kaip pavyzdžiu, kaip sėkmingai pereiti nuo institucinės globos prie bendruomeninės yra laikomos dvi Europos šalys – Švedija ir Italija. Tiek Švedija, tiek Italija, per ganėtinai trumpą laiką, t.y., tris dešimtmečius sugebėjo išardyti visą institucinės globos sistemą, įgyvendino deinstitucionalizaciją vaikų globoje ir psichikos ir proto negalią turintiems asmenims (Hudson, 2016).

Ne taip sėkmingai ir operatyviai deinstitucionalizacijos procesas sekėsi Belgijoje, Suomijoje, Prancūzijoje, Nyderlanduose, Portugalijoje ir Ispanijoje. Šiose šalyse institucinė globa vis dar buvo aktuali ir naudojama arba be tėvų globos likusiems asmenims arba asmenims turintiems psichinę ir/ar fizinę negalią. Nors buvo atliekami tyrimai Vidurio ir Rytų Europos šalyse ir buvo siekiama išsiaiškinti ar tikrai reikia atsisakyti institucinės globos, ją pakeičiant į bendruomeninę globą, tačiau tyrimai neatskleidė esminių faktų, dėl ko būtų reikalinga imtis pokyčių. Kitaip sakant, atlikti tyrimai nepadarė įtakos vaikų globos politikai ir neišryškino prioriteto pokyčiams emocinių ir psichosocialinių vaiko poreikių tenkinimui („Jausmas kai turi namus: apie globą, įvaikinimą ir kitas galimybes padėti vaikams,“ 2016).

Patenkinant be tėvų globos likusių vaikų poreikius buvo orientuojamasi tik į fiziologinius vaiko poreikius ir į fizinę aplinkos kontrolę. Todėl nebuvo sukuriama palanki aplinka vystyti šeimos paramos paslaugas ir veiksmingą pakaitinių šeimų atsiradimui. Kitaip sakant, kai Jungtinėje Karalystėje ir kitose Šiaurės, Pietų ir Vakarų Europos šalyse vyko perversmas orientuotas į pokyčius vaikų globos srityje, Rytų Europos šalyse ir Vidurio Europos šalių, išliko nuolatinės vaikų globos įstaigos (Hudson, 2016).

Manoma, kad dėl Vidurio ir Rytų Europos šalių buvimo komunistėje valdžioje, užsitęsė deinstitucionalizacijos procesas. Kai tuo tarpu Vakarų Europoje institucinę globą keitė bendruomeninė, dar 1950-1980 metais. Tačiau negalima teigti, kad visose Vidurio, Vakarų, Rytų, Šiaurės ar Pietų Europos šalyse yra laikomasi tik institucinės ar tik bendruomeninės globos principo. Pavyzdžiui,

Slovėnijoje, vaikai iki trejų metų nėra siunčiami ir negali būti siunčiami į globos institucijas. Taip pat, Lenkija, Rumunija ir Slovakija skelbia, kad jų šalyse sparčiai mažėja institucionalizacijos mastai. Dar kitose šalyse, įgyvendinami pokyčiai institucinėje globoje yra įgyvendinami nepakankamai sparčiai. Kitaip sakant vienose šalyse perėjimas nuo institucinės globos prie bendruomeninės vyksta sparčiau, sklandžiau ir efektyviau, kitose – lėtesniais tempais. Dėl to, vienos šalys jau dalinasi savo sėkminga patirtimi, kai buvo pereita prie bendruomeninės globos, o kitos dar tik organizuoja deinstitucionalizacijos procesą (Dunajevas, 2011).

Kadangi vienoms šalims deinstitucionalizacijos procesas vyksta sparčiau ir sėkmingiau, o kitoms – nelabai, buvo išskirti esminiai aspektai, kurie gali lemti sėkmingesnį ir operatyvesnį procesą. Operatyvesnį deinstitucionalizacijos procesą gali lemti:

- Visuomenės požiūrio keitimas ir mobilizavimas naujam modeliui;
- Plėtojimas nacionalinės socialinės gerovės infrastruktūros, tuo pačiu ruošiant naują socialinių paslaugų teikėjų kartą;
- Eksperimentinių projektų plėtojimas, kai remiantis gautais rezultatais koreguojami įstatymai susiję su vaikų globa bei vaikų teisėmis (Orderof the Ministerof Social Security and Labourof the Republicof Lithuania on Approvalof the Action Planfor 2014-2020 on the transition from institutional care to family and community services for the disabled and the children without parental care, 2014).

Taip pat, pateikiamos pagrindinės gairės šalims, kurios yra orientuotos institucinę globos sistemą keisti į šeima paremtos globos sistemą, kitaip sakant į bendruomeninę globą.

1. Būtina kelti visuomenės sąmoningumą, skleisti informaciją visuomenei apie institucinės globos neigiamus padarinius vaiko raidai.
2. Valdyti deinstitucionalizacijos procesą nacionaliniu ir regioniniu lygmenimis, suburiant komandas atsakingas už bandomuosius projektus.
3. Organizuoti auditus nacionaliniu lygmeniu. Tokiu būdu būtų renkami duomenys apie institucinių globos namų skaičių, funkcionavimą ir veiklą bei ruošiami duomenys kiek institucijose gyvena vaikų ir kokie jų ypatumai.
4. Atlikti institucinę lygmens analizę, kai renkami ir analizuojami duomenys apie vaikų migravimą į ir iš įstaigos ir išaiškinami individualūs vaikų poreikiai.
5. Vystyti geriausias paslaugas, kurios būtų vykdomos atsižvelgiant į individualius vaikų poreikius ir įvertinus egzistuojantį poreikį šeimoms.

6. Užtikrinti aiškų ir veiksmingą finansų, žmogiškojo ir fizinio kapitalo išteklių judėjimą nukreiptą į vaiką, jo poreikius, jam kylančias problemas.
7. Užtikrinti kuo minimalesnę įtampą ir nerimą vaikui, kuris yra perkeliamas iš arba į šeimą. Perkėlimo procesas negali prieštarauti vaiko teisėms ir turi būti orientuota į vaiko interesus.
8. Paruošti ir parengti darbuotojus perkėlimui įvertinant jų įgūdžius ir tobulinimosi reikmes. Taip pat, būtina atsižvelgti į darbuotojų lūkesčius siejamus su naujomis paslaugomis vaikams.
9. Apsvarstyti ir įvertinti logistikos planą, kaip naudojantis vienos institucijos sėkmingą patirtimi, sugebėti pritaikyti nacionaliniu lygmeniu.
10. Atlikti sistemingą ir tikslų monitoringą bei vertinimą. Nacionalinės duomenų bazės sukūrimas, kuri leistų stebėti visų globojamų vaikų situaciją, perkėlimo į/iš šeimą procesą.

Remiantis šiomis gairėmis, svarbu, kad deinstitucionalizacijos procesas ir vaikų perkėlimas į šeimos aplinką primenančias bendruomenes vyktų kaip įmanoma operatyviau. Tačiau tuo pačiu užtikrinant ir perkėlimo kokybiškumą. Kitaip sakant, labai svarbu, kad tiek vaikas, tiek šeima (kuri priima globoti vaiką) būtų pasirengusi emociškai ir fiziškai. Dėl to, bet kokios permainos, vaiko gyvenime, turi būti įgyvendinamos palaipsniui, atsižvelgiant į vaiko interesus ir poreikius bei aplinkos sąlygas (Orderof the Ministerof Social Security and Labourof the Republicof Lithuania on Approvalof the Action Planfor 2014-2020 on the transition from institutional care to family and community services for the disabled and the children without parental care, 2014).

Apibendrinant deinstitucionalizacijos procesą užsienio šalyse, galime pastebėti, kad vienoms šalims jis yra sėkmingesnis, kitoms – uždelstas. Kitaip sakant, nuo valstybės organizuojamos politikos, operatyvumo, darbuotojų kompetentingumo, tinkamo lėšų paskirstymo, priklauso kaip šaliai seksis institucinę vaikų globą perkelti į bendruomeninę globą. Prie šalies vykdomos politikos veiksmingumo prisideda ir visuomenės informuotumas ir suinteresuotumas padėti beglobiams vaikams.

3. SOCIALINIŲ DARBUOTOJŲ PATIRTYS VAIKŲ GLOBOS NAMŲ REORGANIZAVIMO KONTEKSTE TYRIMAS

3.1 Tyrimo metodologija

Tyrimui atlikti pasirinktas kokybinis tyrimas. Tai empirinis tyrimas, kurio rezultatai nepateiki skaičiais. Kokybinis tyrimas – tai informacijos rinkimas pasižymintis subjektyvumu ir mažai pačio tyrėjo paveikiomis procedūromis. Kokybiniu tyrimo norima suprasti tiriamos situacijos kilmę, išsiaiškinti kas kodėl taip vyksta. Tyrimo metu surinkta informacija daug skaitoma, analizuojama pasitelkiant tyrėjo pajautimą (Rubšienė, 2007).

Autorius Kardelis kokybinį tyrimą nusako, kaip sistemingą, tam tikros tvarkos neturintį situacijos, kažkokios grupės ar įvykio tyrimą kuris įgyvendinamas natūralioje aplinkoje, tikintis suprasti ir parodyti visapusiškai harmoningą jų paaiškinimą (Kardelis, 2017). Dėka kokybinio tyrimo tyrėjas gali parodyti pačių tiriamųjų įtakotą realią socialinę situaciją, todėl tyrimas atliekamas tyrimo dalyvių natūralioje aplinkoje. Kokybinis tyrimas yra pačio tyrėjo supratimo vyksmas, kurį galima paaiškinti tyrėjo turimomis žiniomis apie tyrimų metodologiją ir žmonių socialinių problemų tyrimo įpročiais, tradicijomis. Tyrėjas sudėlioja vientisą paveikslą, išgvildena pasakytus žodžius, plačiai perteikia tyrimo dalyvių nuostatas atlikdama tyrimą natūralioje aplinkoje (Kardelis, 2017).

Kardelis tikina, kad vienas tinkamiausių tyrimo metodų norint išryškinti matymą į išskirtinius apžvelgtus reiškinius (Kardelis, 2017). Atlikto tyrimo atveju, požiūris yra nukreiptas į socialinių darbuotojų dirbančių vaikų globos namuose patirtis, keičiantis jų darbo pobūdžiui, darbo vietai ir kitiems faktoriams. Jei vykstant interviu tyrėjas pastebi kažką ką būtų svarbu išsiaiškinti, klausimus jis gali pakeisti ar pasukti taip, kad išgauti svarbios informacijos. Nors pasak Kardelio (2017) atliekant tyrimą naudotis interviu tyrimo būdu užtrunka nemažai laiko, tačiau tai atperka, nes jo metu tyrėjas gali pažinti tyrimo dalyvį patikslinti atsakymus, ar paprašyti juos labiau atskleisti.

Tyrimo duomenys buvo renkami taikant pusiau struktūruoto interviu metodą (Žydžiūnaitė ir Sabaliauskas, 2017). Interviu metu buvo pateikiami atvirojo tipo klausimai pagal iš anksto parengtas klausimų gaires. Klausimų eilės tvarka priklausė nuo kiekvieno tyrimo dalyvio ir susidariusios individualios situacijos. Atsižvelgiant į pokalbio eigą, esant reikalui buvo pateikiami papildomi klausimai.

Interviu kai atliekamas kokybinis tyrimas kartu yra stebėjimas: Tyrėjas mato, ne tik girdi ką tyrimo dalyvis kalba, gali stebėti jo gestus, matyti kaip keičiasi veido išraiška (Rupšienė, 2007). Kadangi

interviu buvo atliekamas nuotoliniu būdu, bendraujant, renkant duomenis stebėjimas buvo apsunkintas dėl techninių galimybių, nes nebuvo galima įvertinti pilnos kūno kalbos, pilno neverbalinio bendravimo informacijos, tačiau akys, veido mimikos, kartais rankos ar neišsėdėjimas vietoje buvo puikus informacijos šaltinis. Visi tyrimo dalyviai pokalbių metu jautėsi laisvai, turėjo bendravimo įsijungus vaizdo kamerą, patirties. Gavus tyrimo dalyvių sutikimą, interviu buvo daromas nuotolinio interviu įrašas.

Tyrimui atlikti buvo pasirinkta kriterinė imtis. Atsirenkant tyrimo dalyvius, kurie atitinka išsikeltus kriterijus atspindinčius tyrimo temą ir tyrimo problemos esmę(Žydžiūnaitė, 2011):

1) socialiniai darbuotojai turintys aukštąjį socialinio darbo arba socialinės pedagogikos išsilavinimą,

2) socialiniai darbuotojai dirbę su vaikais instituciniuose globos namuose ir perėję į bendruomeninius vaikų globos namus.

Imties pagrindimas: Kadangi kokybiniame tyrime svarbūs atrankos kriterijai, o ne tyrimo dalyvių skaičius, buvo taikytas prisotinumo principas (Scott, 2007). Tai duomenų rinkimo būdas, kuris apsaugo nuo duomenų pertekliaus ir tyrimų dalyvių skaičius formuojasi eigoje. (Scott, 2007). Jau po pirmo interviu, transkribuotas tekstas skaitomas keletą kartų, tam, kad susipažinti su gauta informacija, ir pradėti skirstyti į kategorijas. Kiekvieno transkribuoto interviu metu išryškėja ar reikia apklausi dar daugiau tyrimo dalyvių (Žydžiūnaitė, 2011). Jei paskutiniame įvykusiame interviu neišsakoma naujos reikšmingos tyrimui informacijos, daugiau interviu nevykdoma. Remiantis šiuo principu buvo apklausti 7 tyrimo dalyviai.

Duomenų rinkimo instrumentas: atliktame kokybiniame tyrime buvo taikytas pusiau struktūruotas interviu. Jį sudaro 4 pagrindiniai klausimai:

1. Kaip jaučiatės būdamas socialiniu darbuotoju?

Šio klausimo tikslas atskleisti socialinio darbuotojo savijautą darbe, pasitenkinimo savo profesija lygį, bei jo ir visuomenės požiūrį į socialinio darbuotojo specialybę. Atsakymas į pateiktą klausimą tikėtina atskleis socialinių darbuotojų savijautą, ruošiantis pokyčiams ir dirbant pokyčių kontekste.

2. Apibūdinkite kas sunkiausia jūsų darbe?

Šio klausimo tikslas yra atskleisi darbo sunkumas, socialinio darbuotojo nuostatas darbo, santykių, pokyčių kontekste. Atsakymai leis įvardinti socialinių darbuotojų patiriamus snkumus vykstant reorganizacijai, bei pasikeitus.

3. Kas jūsų darbe kelia daugiausiai pasitenkinimo, džiaugsmo?

Šiuo klausimu siekta išryškinti sritis, kurios socialiniams darbuotojams kelia teigiamus jausmus bei motyvaciją, leidžia efektyviai dirbti bei sėkmingai priimti pokyčius. Šio klausimo dėka bus sužinota

kas socialinius darbuotojus motyvuoja dirbti savo darbą nepaisant permainų, tobulėti bei prisitaikyti, nepalūžti.

4. Kaip pasikeitė gyvenimas (darbas) persikrausčius į bendruomeninius globos namus?

Atskleisti kaip pasikeitė socialinių darbuotojų padėtis, darbo pobūdis, santykiai su globotiniais iš institucinių vaikų globos namų perėjus į bendruomeninius globos namus.

Duomenų analizės metodas: Siekiant atskleisti socialinių darbuotojų patirtis vaikų globos namuose reorganizavimo kontekste, buvo naudotas kokybinis turinio (angl. content) analizės metodas. Kardelis (2017) teigia, kad šiuo metodu tikimasi išsamumo ir detalumo, objektyviai ir sistemiškai išnagrinėti tyrimo dalyvių atsakymų turinį. Įrašyti interviu buvo transkribuoti. Transkribuoti duomenys daug kartų skaityti ir analizuojami, turinys suskirstytas į kategorijas, tada išskirtos smulkesnės subkategorijos. Aprašant kiekvieną subkategoriją, buvo grupuojamos panašios nuomonės. Išsakytos patirtys, pokalbių ištraukos apibendrintos, naudojamos citatomis iš pokalbių, suformuluotos išvados.

Įvykus visiems interviu pokalbiams informacija buvo transkribuojama. Transkribuojant dalyvių vardai koduojami. Tyrimo dalyviams paaiškinta, jog bus užtikrintas anonimiškumas, gauta informacija nebus platinama ir naudojama tik tyrimo tikslams pasiekti.

Pasak Žydžiūnaitės (2017) interviu tiesiogiai ir paveikia tyrimų dalyvių veiksmus ateityje, nes paveikia tampa, tampa refleksijos procesu interviu dalyviams, atveria mintis, jausmus, patirtį bei turimas žinias.

Dėmesio centre lieka tyrimų dalyvių patirtys ir pamąstymai, jų pateikiamos interpretacijos, o ne iš anksto numatyti pasirinkimo variantai. Pasak Židžiūnaitės (2017) tyrėjas pats tampa veikiančia duomenų rinkimo „priemone“, todėl duomenų kokybė priklauso nuo to kaip jam pavyksta sukurti ryšį su tyrimo dalyviu.

Atsižvelgiant į šalyje susidariusią epidemiologinę situaciją, saugant savo bei dalyvių sveikatą nuo COVID-19, pokalbiai su socialiniais darbuotojais vyko nuotoliniu būdu, naudojant „Zoom“ programą, įjungtomis kameromis.

Buvo kalbinama po vieną dalyvį. Kiekvieno interviu trukmė iki 30 min. („Zoom“ programa automatiškai išjungia pokalbį po 30 min.). Kadangi pokalbiai vyko nuotoliniu būdu, buvo niekieno netrukdomi, vyko sklandžiai, patogiu laiku. Visi tyrimo dalyviai jungėsi į nuotolinį susitikimą iš savo namų.

Tyrimo etika: Atliekant tyrimą buvo laikomasi mokslinės etikos reikalavimų. Mokslinio tyrimo etika neatsiejama nuo moralinių principų, tyrėjas privalo jais vadovautis nuo veiklos pradžios, ruošdamasis tyrimui, iki kol išgryninami bei paskelbiami rezultatai (Žydžiūnaitė ir Sabaliauskas, 2017). Etiškas tyrėjas rezultatus pateikia tokius, kokie jie yra, nekeičiant faktų ir neaprašant klaidinančios

informacijos. Todėl etiškumas tyrime siejasi ir su tyrimo pagrįstumu ir patikimumu. Žydžiūnaitė (2017) pastebi kad, neetiškai funkcionuojantis tyrėjas gali net pakenkti žmonių gerovei pateikdamas netikslius, iškreiptus rezultatus.

Remiantis Bitino ir bendraautorių (2008) nurodymais, buvo laikomasi laisvanoriškumo principo.

Socialiniame tinkle buvo išplatintas pranešimas su kvietimu socialiniams darbuotojams dalyvauti kokybiniame tyrime. Iš atsiliepusių žmonių, pagal nustatytus kriterijus atrinkti tyrimo dalyviai.

Gauti jų žodiniai sutikimai dalyvauti interviu nuotoliniu būdu per „Zoom“ programa su įjungta kamera. Gerbiama ir pripažįstama asmens nepriklausomybė ir laisvė pasirinkimui dalyvauti ar nedalyvauti tyrime. Atrinktiems dalyviams suteikta informacija apie tyrimą, paaiškinta kas bus daroma su duomenimis, surinktais tyrimo metu. Paaiškintas tikslas, metodai, bei dalyvio svarba jame.

Kokybinio interviu metu labai intensyviai sąveikauja tyrėjas ir tyrimo dalyvis. Dėl šios priežasties kyla sunkumų nenusižengti etikos principui. Būtina išlikti nešališkam, nevertinti dalyvio, nesusidaryti išankstinės nuostatos, taip pat nesivelti į diskusiją, išlaukti atsakymų nesufleruojant, bet tuo pačiu būti reaguojančiu, aktyviai klausančiu. Skatinti tyrimo dalyvį laisvai reikšti savo nuomonę, bet valdyti interviu, pasukant jį reikiama linkme. Šiame interviu tyrėjas tampa duomenų paklaidos šaltiniu.

Man kaip tyrėjai buvo sunku išlikti nešališkai dėl daug metų vaikų globos srityje turimos patirties. Tačiau sava socialinio darbo patirtis leido geriau suprasti tyrimo dalyvių nuogąstavimus ir išgyvenimus. Pažindama sistemos veikimą, nesunkiai galėjau interviu pasukti reikiama linkme, kad gaučiau tikslesnės, reikšmingos informacijos. Įvertinus savo patirties įtaką tyrimo validumui, galiu teikti, kad situacijos asmeninis žinojimas daugiau padėjo, nei trukdė tyrimą atlikti laikantis etikos principų.

Tyrimo dalyviai - privatūs asmenys, siekiant apsaugoti tyrimo dalyvių privačią suteiktą informaciją buvo saugomas dalyvių anonimiškumas, pateikiant tyrimų rezultatus imtasi priemonių, kad jų asmenybių negalima būtų identifikuoti, atpažinti. Visi tyrimo dalyviai - moterys. Vidutinis amžius 39 metai. Vidutinis darbo stažas socialinio darbuotojo pareigose 9 metai.

Gauta informacija apie tyrimo dalyvius buvo koduojama, iš interviu citatos, kurios gali identifikuoti asmenį, išimtos. Interviu metu rūpintasi tyrimo dalyvių saugumu, saugoma nuo moralinės žalos, vengta nepatogių, kompromituojančių, žeidžiančių klausimų. Tyrimo dalyvių sociodemografiniai duomenys yra pateikti 1-oje lentelėje.

1 *lentelė*. Tyrimo dalyvių sociodemografiniai duomenys

Tyrimo dalyvis	***Sociodemografiniai duomenys***

	Išsilavinimas	***Amžius***	***Pareigos***	***Darbo stažas (metais)***
D1	Aukštasis/soc. darbo	35	Socialinė darbuotoja	6
D2	Aukštasis/ soc. darbo	28	Socialinė darbuotoja	4
D3	Aukštasis/ pedagoginis	32	Socialinė darbuotoja	8
D4	Aukštasis/ soc. darbo	54	Socialinė darbuotoja	18
D5	Aukštasis/ pedagoginis	36	Socialinė darbuotoja	9
D6	Aukštasis/ pedagoginis	46	Socialinė darbuotoja	13

3.2 Empirinio tyrimo rezultatų analizė

3.2.1. Nuo atsakingo vaidmens iki nuvertinimo

Socialinio darbuotojo specialybė atsirado tik po nepriklausomybės atgavimo. Socialinių paslaugų teikimo formavimas buvo bendrinis, neaiškiai apibrėžtas ir orientuotas į teikiamų paslaugų kiekybę, o ne kokybę. Šiuo atveju, instituciniuose vaikų globos namuose apsigyvenę vaikai, gaudavo bendrines socialines paslaugas, neatsižvelgiant į asmeninius vaikų poreikius ir galimybes. Taigi, nebūdavo suteikiamos sąlygos ir nebuvo atkreipiamas dėmesys į asmeninius vaikų poreikius bei galimybes taip pat nebūdavo suteikiamos sąlygos tobulėti ir sėkmingai integruotis socialiniame gyvenime po pilnametystės (Žalimaitė ir Lazutka, 2009).

2 *lentelė***.** Socialinio darbuotojo savijauta darbe

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Socialinio darbuotojo savijauta darbe	Visuomenės požiūris	*<…> Būna, kad pasijuntu nepatogiai.<…> Pati ką girdžiu tik, kad socialiniai darbuotojai yra mažiausiai uždirbantys.<…> Įsivaizduoja, kad tai kažkoks purvinas darbas.<…>*
	Vaidmenys	*<...> Socialinis darbuotojas vaikams yra ugdytojas. <...> Tai ir mama ir tėtis, ir draugė būnu.<...>*
	Poreikiai	*<...> Empatija, geranoriškumas, nesmerkimas, gerbimas kiekvieno žmogaus nepriklausomai kas jis toks. Na nes čia ne šiaip darbas kur užtektų disciplinos, tai darbas su žmonėmis <...> Kad įvertintų, nes socialinis darbas nėra lengvas.<...>*
	Komandinis darbas	*<...>Dar svarbi komanda, reikia kartais pagalbos ir iš specialistų ir iš kolegų, o kartais tik patirtimi pasidalinti, kad lengviau būtų .<... pasikalbi su savimi, pasidalini su likimo draugėms, pasitari ir lyg palengvėja.<...>*
	Įvertinimas	*<...>Labiausiai džiugina, pagarba, meilė iš vaikų, matai kaip jie keičiasi, matai kaip pasidaro švelnesni, pradeda girdėti tave, paisyti pamokymų. Ateina apsikabina, prisiglaudžia, va tada supranti, kad neveltui tas darbas <...> vaikai, kurie išėję iš globos namų, paskambina, ar dabar per tuos socialinius tinklus parašo, padėkoja ir atsiprašo, kad neklausė, kad nevertino. <...>*

	Bejėgiškumas	*<...>Kartais tikrai norisi turėti stebuklingų galių ir klonuotis, nes 2 rankų ir vienos galvos niekaip neužtenka. <...kartais nežinai kaip viską išspręsti ir nerandi su kuo pasitarti. <...>*

Neretai socialinis darbas kaip ir pati socialinio darbuotojo specialybė yra nepelnytai nuvertinama. Galbūt kiša koją jos naujumas ir universalumas. Dažnas nesupranta, ką dirba socialinis darbuotojas, arba mano, kad tai galėtų atlikti kiekvienas žmogus be atitinkamo išsilavinimo.

Tyrimo dalyvės dalindamosios savo patirtimi patvirtino, kad pasitaiko atvejų kada jaučiasi nejaukiai, tarsi neįvertintos ar net pažemintos.

„Šiaip visai gerai jaučiuosi, nors būna atvejų kai pasijuntu nepatogiai, kai kurie žmonės dar dabar nuvertina socialinius darbuotojus, įsivaizduoja, kad tai kažkoks purvinas darbas“. [D1]

„Nežinau kodėl, gal visuomenėje per mažai apie tai kalbama, didžioji dalis žmonių net nežino kas tai yra socialinis darbas. Pati ką girdžiu tik, kad socialiniai darbuotojai yra mažiausiai uždirbantys, nors tikrai taip nėra, man atrodo visai gerai mes čia Vilniuje gauname, rajonuose gal ir prasčiau“. [D3]

Visuomenėje lėtai, bet keičiasi požiūris ne tik į socialinius darbuotojus, bet ir į tėvų globos netekusius vaikus. Kuo arčiau visuomenės jie bus, tuo greičiau bus pastebėti ir pripažinti.

Rėzgytės (2018) teigimu, socialinių darbuotojų vykdoma prevencinė ir švietėjiška veikla, informacijos sklaida bei globojamų vaikų įtraukimas į bendruomeninį gyvenimą padėjo susidaryti tolerantiškesniam visuomenės požiūriui ne tik į beglobį vaiką bet ir į globėjus, kurie apsiima globoti vaiką.

„Apsidžiaugiau, palaikau tą mintį, kad vaikai turi augti kuo panašesnėje į namus aplinkoje. Gal tada išnyks bandos instinktas. Vaikai nebus tokie bailūs kitoje aplinkoje. Nesigėdys pasakyti, kur jie gyvena. Turės patirties, sugebėjimų kaip gyventi savarankiškai ir nekils klausimų iš ko padaryta kiaušinienė. Globos namų vaikams labai reikia paragauti to tikrojo naminio gyvenimo, kad jie suprastų ir išmoktų kol tam laikas kaip gyventi, tvarkyti namų ūkį vieniems.“ [D5]

Socialinis darbas nėra tik bendravimas su vaiku. Socialinis darbuotojas atlieka ir daugelį kitų funkcijų, tokių kaip: tarpininkavimo vaidmuo, darbas komandoje, vaiko interesų gynėjo vaidmuo, ir prevencinis vaidmuo (Žylienė, 2012). Socialinė darbuotoja patvirtina, kad jos darbas apima daug sričių. Tiek auklėti, tiek kitose įstaigose vaikus atstovauti, palydėti.

„Mes vaikų mamos ir advokatai, ar į klasės susirinkimą nueini, ar į banką kortelės pasidaryti palydi, ar pravesti užsiėmimą apie pirotechnikos pavojus ar saugų elgesį prie vandens." [D3]

Hudson C. G. (2016) mano, jog remiantis visais socialiniais įgūdžiais, galima pastebėti, kad norint būti socialiai kompetentingu, būtinas įvairiapusiškumas. Kitaip sakant, jeigu socialinis darbuotojas yra socialiai kompetentingas, tai jis geba ne tik pastebėti problemą, bet tinkamai ją spręsti, prisitaikyti prie aplinkybių, priklausomai nuo susidariusios situacijos, ieškoti pagalbos, bendradarbiauti su kitais specialistais ir pan. Tyrimo dalyvių išsakytos mintys leidžia manyti, kad kompetencijos joms pakanka įveikti iškylančius iššūkius.

„*Darbo labai padaugėjo, atliekam visų specialistų darbą. Ir vairuojam ir gydom ir valgyti gaminam." [D2]*

„Darbo tai gerokai padaugėjo. Tokių darbų kaip valgio gaminimas, produktų supirkimas, visų išleistų pinigų apskaitos vedimas, pagalba mokantis vaikams nuotoliniu. Poliklinikos, odontologai, psichologai, viskas pasidarė toli, visur užregistruoti, nuvežti, palydėti reikia."[D6]

Socialinis darbuotojas nedirba vienas, tokia jo darbo specifika. Jis buria į komandą kitus specialistus, kolegas ir veikia grupėje. Tuo ir išsiskiria ši profesija, dirbti pačiam ir mokėti įkvėpti prisijungti kitus specialistus darbui, norint maksimaliai pagelbėti klientui. Tyrimo dalyvės antrina, kad komanda jų darbe labai svarbi sudedamoji dalis. Didžiąją laiko dalį socialinis veikia vienas, pasitelkdamas vien savo gebėjimus ir patirtį, tačiau žinodamas, kad turi stiprų užnugarį, tai yra komandą, jaučiasi drąsiau.

„Dar svarbi komanda, reikia kartais pagalbos ir iš specialistų ir iš kolegų, o kartais tik patirtimi pasidalinti, kad lengviau būtų. Kas geriau supras už tą, kuris pats gyvena su toliais pačiais vargais ir rūpesčiais ir džiaugsmais." [D4].

Gvaldaitė L. ir Šimkonytė S. (2016) taip pat mano, jog teikiamų socialinių paslaugų kokybiškumas priklauso nuo visų vaikų globos namuose dirbančių specialistų (dirbančių komandoje) indėlio. Kitaip sakant, teigiama, kad socialiniai darbuotojai, socialiniai pedagogai, psichologai, socialinių darbuotojų padėjėjai ir kt. bendradarbiaudami tarpusavyje, prisideda prie teikiamų paslaugų kokybiškumo ir gaunamų teigiamų rezultatų. Tyrimas atskleidė, kad komanda tikrai svarbi, tačiau neretai sunkiai pasiekiama, socialinis darbuotojas išsikraustęs į bendruomeninius namus tarsi išmestas už borto.

„Gerai turėti stiprią komandą. Mano darbe jos labai trūksta, nesijaučiu komandos dalis. Jei prisišauki, tai pečiais patrūkčioja, duoda kelis patarimus ir palieka vieną mūšio lauke." [D5]

Analizuojant tyrimo duomenis kyla dviprasmiškų minčių. Tiek socialiniai darbuotojai, tiek socialiniai pedagogai ar psichologai dirbdami su tėvų globos netekusiais vaikais taiko individualius ir grupinius darbo pagalbos metodus. Jie girdimi ir matomi, tačiau susidaro įspūdis, kad veikia kaip atskiri vienetai, vietoj to, kad dirbtų komandoje.

„*Yra, psichologės konsultacijas lanko... kai nori, bet nežinau ką jie ten daro.”[D7]*

Nepaisant to, dirbant su vaiku individualiai ar taikant įvairius grupinius metodus labiau ir artimiau susipažįstama su vaiku. Kiekvienas specialistas pažinęs gali įvertinti iš savo perspektyvos, o vėliau suvienodinti matymą ir siekti bendrų tikslų. Vaikams jau šeimynoje tų pačių artimiausių socialinių darbuotojų teikiamos konsultacijos, tarpininkavimo bei problemų aptarimo paslaugos. Tyrimas atskleidė dar vieną faktą.

„Mokytojai nenori mūsų vaikų, jie nemotyvuoti, problemiško elgesio. Greičiau pritaikys namų mokymą, nei spręs problemas.“[D2]

Sunku vaikų globos namų vaikams adaptuotis mokykloje, nuo mažens neįgudę mokytis, sunkiai pritampa prie mokyklos aplinkos, nepaiso taisyklių, taip sukurdami apie save nepasitenkinimo atmosferą. Čia būtinas graudus bendradarbiavimas, komandinis darbas su mokyklos specialistais.

Keleto apklaustųjų atsakymuose pastebimas bejėgiškumo jausmas, paprastai jis pasireiškia kai sudėtinga priimti sprendimus, kai jauti, kad nevertina, kai bijai suklysti, būti nesuprastas. Kyla iš nepasitikėjimo savo jėgomis ir aplinkinių, vadovybės palaikymo trūkumo.

„Žinoma turiu beveik visada nuostabias padėjėjas, tačiau darbo kartais vienu metu kur kas daugiau nei turime pajėgų. Tenka susidėlioti viską ir dirbti pagal prioritetus.“ [D7]

„Kartais tikrai nežinau kaip viską išspręsti, klausti kartais bijau, nes galiu būti nesuprasta, tarsi viską turėčiau visada žinoti.” [D6]

Nepelnytai nuvertinama specialybė, kurios didžiausia siekiamybė padėti kitiems. Pirmiausiai socialiniai darbuotojai turi rūpintis savo tiek fizine, tiek psichine sveikata, kad galėtų išgirsti, atliepti, įsiklausyti į pagalbos stokojantį žmogų. Šiuo atveju, tyrimo dalyvių klientai - vaikai. Ši aplinkybė reikalauja dar daugiau pastabumo, atjautos ir įsijautimo. Socialinis darbuotojas stoja į pirmas kovos gretas ir atlieka sunkų darbą besikeičiančioje sistemoje. Todėl atskleisti, suprasti ir pastiprinti socialinį darbuotoją reorganizavimo kontekste yra be galo svarbu. Tyrimo eigoje išaiškėjo kuo socialiniai

darbuotojai gyvena, kas kelia daugiausiai įtampos, kaip jie pasitelkę savo resursus ir kitas priemones jį suvaldo.

3.2.2 Socialinis darbuotojas – žmogus

3 lentelė. Žmogiškasis faktorius socialiniame darbe

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Žmogiškasis faktorius socialiniame darbe	Empatija	<...> *Supratingumas, mokėjimas pajausti kitą, komunikabilumas, mokėjimas rasti bendrą kalbą su bet kuo, nesmerkimas, draugiškumas, atvirumas.* <...>
	Pašaukimas	<...> *Socialinis darbuotojas turi specialių įgūdžių, kurių neturi kiekvienas eilinis žmogus.* <...>. <...> *Sėkmę lemia, gal charakteris, man atrodo, kad ir kaip besistengsi, kad kiek mokslų baigsi, čia įgimta, arba tu esi tam skirtas arba ne.* <...>.*Tokiam reikia gimti, kaip sakoma, turėti pašaukimą*<...>
	Nuovargis	<...> *Kartais taip pavargstu, kad nieko nenoriu namo grįžus.*<...> *Man ne tiek fiziškai, kiek emociškai sunku, nes spaudimas iš visų pusių.*<...>
	Amžius	<...> *ir be to su amžiumi sunkiau atlikti darbą, nes jo tikrai padaugėjo.* <...> *šį darbą daug geriau ir efektyviau atlieka jaunesnės socialinės darbuotojos...* <...>

Žmonės, kurie dirba socialinį darbą, jaučia, kad darbas dėl kitų sukelia tam tikrą pasitenkinimą viduje. Bet ar socialiniai darbuotojai geba būti empatiški? Tam pamatuoti reikia įvertinti kitus dalykus. Tai ir darbo efektyvumas, ir darbo etika. Visam tam pavojus kyla dėl sudėtingų, stresą keliančių situacijų, dėl to, kad neaišku kur yra darbuotojų atsakomybių ribos. Tyrimo dalyvės pasakoja, kad joms išlaikyti savo pozityvią pusę ir išlikti nešališkomis labai sunku, tačiau pavyksta.

„Empatija, geranoriškumas, nesmerkimas, gerbimas kiekvieno žmogaus nepriklausomai kas jis toks. na nes čia ne šiaip darbas kur užtektų disciplinos, tai darbas su žmonėmis, kurie turi labai skaudžių

išgyvenimų, tai pirmiausia juos reikia suprasti, pajausti, kad jie tavim patikėtų ir eitų lik kažkokio gero pokyčio. Socialinis darbuotojas vaikams yra ugdytojas " [D5]

Tyrime socialiniai darbuotojai išsakė daug savybių, kurios padeda jų darbe. Neabejotinai tai labai svarbu darbui su žmonėmis. Empatija vienas iš svarbiausių savybių, kurias turėtų turėti socialinis darbuotojas, labai svarbu nesmerkiant, nevertinant sugebėti į situaciją ar žmogų pažiūrėti iš šalies.

„Supratingumas, mokėjimas pajausti kitą, komunikabilumas, mokėjimas rasti bendrą kalbą su bet kuo, nesmerkimas, draugiškumas atvirumas"[D6]

„Kantrybės, empatijos, geranoriškumo. Labai didelio įsiklausymo, tiesiog meilės žmonėms."[D3]

Nepaneigsi, kad socialinis darbas tai profesija iš pašaukimo. Geras socialinis darbuotojas be šių dviejų dalių nefunkcionuotų. Žmogus kuris pasirenka šią profesiją, nusprendžia iš visos širdies dirbti dėl kito žmogaus, kuris stokoja pagalbos. Atliekamo darbo pajautimas, supratimas ateina bėgant laikui, kai išryškėja tam tikra žmonių grupė su kuria nori, gali ir moki dirbti. Tada gyveni darbu, visas atsiduodi jam.

„Aš pasirinkau būti su likimo nuskriaustais žmonėmis ir jiems kuo galėdama padėti, būti pagalba, stiprybe, vedliu jų gyvenime, kartu įveikti kylančias problemas, atsakyti į rūpimus klausimus, paskatinti pasirinkti teisingą, geriausią kelią, o nesėkmės atveju – būti šalia ir kartu, suprasti ir išmokyti įveikti kliūtis."[D7]

Tyrimo dalyviai ne kartą užsimena apie sunkumus iškylančius darbe, apie beviltiškas situacijas kai nebeturi jėgų kovoti ar tiesiog kokybiškai atlikti savo darbo. Pavargsta tiek fiziškai, tiek emociškai. Tačiau visada atranda jėgų ir būdų atgauti jėgas bei tęsti darbus.

„Kartais taip pavargstu, kad nieko nenoriu namo grįžus, nukrentu ant lovos ir rodos nebepasikelsiu, bet pailsi, užsiimi kokia mėgstama veikla ir atsigauni, vėl kimbi į darbus." [D1]

„Man ne tiek fiziškai, kiek emociškai sunku, nes spaudimas iš visų pusių."[D4]

Keičiantis laikams, keičiantis darbo pobūdžiui vyresnio amžiaus žmonėms dažnai iškyla sunkumų. Didžioji darbo dalis persikelia į virtualią erdvę. Nuotolinės pamokos globotiniams, sąskaitų išrašymas internetu, informacijos perdavimas ir gavimas elektroniniais laiškais, elektroninis registravimasis. Tokie ir panašūs darbai neretai vyresnio amžiaus socialinėms darbuotojoms kelia nemažai iššūkių.

„Socialine darbuotoja dirbu 18 metų, aišku daug kas pasikeitė, visai kitoks darbas dabar negu buvo tada, darbo daugiau… ir be to su amžiumi sunkiau atlikti darbą, nes jo tikrai padaugėjo. Mano manymu, šį darbą daug geriau ir efektyviau atlieka jaunesnės socialinės darbuotojos...“ [D3]

„Man dabar labai sunku, nes tos pamokos…. Vaikai patys prie pamokų nesijungia, turi pati viską sužiūrėti, kada kokia pamoka, kokios pamokos užduotos, ten gi mokėt reikia. Oi man labai sunku.“ [D4]

Ne viena socialinė darbuotoja pokalbio metu skundėsi didesniu fiziniu krūviu persikrausčius dirbti į bendruomeninius namus. Dirbti su vaikais, vadinasi su jais leisti laisvalaikį, žaisti bėgioti, palaikyti jų fizinį aktyvumą, o tai daryti reikia savo pavyzdžiu. Nuolatinis judėjimas neišvengiamas. Manau fizinis krūvis nėra esminė problema, tai greičiau pasipriešinimas pokyčiams. Dirbant instituciniuose vaikų globos namuose socialinis darbuotojas buvo auklėtojas, neatliekantis beveik jokių buities darbų. Persikrausčius į bendruomeninius globos namus situacija iš esmės pasikeitė, nes visi buities rūpesčiai sugulė ant socialinių darbuotojų ir jų padėjėjų pečių. Suprantama, kad tai yra sunkinanti aplinkybė, tačiau būtina, mokant vaikus savarankiško gyvenimo.

„Apsipirkti ir produktus susinešti sveikatos tikrai reikia, o man problemos su nugara, skauda, negaliu daug pakelti. Gerai kai jaunesnės automobilius vairuoja, tai nuvažiuoja, susikrauna ir parsiveža, o man kasdieną reikia eiti ir po truputį apsipirkti. O kojos ir nesvetimos.”[D3]

„Vaikų daug, kai perki, tai keliom dienom, kad užtektų, o vien bulvės ar miltai kiek sveria.”[D2]

Taigi - socialinis darbuotojas nėra vien specialistas. Šios pareigos dažnai susipina su asmenybe, todėl neišvengiamai pasireiškia bendražmogiški veiksniai. Kito žmogaus pajautimas bei mokėjimas priimti tokį koks jis yra, atsidavimas darbui, kuriame pats esi darbo įrankis ir nuo tavo žodžių ar veiksmų gali keistis aplinkinių gyvenimas. Amžius, kurio dėka įgyjama vis daugiau gerosios patirties, tačiau prarandamos fizinės jėgos.

3.2.3 Socialinė darbuotoja kaip mama

4 *lentelė*. Socialinių darbuotojų kompetencijos

Kategorija	**Subkategorija**	**Patvirtinantys teiginiai**
Socialinių darbuotojų kompetencijos	Pagalba	*<..>Vaikai ateina pažeisti, jiems visokios pagalbos reikia...> Mes kaip mamos viskuo padedam, kuo tik galim.<...>*

	Įtaka globotiniams	*<...> Gal tada išnyks „bandos instinktas“. Vaikai nebus tokie bailūs kitoje aplinkoje. Nesigėdys pasakyti, kur jie gyvena. Turės patirties, sugebėjimų kaip gyventi savarankiškai ir nekils klausimų iš ko padaryta kiaušinienė. <...> Ateina sunkūs, nesukalbami, dažnai agresyvūs, bet kai pradeda tave girdėti, tada gali pradėti kažką ir sakyti, tada ir prasideda auklėjimas, nes kitaip vaikai sau, socialiniai darbuotojai sau. <...>*
	Globotinių integravimas	*<...Kad iš namų vieni išeit nebijotų. <...Gyvens tarp žmonių*
	Laiko valdymas	*<... sugebėk tu visur spėti, geriau su vaikais per tą laiką ką nuveiktum.<...>* *<...> darbų be galo daug, kartais vienu metu reikia būti keliose vietose, būtinas laiko planavimas..>*
	Tobulėjimas	*<... ir skelbimus darbo žiūrėjau, ir mokymų ta tema ieškojausi. <... bet į organizuotus mokymus vis tiek ėjau.<...>*

Žylienė, V.(2012) teigia, jog socialinis darbuotojas turi būti kompetentingas įvairiose srityse. Dėl to, ypač svarbi socialinė kompetencija. Apskritai, kompetencija yra labai svarbus dalykas, kuomet siekiama būti profesionaliu ir savo darbą gerai išmanančiu specialistu. Kompetencija apima įgytos kvalifikacijos ir išsilavinimo išreiškimą, gebėjimą veikti, žinias, įgūdžius, požiūrį ir asmenybės savybes bei vertybes (Žylienė, 2012). Tyrimo dalyvės atskleidė savo kompetencijas ir jų būtinumą įvykus pokyčiams jų darbe, prisitaikė prie esamos situacijos ir vykdė savo veiklą, nepriklausomai kiek streso joms kėlė esama situacija. Socialinis darbas tarsi menas gyventi tarp žmonių ir su savimi.

“Žinomas darbuotojas turi būti ir kompetentingas savo srityje.” [D2]

„Padaugėjo buities reikalų. Tiekėjai neveža prekių, dietistė nesudaro valgiaraščių, virėjos negamina pietų, vairuotojas nevežioja, slaugytojos nebeliko, na tai lieki vienas ir visus darbus turi atlikti pats. Aišku sunkiau, bet ne taip, kad darbas neteiktų malonumo. Su matematika man prastai ir nemoku ir nemėgstu, na bet tenka sąskaitas susitvarkyti ir pinigėlius susiskaičiuoti. Kartais tikrai norisi turėti stebuklingų galių ir klonuotis, nes 2 rankų ir vienos galvos niekaip neužtenka.“ [D5]

Tyrimo eigoje atsiskleidė kompetencijos, kurios yra būdingos socialiniams darbuotojams, tai įrodo, kad tyrimo dalyvės išties kompetentingos.

Pagalba - socialiniam darbuotojui neatsiejama darbo dalis. Jo visa darbo esmė padėti nuskriaustiems, negebantiems, stokojantiems. Socialinis darbuotojas nori padėti ir nori gebėti padėti be tėvų globos likusiems vaikams. Dėl to yra naudinga mokėti taikyti įvairius pagalbos teikimo metodus. Kaip ir galima pastebėti socialinės kompetencijos apibrėžime, socialinio darbuotojo kompetencija yra įvairiapusiška (Burvytė ir Kocai, 2017).

Tyrimo metu atsiskleidė tyrimo dalyvių pagalbos apraiškos. Pagalbos reikia globotiniams, o dažnai ir viena kitai ją suteikia.

„Mes draugiškai stengiamės viena kitai padėti. Vaikus pasaugom, pas gydytoją išleidžiam, jei matai, kad žmogus blogai jaučiasi, tai ir užjauti už jį darbelį, kitą padarai.“[D3]

„Kaip tiems vaikams nepadėsi, ir pikti ir nelaimingi, taip norisi, kad vaikai linksmą vaikystę turėtų. Norisi parodyti, kad patikėtų suaugusiais, gražių prisiminimų turėtų.“[D6]

Kasperavičienė.(2013) nurodo, jog šiandieninio socialinio darbuotojo, dirbančio instituciniuose globos namuose, pagrindinis tikslas, kad vaikas likęs be tėvų globos išgyventų ir gebėtų integruotis kintančioje socialinėje aplinkoje, gebėtų integruotis į darbo rinką ir patenkintų būtiniausius asmeninius pragyvenimo poreikius sulaukus pilnametystės. Apie tai, kad skiriasi šiandieninė ir ankstyvesnė socialinio darbuotojo sąvoka galima spęsti ir iš atlikto tyrimo.

“*Turės patirties, sugebėjimų kaip gyventi savarankiškai ir nekils klausimų iš ko padaryta kiaušinienė. Globos namų vaikams labai reikia paragauti to tikrojo naminio gyvenimo, kad jie suprastų ir išmoktų kol tam laikas kaip gyventi, tvarkyti namų ūkį vieniems.” [D5]*

“Net keista kai vaikai nežino, kad už elektrą ar vandenį bėgantį iš čiaupo reikia mokėti. Jiem viskas atrodo nemokama, dėl to ir nevertina.”[D7]

Autorius Hudson C.G. (2016) pabrėžia, kad kompetentingam socialiniam darbuotojui neturėtų būti būdingas sėslumas ir pastovumas įgytų žinių srityje. Jis turi nuolatos tobulėti savo profesinėje srityje. Nuolatinis tobulėjimas padeda socialiniam darbuotojui rasti įvairius problemų sprendimus bei pakelia atlikto darbo vertę, bei veiksmingumą. Nenutrūkstamas socialinio darbuotojo tobulėjimas sustirtina pasitikėjimą savo jėgomis, sukuriant platesnes perspektyvas karjeros srityje (Hudson, 2016). Žemiau pateikiamos interviu citatos, iš kurių galima įžvelgti socialinių darbuotojų kompetentingumą. Vienos sužinoję, kad darbo padaugės jau ieškojosi naujo darbo, informacijos bei žinių, kitos tiesiog darė kas yra nurodyta ir galvojo tik apie vaikų gerovę.

„Tikriausiai mažai kas nesvarstė, aš svarsčiau, tas persikraustymas atrodė kaip baubas, ir skelbimus darbo žiūrėjau, ir mokymų ta tema ieškojausi...“ [D1]

“Norėjosi permainų, džiaugiuosi, kad globos sistemoj pokyčiai, pereisim į kitą lygį, jaučiausi pakankamai turinti žinių, bet į organizuotus mokymus vis tiek ėjau, niekada jų nebus per daug”[D7]

„Visokių minčių buvo ir apie kitą darbą galvojau. Sakiau neisiu aš į butus, bet gana ilgai viskas vyko, kolegės išsikrausčiusios džiaugėsi, labai nebėdavojo, sakė grįžt nenorėtų, tai visai ir noras užėjo pabandyt, kaip čia taip gerai.“ [D4]

Taip pat interviu metu išryškinamas Hudson C. G. (2016) aprašytas vienas iš principų: *Meilės ir atjautos principas.* Tai principas, kuris pasireiškia socialinio darbuotojo rūpinimusi konkrečiu klientu, kai jis jaučia atsakomybę už klientą, bei rūpimąsi juo, stengiasi dėl jo gerovės (Hudson, 2016). Tyrimo dalyvė pastebėjo, kad tik atradęs ryšį gali daryti įtaką. Turėdama daug socialinio darbo su vaikais, galiu drąsiai teigti, kad sukūręs santykį su globotiniu atrandi kelią į jo tobulėjimą, nes tik tada jis pradeda gerbti, išgirsti ir paklusti. Priešingu atveju maištauja.

„Labiausiai džiugina, pagarba, meilė iš vaikų, matai kaip jie keičiasi, matai kaip pasidaro švelnesni, pradeda girdėti tave, paisyti pamokymų. Ateina apsikabina, prisiglaudžia, va tada supranti, kad neveltui tas darbas, kažkam esi užuovėja, po to baisaus jų gyvenimo. Dar labai smagu, kai vaikai kurie išėję iš globos namų, paskambina, ar dabar per tuos socialinius tinklus parašo, padėkoja ir atsiprašo, kad neklausė, kad nevertino.“ [D1]

„Jaučiuosi gerai, kad net didžiuojuosi. Man socialinis darbuotojas asocijuojasi su gėriu, meile, pagalba, džiaugiuosi galėdama būti to dalimi. Socialinis darbuotojas turi specialių įgūdžių, kurių neturi kiekvienas eilinis žmogus. “ [D7]

Buster M. teigia, jog socialiniai darbuotojai dirbdami nuolat su tais pačiais vaikais, gali ne tik įsigilinti į kiekvieno vaiko asmeninę situaciją bei asmenybės bruožus, bet ir padėti jiems tinkamai integruotis socialiniame gyvenime (Buster, 2012). Interviu taip pat ryškiai atsispindėjo, kaip socialinės darbuotojos padėjo vaikams saugiai integruotis į naują bendruomeninį gyvenimą, kartu su globotiniais kūrė jaukią visiems aplinką, tuo pačiu tvirtindamos ryšį su vaikais. Bendra veikla, interesai suvienija, sutvirtina tarpusavio santykius.

„Viskas prasidėjo nuo pat pradžių, surado naujus namus, tada vežė apžiūrėti, rinkomės su vaikais sienų spalvas, laminatą ir virtuvės komplektą. Važinėjom po parduotuves, pirkome baldus, tai ir lovas išsirinko vaikai patys ir spintas, stalus, kartu užuolaidas kabinom. Nu tikrai kaip savuose namuose. Aišku

buvo, kad ir nesutarėm ir pasipykom, bet įsirengėm gražius namus. Nebuvo taip, kad atėjau jau viskas padaryta, visiems reikėjo pasistengti. Kėlėmės ir labai greitai, pasakė, kad jau reikia, nes karantinas turėjo prasidėti, tai per kelias valandas susipakavom, susidėjom viską ir išvažiavom." [D1]

Svarbu pastebėti, kad be tėvų globos likęs vaikas tam, kad tinkamai ir sėkmingai integruotųsi visuomenėje sulaukęs pilnametystės, būtinas kokybiškas specialistų parengimas ir kompetencijos kėlimas.

Labai svarbu, kad su vaikais dirbtų savo darbui atsidavę darbuotojai, kurie dėl vaikų stengtųsi ir siektų suteikti kuo kokybiškesnes ir produktyvesnes socialines paslaugas. Iš šio interviu galime teigti, jog socialinės darbuotojos yra tikrai atsakingos ir galvojančios apie vaikus, puikiai suprantančios pagrindinę savo darbo užduotį užauginti ir paleisti, savarankiškam gyvenimui pasiruošusius žmones.

„Mūsų darbas ir labai pasikeitė, nebeliko virtuvės, nebeliko vairuotojo, budėtojų, atsiskyrėm nuo visų, dabar mokysimės gyventi kaip dauguma žmonių gyvena. Ir į parduotuvę einam ir vargyt gaminam tai ką norim, suprantam kad vandenį ir elektrą taupyti reikia. [D6]

Su vyresniais peržiūrėjom darbo ir butų nuomos skelbimus, palyginom ir supratom, kad mokytis labai naudinga." [D7]

Būti „mama" globotiniams ne institucijoje, o bendruomeniniuose namuose - kur kas paprasčiau. Dėl vaikų šeimynoje skaičiaus, mažesnės darbuotojų kaitos (pavadavimai vyksta tik tarp tos pačios šeimynos socialinių darbuotojų), atliekamų pareigų, buitinių darbų. Nesant, po tuo pačiu stogu, kitų darbuotojų (valytojų, virėjų, administracijos darbuotojų) socialinis darbuotojas lieka pagrindiniu pagalbininku vaikams, kas leidžia kurti saugų, pasitikėjimu paremtą, artimesnį ryšį. Savo pavyzdžiu veikdami, bendraudami su kaimynais mažina atstumą tarp globojamų vaikų ir visuomenės.

3.2.4 Kas skatina veikti

5 lentelė. *Kas skatina veikti*

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantis teiginys
Kas skatina veikti	Grįžtamasis ryšys	**<...***susitinka kažkur mieste ar susirašo kokiam facebooke...>* **<...** *dėkoja už tai kad suprato, mokė...>* <....atvažiuoja aplankyti...>
	Ryšys su globotiniu	**<...** *pradeda kažkokią pagarbą rodyti...>*

		<...kad vaikai priima, myli, gerbia. kaip smagu kai per laisvadienius gauni žinučių...> *<...džiaugsmas, kad esi kažkam brangus, kad tie vaikai turi kur ateiti prisiglausti...>*
	Pasiektas rezultatas	*<...>Labiausiai džiugina kai pavyksta tas savo tiesas įkalbėti...>* *<...>Susitvarko patys kambarius...>* *<...jam pavyksta užsikabinti už doro gyvenimo... >* *<... nelankančių mokyklos į ją grąžiname...>*
	Atlygis	*<...nemažai uždirbu...>* *<...nežinau ko čia skųstis, darbas sunkus bet ir atlygis geras...>*

Kaip jau buvo minėta, socialinis darbuotojas padėdamas kitiems gauna tam tikrą pasitenkinimą, kuris skatina veikti. Kalinauskaitė (2005) savo tyrime atskleidė, kad darbuotojus labiausiai motyvuoja piniginis paskatinimas, atlyginimas, tačiau mano tyrimo metu socialinės darbuotojos pirmiausiai kalbėjo apie grįžtamąjį ryšį iš buvusių globotinių, apie pasitenkinimą sukeliantį vaikų prisirišimą, bei pagarbaus artimo santykio sukūrimą. Svarbiausias joms nematerialus, o emocinis paskatinimas.

„Labiausiai džiugina vaikų pasiekimai, nes nuoširdžiai džiaugiesi kai vienas koncertuoja scenoje, kitam pavyksta įstoti ir darbą susirasti, namus, kažkokią buitį susikurti, tada aišku, kad neveltui tiek stengeisi, kažkas gero paliko juose“[D5]

Vienas iš tyrimo dalyvių paminėtų veiksnių, skatinančių veikti yra sėkmės patyrimas, rezultato pasiekimas. Įveikęs sunkią užduotį žmogus jaučiasi stiprus bei galintis. Socialinės darbuotojos dalyvavusios tyrime atvirauja, kokias sėkmes jos patyrė dirbdamos su vaikais, kokius tarpusavio santykius sukūrė.

„Ateina sunkūs, nesukalbami, dažnai agresyvūs, bet kai pradeda tave girdėti, tada gali pradėti kažką ir sakyti, tada ir prasideda auklėjimas, nes kitaip vaikai sau, socialiniai darbuotojai sau. Visi rėkia į skirtingas puses ir nesusikalba.“ [D1]

„Man svarbiausia, kad vaikai priima, myli, gerbia. kaip smagu kai per laisvadienius gauni žinučių, kad laukia, kad pasiilgo. Ar kokių patarimų paprašo, o paskui padėkoja, kad vat kaip padėjo, pasisekė, nes pasielgė kaip buvau patarusi.“ [D3]

„Kai pavyksta sumotyvuoti, kai trauki vaiką iš kokios peklos, trauki ir jam pavyksta užsikabinti už doro gyvenimo. Labiausiai džiugina vaikų pasiekimai, nes nuoširdžiai džiaugiesi kai vienas koncertuoja scenoje, kitam pavyksta įstoti ir darbą susirasti, namus, kažkokią buitį susikurti, tada aišku, kad ne veltui tiek stengeisi, kažkas gero paliko juose.“[D5]

Matyti, kad tyrimo dalyves labiausiai džiugina užmegzti geri santykiai su vaikais. Padaryta jiems įtaka. Pastebimas pagerėjimas elgesyje ar įsisavinti nauji įgūdžiai. Labai svarbus pasiekimas mokyklinio amžiaus vaikams – lankyti mokyklą. Vaikai patekę į globą dažnai neturi gebėjimo mokytis, praleidinėja pamokas, neatlieka namų darbų, neturi motyvacijos. Mano pastebėjimus įrodo EPIC (European Commission, 2020) duomenys. Čia be psichologinės pagalbos poreikio globotiniams įvardijamas mokyklos lankymas ir pažangumas. Teigiama, kad mokyklos lankomumas ir pažangumas yra tiesiogiai priklausomas nuo praeities įpročių, kai gyveno biologinėje šeimoje ir tėvai nekontroliuodavo jų lankymosi mokymo įstaigoje. Šie visi mokyklos lankymo, nelankymo “džiaugsmai” taip pat krenta tyrimo dalyvėms, socialinėms darbuotojoms ant pečių. Viena tyrimo dalyvių, globotinio gražinimą į mokyklą įvardija kaip labai didelę sėkmę.

„Džiaugsmas tada kai išgirsta, kai iš širdies gali pasikalbėti, kai pasiekiame gerų pokyčių, nelankančių mokyklos į ją grąžiname. Kad ir į kelias pamokas per dieną, bet grąžiname. Kai pavyksta susikalbėti, pasiekti širdį. Kai auklėtiniai supranta ir priima norą padėti. Apkabina, padėkoja. Kai supranti kad esi svarbi tiek vargšams vaikams.“ [D2]

Mažiau pačių tyrimo dalyvių akcentuota, bet manau pakankamai svarbi socialinių darbuotojų varomoji jėga yra atlygis, kurį jie gauna už savo sunkų darbą. Tyrimas atskleidė, kad vaikų globos namuose dirbančios darbuotojos džiaugiasi savo darbo piniginiu įvertinimu ir neseniai atsiradusia skatinimo sistema, kai įvertinami iškelti metiniai tikslai ir atitinkamai už pasiekimus paskiriamas priedas.

„Mano atlyginimas geras, aš paprastai gaunu 40 % ar 30 % priedą, esu tikrai patenkinta, bet tai nereiškia, kad kitais metais gausiu, nes į tuos tikslus visai nežiūri, kokią nuomonę per metus vadovai susidaro taip ir vertina.“[D7]

Atviravo viena tyrimo dalyvė. Čia įžvelgiamas neaiškumas vertinimo sistemoje, pamašu, kad metiniai tikslai keliami tik dėl reikalavimų, o vertinimas vyksta remiantis aiškiai neapibrėžtais vadovybės kriterijais. Kita socialinė darbuotoja antrino, kad

„P*riedai prie atlyginimo labai padidina algą, o ir žinai dėl ko stengiesi, nes kas metai vertinimas vyksta, gali taip ir nepasisekti.“*

Apibendrinant socialinių darbuotojų darbo aplinkybes kurios skatina veikti, pirmiausia išskirsiu ryšį su globotiniais, grįžtamąjį ryšį iš globos namus jau palikusių vaikų bei pasiektus rezultatus. Šie trys veiksniai teikia socialiniams darbuotojams daugiausiai pasitenkinimo, noro nesustoti ir tęsti savo prasmingą veiklą. Galiausiai vertėtų paminėti materialinį atlygį, kuris taip pat motyvuoja dirbti, išlaikyti savo darbo vietą ir užtikrina orią savijautą.

3.2.5 Priežastys dėl kurių nusvyra rankos

6 lentelė. *Sunkumai darbe*

Kategorija	**Subkategorija**	**Patvirtinantys teiginiai**
Sunkumai darbe	Nežinomybė	*<...> Jautėsi nerimas, nežinojom kas bus, niekas tiksliai nieko nepasakė. buvo tik ta mintis ką aš tada dirbsiu, tikiuosi ilgai dar niekas nesikeis.<...> Daug ko nežinojom ir atsakymų konkrečių nebuvo, gyvenom tokioj nežinomybėj.<...>*
	Palaikymo stoka	*<...> Kartais tikrai reikia palaikymo, nežinai kur kreiptis. <...> Galėtų dažniau pagirti, jei girdi tik kritiką nebežinai kas teisinga, norisi, kad patartų, suprastų.<...>*
	Nepagarba	*<...>Vaikai dabar negerbia suaugusiųjų. <...> O drausmės reikia, toks dabar jaunimas, kad nežinia kas juos auklėjo ir ar iš vis kažkas auklėjo. Negerbia nei vyresnių nei patys savęs. <...>*
	Darbo krūvis	*<...> atliekam visų specialistų darbą. Ir vairuojam ir gydom ir valgyti gaminam, žodžiu krūvis didelis, Barbės devyndarbės, vaikai yra absoliučiai aprūpinti viskuo. <...> Mes dabar viskas viename, ir virėjos ir auklėtojos ir buhalterės, vairuotojos, sunku. <...>*
	Nerimas	<...> Jautėsi nerimas, nežinojom kas bus. *<...>Neramu, O ką daryti kai vaikui naktį bloga pasidaro, reikia greitąją kviesti, o padėjėja likusi viena, kitų gi nepaliksi. <...>*
	Baimė	*<...>negalvojau, tik pradžioj bijojau, kad darbo neliks, bet kai nuramino ir paaiškino, kad tikrai*

		visi darbus turėsim. <...> Nežinai kaip sureaguos, kartais paaugliai neprognozuojami, neleisi, tai nežinia kuo baigsis. <...> Mane žadėjo per langą išmesti<...>
	Netikėtumas	*<...pranešė, kad per pora valandų turim išsikraustyti.<... kai ko suvaldyti negali,, staigiai kokia nelaimė atsitinka.*
	Nesėkmė	*<...stengiesi, lyg pavyksta, o vaikas paslysta..> <...būna visko, kartais verkti norisi kai viskas nesiseka...>*

Remiantis institucinės globos pertvarkos I-ojo etapo vertinimu (2020), pastebėta, kad reorganizuotuose vaikų globos namuose yra sukuriamos palankios sąlygos specialistams dirbti individualiai su juose gyvenančiais vaikais, bei patenkinti individualius poreikius. Tačiau socialinėms darbuotojoms informacijos labai trūko, jos jautėsi labai nesaugios, nežinojo nei savo grafikų, nei darbo laiko, nei koks darbas laukia.

„Labai blogai jaučiausi, tai buvo kažkas nauja, o paaiškinimo nebuvo, niekas negalėjo atsakyti į klausimus, nei valdžia, nei lektoriai mokymuose. Niekas nepaaiškino, kaip dirbsim, kokie bus grafikai, matyt tas ir buvo sunkiausia, blogiausia kai tokia nežinomybė. Spėliojom, galvojom kaip bus." [D1]

Socialinė darbuotoja pateikia nuomonę, jog jai nebuvo suteikiama reikiama informacija apie ateinančią naują reformą ir jai tai suteikė labai daug baimės ir neaiškumo.

„Buvo visokių minčių, pripranti žmogus su savo darbu, reikalavimais, pareigom, pabrėžiu, padvigubėjusiom pareigom, tai nelabai ir norisi, kad kokių naujų vargų duotų. Nu bet bus kaip bus- galvojau. Tai taip ir buvo… Daug ko nežinojom ir atsakymų konkrečių nebuvo, gyvenom tokioj nežinomybėj. Tai tik pasikalbėdavom tarpusavyje, pabėdavodavom ir vėl dirbi." [D4]

Pasak Gvaldaitė L. ir Šimkonytė S., socialinių darbuotojų motyvacija ir požiūris į reformą yra tiesiogiai lemiamas nuo specialistų savisaugos jausmo, darbo sąlygų, vyraujančios atmosferos bei santykių su administracija. Tiek vaikams, tiek socialiniams darbuotojams didelę reikšmę kokybiškiems darbo rezultatams, turi pastovumas ir komforto jausmas. Tyrimo dalyvės dalinasi patirtimi apie savijautą, pasakoja koks svarbus yra palaikymas, teigiamas požiūris, paskatinimas, palaikanti atmosfera darbe.

„Palaikymo, gero žodžio tikrai norėtųsi daugiau, tai labai motyvuotų, paskatintų. Kai pats esi savo darbo įrankis, ir neturi palaikymo, patvirtinančio žodžio, kad eini teisingu keliu, pradedi abejoti jo

kokybe. Nes tikrai, dirbi gauni kritikos, pastebėjimų, o gal nesulauki jokios reakcijos. Nesuprantu tada kaip man elgtis, ar gerai darau, ar klystu."[D5]

„Bent jau man pasakyti kas gerai, o kas ne labai svarbu. Noriu žinoti, kad esu vertinama."[D7]

Lazutka R., Skučienė D. ir kt. (2016) teigia, kad „pagrindinės aplinkybės, dėl kurių socialiniai darbuotojai patiria stresą yra šios: pervargimas, per didelis darbo krūvis, viršvalandžiai, didelė atsakomybė, nesaugi aplinka". Iš atlikto tyrimo paaiškėjo, kad nesaugi ne tik fizinė bet ir emocinė aplinka. Socialinės darbuotojos atskleidė, kad dirbti nėra saugu. Nepagarba iš klientų socialinių darbuotojų atžvilgiu dažnas reiškinys, su kuriuo tenka susidoroti pasitelkus žinias, ir nepriimant, nesuasmeninant įžeidimų. Tyrimo dalyvės atvirauja, kad globotiniai vadina necenzūriniais žodžiais, grasina, neretai ir pastumia.

„Vaikai su elgesio ir emocijų sutrikimais, kartais subanguoja atrodo be priežasties. Vienas ramiau, o kitas gali daiktus išmėtyti ir sienas daužyti. Su vyresniais tikrai baisu. Esu ir grasinimų sulaukusi. Žadėjo per langą išmesti."[D5]

„Ne tik mylėti vaikus reikia, čia kartais daugiau ne meilės, o drausmės reikia, toks dabar jaunimas, kad nežinia kas juos auklėjo ir ar iš vis kažkas auklėjo. Negerbia nei vyresnių nei patys savęs."[D5]

„Neleidau į kiemą išeiti, tai nuo durų nustūmė."[D3]

Reorganizuojant vaikų globos namus, buvo siekiama, kad gyvenimas mažose grupelėse vaikams sukurtų gyvenimo šeimoje vaizdą, o socialiniai darbuotojai ir padėjėjai, gyvendami visą parą su jais, padėtų jiems įgyti socialinių įgūdžių, išmokytų kaip nudirbti pagrindinius namų ruošos darbus, supažindintų juos kaip planuoti šeimos biudžetą, suskaičiuoti, taupyti ir pan. (Buster, 2012) Būtent apie tai prakalbo ir kelios socialinės darbuotojos, jos nejautė palaikymo bei rūpesčio šiuo pereinamuoju laikotarpiu. Tyrimo dalyvės būdamos pokyčių epicentre patyrė daug streso, nežinios. Atidavė savo asmeninį laiką vykdydamos nurodymus. Viskas sukosi tik apie vaikus, apie jų gerovę, niekas negalvojo apie socialinius darbuotojus, apie jų šeimas, laisvalaikį, naktis, apie jų darbo laiką. "Gyvendami visą parą kartu" – šis sakinys daug ką pasako, kiek buvo galvojama apie socialinį darbuotoją.

„Prisidėjo darbo, viskas nukrito ant mūsų pečių, likom vienos su daug rūpesčių. Darbo labai padaugėjo, atliekam visų specialistų darbą. Ir vairuojam ir gydom ir valgyti gaminam, žodžiu Barbės devyndarbės, vaikai yra absoliučiai aprūpinti viskuo. " [D2]

„<...teko palakstyt po parduotuves per laisvadienius nuo ryto iki vakaro kol viską susipirkom." [D3]

Viena tyrimo dalyvė tarsi pasijuokdama užsimena, kad kaip tik jai rūpintis naujų bendruomeninių namų įsikūrimu nereikėjo.

„*Man dar geriau, nereikėjo lakstyt po parduotuves nuo ryto iki vakaro per laisvadienius kaip kitom." [D1]*

Galima daryti prielaidą, kad savanorystės įsikuriant buvo daug. Kai kurios darbuotojos tiesiog norėjo vaikams ir tuo pačiu sau susikurti jaukią darbo aplinką negailėdamos jėgų ir savo laiko.

Dažnai nerimą lydi baimė. Baimė suklysti, būti nesuprastam, visko nesuspėti. Šiuos jausmus išgyveno ir tyrimo dalyvės. Kelios citatos apie tai.

„Pirma mintis buvo, o kas bus, pakeičiau gyvenimą, specialybę ir atėjau dirbti į vaikų globos namus. Dabar viskas subyra. <...>Aišku kilo daug neramumų, nes kai mes visi po vienu stogu tai gali bet kada pagalbą pasikviesti jei situacijos nesuvaldai. O kai būsim visi atskyrai, kas tada? Su vienu į ligoninę važiuosi kitus kartu vešiesi? [D3]

Deinstitucionalizacijos procesas ir vaikų perkėlimas į šeimos aplinką primenančias bendruomenes turėtų vykti kaip įmanoma operatyviau. Tačiau tuo pačiu užtikrinant ir perkėlimo kokybiškumą. Kitaip sakant, labai svarbu, kad vaikas būtų pasirengęs emociškai ir fiziškai. Dėl to, bet kokios permainos, vaiko gyvenime, turi būti įgyvendinamos palaipsniui, atsižvelgiant į vaiko interesus ir poreikius bei aplinkos sąlygas. Tyrimo metu, paaiškėjo, kad persikraustymas taip pat vyko netikėtai, greitai, netikėtai.

„Labai netikėtas tas persikraustymas buvo, paskambino man kolegė, kita auklėtoja šeimynos ir sako atvažiuok jei gali, padėsi, kraustomės šiandien. Nu tai susiruošiau ir nuvažiavau, padėjau daiktus sudėti, sutampyti. [D4]

Kita darbuotoja tikina, kad žinojo, ilgai laukė persikraustymo, buvo išsivežę daiktus, kartu su vaikais susitvarkę naujus namus, bet negavo leidimo kraustytis. Šiuo atveju tiek darbuotojai, tiek vaikai gyveno laukimu ir persikraustymo nuotaikomis.

„ *Mes labai norėjom, bet negalėjom, buvom seniausiai susistatę baldus, indus, rakandus pasiruošę, net šalto sezono drabužius susivežę, bet niekaip mūsų būstas negavo licencijos." [D7]*

Akivaizdu, kad ne visuose globos namuose persikraustymas, bei jam pasiruošimas buvo sklandus. Nei darbuotojai nežinojo tikslios datos kada jis įvyks. Vieni laukė beveik metus, turėdami įrengtą būstą, tačiau negalėjo išsikraustyti dėl užstrigusio biurokratijos aparato, o kiti, priešingai. Jie buvo išsiųsti į naujas gyvenamąsias patalpas, dar nepilnai jas įrengus. Beveik pusės tyrimo dalyvių interviu buvo

galima įžvelgti karantino įtaka, kuri trukdė sklandžiai atlikti persikraustymo darbus. Labiau pasisekė toms socialinėms darbuotojoms, kurios šį svarbų laikotarpį išgyveno, dar prieš pasirodant pandemijai.

Nesėkmės išgyvenimas labai neigiamai veikia socialinių darbuotojų motyvaciją. Patyrus nesėkmę užplūsta kaltės jausmas, nepasitikėjimas savo jėgomis, abejonės, kur padariau ne taip. Tyrimo dalyvės atviravo kokios nesėkmės joms yra skaudžiausios ir kaip giliai jos pažeidžia pasitikėjimą savo jėgomis.

„Sunkiausi atkritimai, kai lydi tuo sėkmės keliu, o galiausiai ima vaikas ir paslysta, be galo sunku rasti motyvacijos savyje vėl grįžti atgal ir mažais žingsneliais vėl eiti tuo pačiu keliu, tai gerai jei pavyksta, o jei ne labai skaudu. Kas nepasiseka vaikams tą ir prisiimu, kaip kažkokią pastabą sau, kad va neišaiškinau, gal per mažai tam skyriau dėmesio, neužauginau tvirto stuburo, kad sugebėtų nepalūžti.“ [D5]

„Matai kaip tie vaikai šuns keliais eina ir nerandi būdų sutrukdyti. iš mokai i ir savo gyvenimiška patirtimi daliniesi, bet nieko negali.”[D4]

Remiantis institucinės globos pertvarkos I-ojo etapo vertinimo ataskaita (2020), reorganizuotuose vaikų globos namuose gyvenantys vaikai susiduria su papildomais sunkumais, ypač paaugliai yra linkę į nusikalstamą veiką, priklausomybes, turi emocinių ir elgesio sutrikimų. Dėl to reikalingas didesnis kompetentingų asmenų kompleksinės pagalbos teikimo poreikis. Atliktame interviu aiškėja, jog socialinės darbuotojos, kad ir kokios būtų lanksčios, motyvuotos ir apmokytos, yra situacijų kaip jos yra bejėgės ir joms vis tiek yra reikalinga tam tikra specialistų pagalba. Ypač kaip kalba pakrypsta apie priklausomybes.

„Sakykim situacija, gaunam į šeimyną vartojantį psichotropines medžiagas vaiką. O pagalbos negali pasiūlyti, nes vaikas pats turi norėti. Ta prasme jei jis vartoja tai jis ir turi suprasti ir norėti gydytis. Bet kur jūs matėte tokio sąmoningumo paauglį kuris sakys aš alkoholikas ar narkomanas, suraskit man kur gydytis. Būtų super (juokiasi) deja čia realybėje taip nebūna, o į gydymo įstaigą be sutikimo nepaguldysi. Tai kaip tam vaikeliui padėti, kuris pats nežino ką daro, tiksliau mano kad daro gerai, jis nepripras, jis viską kontroliuoja. Širdį skauda, o belieka tik kalbėti, bandyti įtikinti.“ [D2]

„Jei negrįžta į namus vežame tikrintis, nes jau žinom, kad dažnai pabando psichotropinių medžiagų. Institucijos kurios turėtų padėti informuotos, bet rankos surištos, jei pats vaikas nenori.[D6]

Apibendrinant galima pabrėžti tai, kad, visgi socialiniai darbuotojai patyrė ir patiria daug įtampos ir nežinomybės. Nors tyrimo dalyviai absoliučiai visi yra atsidavę ir patikimi specialistai, stresas bet kokiu atveju kenkia darbo rezultatams. Interviu metu kaip didžiausias nerimo šaltinis, visu pasiruošimo

reorganizacijai periodu, išryškėja nežinomybė. Ji sąlygojo socialinių darbuotojų baimes, atėmė daug jėgų. Galiu teigti, kad susifokusavimas ties neigiamomis mintimis, atnešė neigiamą įtaką jų motyvacijai, atliekamam darbui. Socialiniams darbuotojams sunku, dėl palaikymo stokos, jie norėtų komandos į kurią, esant reikalui, galėtų atsiremti, o ne sulauktų priekaištų ar būtų nuvertinti. Permainų laikotarpiu sulaukta daug netikėtumų, nurodymų čia ir dabar, kada reikėjo žaibiškai reaguoti ir veikti. Jaučiamas nuogąstavimas dėl vyresnių globotinių nepagarbaus elgesio, dėl darbo su jais atskirai nuo institucinių globos namų bendruomenės. Kas reiškia nebuvimą pagalbos ypatingais atvejais.

3.2.6 Pagalba sau

7 lentelė. *Sunkumų įveikimo būdai socialiniame darbe*

Kategorija	**Subkategorija**	**Patvirtinantys teiginiai**
Sunkumų įveikimo būdai	Savišvieta	*<...> Be to savo pavyzdžiu ir pasakojimais socialinio darbuotojo specialybę tik giriu ir formuoju teigiamą požiūrį į ją. Visada einu į visus mokymus ir dar asmeniškai susiorganizuoju ir tobulinuosi už savo pinigus. <...> Būtinai reikia mokytis, žinias atnaujinti.<...>*
	Refleksija	*<...> Kai išsikalbi daug lengviau.<...>Dažnai būna, kad labai supyksti, tada svarbu rasti kas supranta ir išklauso, išsikalbi ir gali toliau dirbti.<...>Pasikalbi su savim, su kolegomis ir lengviau, tarsi situacija prašviesėja.*
	Palaikymas	*<...> Labai svarbu žinoti, kad ne viena.<...> Geros kolegės, tai žinai, kad visada neteis, o palaikys ir supras. Visi mes žmonės tai ir klystam.<...>*
	Bendradarbiavimas	*<...nes čia vienas žmogus ne karys, reikia komandos.<...>Ką čia vienas padarysi, reikia pagalbos būtinai.<...>*
	Bendravimas	*<...> Kolegės išsikrausčiusios džiaugėsi, labai nebėdavojo, sakė grįžt nenorėtų, tai visai ir noras užėjo pabandyt, kaip čia taip gerai.<...> Jei visos išvien stengsimės ir dirbsim bus nesunku.<...>*
	Atsidavimas	*<...> susitaikysiu su pokyčiais, kad tik likčiau su šitais vaikais <...>*

	Nuoseklumas	*<... jei turi viziją kas iš to išeis, reikia nuseklumo. <...dažnai būna, kad sunku užbaigti tai ką pradėjai,<...> būtinas testinumas, nuoseklumas.*

Institucinės globos pertvarkos ataskaitoje (minima, jog socialiniai darbuotojai turi būti kompetentingi socialiniam darbui, turi nuolat stiprinti ir atnaujinti žinias apie vaikų ir paauglių psichologiją, lytinę brandą, patyčių prevenciją, bei profesionalų vaikų paruošimą savarankiškam gyvenimui palikus vaikų globos namus. savarankiškam gyvenimui. Taip pat svarbu, kad socialinis darbuotojas nuolat plėstų žinias, konsultavimo įgūdžius ir gebėtų padėti vaikams įveikti trauminių patirčių padarinius, bei motyvuotų vaiką mokytis. Lygiai taip pat patys socialiniai darbuotojai turi gebėti susidoroti su savo trauminėmis patirtimis ir stresu. Tyrimo dalyvės tai patvirtina, jos nuolat atnaujina žinias, bei kelia savo kompetenciją.

„Mums mokymų kas metai po 16 valandų priklauso išklausyti. Dažniausiai pasiūlo administracija, ar pakviečia vertus dėmesio lektorius į globos namus.“ [D2]

Socialinis darbuotojas turi gebėti valdyti stresą ir kylančius konfliktus tiek tarp socialinių darbuotojų, tiek dirbant su globotiniais. Informacija, profesinės žinios darbuotojui yra atspirties taškas, kuris užtikrina gebėjimą atlikti savo pareigas ir tuo pačiu gerai pažinti save ir sugebėti sau padėti streso atvejais.

Tyrimo dalyvės sakėsi dažnai lankančios mokymus, ieškančios pasitikrinimo, tiek savo galioms, tiek problemų sprendimams.

„Taip buvo apklausos, pokalbiai su specialistais, tada siuntė į mokymus. Labai gražiai pateikė, bet mažai kas buvo įvykdyta. Kartais kokia įdomia tema tai ir į mokamus nueinu. Nes pasimiršta žinios, lyg žinai, bet labai gerai vėl ir vėl prisiminti, pagilinti tą žinojimą, kitų patirčių pasiklausyti.”[D2]

„Man patinka mokytis, išeini visada toks pasikrovęs, išsiventiliavęs. Dažnai nieko naujo ir nesužinai, bet labai sveika prisiminti. Arba atrodo visa laiką taip ir darai kaip moko, bet nežinojai ar gerai. O čia mokymuose gauni pastiprinimą, palaikymą. Tada ramiai tęsi darbus už-tikrintas, kad teisingai elgiesi.”[D1]

Dirbančiam su vaikais socialiniam darbuotojui vertėtų domėtis vaikų tų dienų aktualijomis, neapsilikti nuo įdomiausių žaidimų, filmų, kad galėtų lengviausia su jais užmegzti santykius, palaikyti pokalbį.

„Aš jų visus žaidimus žinau, labai jiems patinka dalintis ta patirtimi pasiekimais virtualioje erdvėje.“[D6]

„Jei neturėčiau „Facebook“ jų manymu būčiau atsilikusi. Man pačiai naudinga, kai domiesi, žinai kuo jie gyvena, lengviau sužiūrėti ką vaikai veikia internetinėje erdvėje.“[D3]

R. Bubnys ir L. Krušaitė (2008) kalba apie tai, kad reflektuodami gilinamės ir kalbame apie save, apžvelgiame problemą iš įvairių pusių, prisimename ir apmąstome savo gerąją ir neigiamą patirtį, suprasdami savo silpnąsias ir stipriąsias puses.

Refleksija tai savos patirties, žinių bei įsitikinimų sąmoningas apmąstymas, jis siejasi su nauja patirtimi ir nauja informacija, skatinantis suformuoti tolimesnius veiksmus (Krušaitė, 2008). Nereflektuojant savo patirties, yra tikimybė susikurti išankstines, galbūt neteisingas prielaidas ir sustiprinti įsitikinimus, dėl tos priežasties galbūt nebus kritiškai apmąstyti tolimesni veiksmai ir tuo pačiu nebus tobulėjimo (Fidder ir Marienau, 2008). Tyrimo dalyvės kalbėdamos sunkumų įveikimą, paminėjo joms svarbius ir tinkančius refleksijos aspektus.

„Kai man sunku, tada randu žmogų ir išsikalbu, svarbu, kad neteistų, nevertintų ir nepatarinėtų.“[D5]

„Kalbėtis su žmonėmis, kurie turi panašias problemas labai naudinga ir pats atsigauni ir gal kitam padedi. Išsigrynina tiesos, atsiranda sprendimai.“ [D2]

„Dažnai būna, kad labai supyksti, tada svarbu rasti kas supranta ir išklauso, išsikalbi ir gali toliau dirbti.“

„Man patinka su savimi mintyse pasikalbėti. Pasikalbu su savim, jei dar mažai, tada su kolegomis ir lengviau. Kartais tikrai tik išsiventiliuoti emocijas tereikia.“

Darbe dažnai patiriame frustraciją tai – nemaloni psichologinė įtampa, kurią sukelia kliūtys, nepalaikymas. Kai nepavyksta pasiekti to, ko tikėjomės, kai užduotis, kai padarėme kažkokią klaidą, kai gauname atgalinį ryšį, kuris mūsų nedžiugina, sulaukiame kritikos, Kai mūsų pastangos kitiems atrodo nesvarbios.

Tam priešingybė yra palaikymas, kurį galima pavadinti kaip kito žmogaus priėmimą. Darbe palaikymo sulaukiame tiek iš savo vadovo, tiek iš kolegų. Palaikymas kiekvienam žmogui labai svarbus, kai patiriame nesėkmę, susiduriame su naujomis, sudėtingomis situacijomis. Palaikymas leidžia lengviau susidoroti su nesėkmėmis. Tą patvirtina ir socialinės darbuotojos dalyvavusios tyrime.

„Labai svarbus palaikymas, visai kitaip tada jautiesi. Jautiesi svarbus, darantis prasmingus dalykus, gebantis padėti, profesionaliai atlikti savo darbą.“[D3]

„Tarytum sparnai išauga kai pagyrimą gauni, nesam išlepintos, sulaukiam pagyrimų retai. Bet motyvuoja labai, pamirštu kad ir pavargau, lyg paaugu.“[D5]

“Gera kai įvertina tada norisi dar daugiau padaryti ir įrodyti, kad nesuklydo.”[D7]

Paskatinimas, pagyrimas, ar tiesiog gerai atlikto darbo ar pastangų pastebėjimas kaip ir visiems žmonėms, taip socialiniams darbuotojams labai svarbus. Sužadinama motyvacija, pastiprinamas pasitikėjimo jausmas. Pasitikintis savo jėgomis darbuotojas dirba efektyviau, greitai bei užtikrintai priima sprendimus.

Bendradarbiavimas ir socialinis darbuotojas, tai neatsiejami žodžiai. Socialinis darbuotojas yra komandos dalis, todėl efektyviai dirbti reikalinga bendraminčių, specialistų parama. Tą išsakė ir tyrimo dalyvės, pabrėždamos komandos svarbą atliekant savo funkcijas.

„Labai reikalinga specialistų pagalba, labai, vaikai pažeisti, jiems ne tik socialinių įgūdžių reikia, bet ir psichologo, kartais psichiatro. Reikia į bendradarbiavimą linkusios mokyklos.“[D3]

Svarbus bendradarbiavimas, reikia kartais pagalbos ir iš specialistų ir iš kolegų, o kartais tik patirtim pasidalinti, kad lengviau būtų.” [D1]

Bendravimas tai prasminga sąveika tarp žmonių. Bendraudami žmonės gauna palaikymą, įvertinimą. Bendravimas yra abipusis veiksmas, kuris visiems pokalbio dalyviams teikia naudos. Tyrimo dalyvės bendravimą išskyrė, kaip palaikantį veiksnį savo darbe, padedantį tikslingai funkcionuoti.

„Dirbam su žmonėmis ir tarp žmonių, bendravimas mūsų įrankis, raktas į žmonių vidų.”[D7]

Viena socialinė darbuotoja pasakoja, kad dirbant instituciniuose globos namuose socialinių kontaktų, o tuo pačiu ir bendravimo buvo nepalyginai daugiau. Tai labai padėdavo išsikalbėti, pasipasakoti iškilusius klausimus, pasidalinti patirtimi. O kartais tiesiog pasiguosti.

„Dabar man bendravimo labai trūksta, kol buvom po vienu stogu, susirinkdavom visos arbatos puodelį išgerti. Dabar išsiskirstėm, tai bendraujam tik su padėjėja tuo metu dirbančia.”[D4]

Reorganizuotuose vaikų globos namuose dirbantiems specialistams su mažesnėmis vaikų grupėmis atsiranda didesnė galimybė užmegzti glaudesnius ir prieraišesnius santykius tarpusavyje, įgyjamas pasitikėjimas, globotiniai tampa atviresni darbuotojams. Dar vienas įrodymas, kad socialinėms darbuotojoms nė motais pokyčiai, nors jos jų tikrai bijojo ir nenorėjo, bet noras padėti ir dirbti savo darbą yra didesnis už bet kokius iššūkius ir naujoves. Jos pilnai atsidavusios savo darbui ir veikia dėl savo globotinių gerovės.

„Ne negalvojau, tik pradžioj bijojau, kad darbo neliks, bet kai nuramino ir paaiškino, kad tikrai visi darbus turėsim. Nenorėjau darbo keisti, nes tik atrodo atradau savo vietą. Galvojau, kad susitaikysiu su pokyčiais, kad tik likčiau su šitais vaikais.“ [D3]

Tyrimo metu išaiškėjo, jog absoliučiai visos darbuotojos yra vertos šio vardo, nes visos yra atsidavusios, visos galvoja apie vaikus. Yra mylinčios, geros ir darbščios.

„Kai šeimyna nesikeičia, ilgai dirbi su tais pačiais vaikais, praktiškai užaugini, kaip savus. Negaila ir kokį saldainį nupirkti, ar kokią pramogą apmokėti. <...> Ir apkabini ir rūpiniesi kaip savu.“[D7]

Lietuvos socialinio darbo taryboje (Lietuvos socialinio darbo tarybos įžvalga, 2016), pabrėžiama, kad socialinis darbuotojas savo pareigybinėje veikloje, turi gebėti priimti vaiką, kaip didžiausią vertybę, gerbtų jį kaip asmenybę, išklausytų ir padėtų jam nepriklausomai nuo socialinių problemų. Taip pat, nepriklausomai nuo vaiko amžiaus (t.y. nuo gimimo iki 18 metų) iškilusios problemos turi būti sprendžiamas kvalifikuotų specialistų pagalba. Specialistų (socialinių darbuotojų) pagalba turi būti suteikiama laiku bei suteikiamas bendravimo tarp institucijų efektyvumas ir būtų išlaikomi abipusiai santykiai tarp vaiko ir socialinio darbuotojo. Labai teisingą požiūrį pateikė viena iš tyrimo dalyvių, gal šiek tiek paprieštaraudama darbo tarybai, kad yra tikrai ir tokių specialistų, kurie į darbą žiūri ne itin atsakingai, nesvarbu kiek jis mokslų gali būti baigęs. Labai geras, pabrėžiu, labai geras, socialinis darbuotojas turi turėti pašaukimą, jis arba gimęs šiam darbui, arba ne.

„Sėkmę lemia, gal charakteris, man atrodo, kad ir kaip besistengsi, kad kiek mokslų baigsi, čia įgimta, arba tu esi tam skirtas arba ne.“ [D2]

Hudson C.G. (2016) teigia, kad socialiniai darbuotojai dirbdami nuolat su tais pačiais vaikais, gali ne tik įsigilinti į kiekvieno vaiko asmeninę situaciją bei asmenybės bruožus, bet ir padėti jiems tinkamai integruotis socialiniame gyvenime. Tiek tyrimo dalyvės tiek savo asmenine nuomone galiu patvirtinti, kad nuoseklumas, darbuotojų kaitos nebuvimas, vaikams labai svarbus mokantis sukurti santykį, prieraišumą, pasitikėjimą.

„Kai auklėtiniai nesiklauso, nesupranta, atrodo tiek norėtum daug pasakyti, pamokyti kaip gyventi, kad ateityje būtų lengviau įsitvirtinti, gyventi, bet niekas nesiklauso, pasako, kad mes ne mamos, kad nieko nesuprantam. Visi žino geriausiai, nereikia nei mokytis nei į mokyklą eiti, svarbiausia tik parūkyti ir gatvėm pasivalkioti. Matai ir nieko padaryt negali. Skaudu žiūrėti, aišku ir pikta, nes nu kaip mat savo gyvenimo nevertinti. Bet kaip ten sako padėt negali tam kuris pagalbos nenori. O ir sistema visur šlubuoja.“ [D2]

„Matai, kad pripranta, pradeda kažkokią pagarbą rodyti.”[D4]

Jeigu socialinis darbuotojas yra socialiai kompetentingas, tai jis geba ne tik pastebėti problemą, bet tinkamai ją spręsti, prisitaikyti prie aplinkybių, priklausomai nuo susidariusios situacijos, ieškoti pagalbos, bendradarbiauti su kitais specialistais ir stengtis ieškoti pagalbos vaikui bet kokia kaina.

„Sėkmę lemia supratimas kas aš esu ir ko siekiu. Atėjai į globos namus tai jau žinok kas tavęs laukia. Ne tik mylėti vaikus reikia, čia kartais daugiau ne meilės, o drausmės reikia, toks dabar jaunimas, kad nežinia kas juos auklėjo ir ar iš vis kažkas auklėjo. Negerbia nei vyresnių nei patys savęs. Tai va....bet reikia būti konkrečiai, tikslingai siekti tikslų. Nepasiduoti, neprisiimti sau visos kaltės jei kažkas nepasiseka. Nes šitoj srity daug tokių situacijų kai reikia tiesiog išbūti ir nieko pakeisti negali.“ [D4]

Rėzgytė B. (2018) mano, jog socialinis darbuotojas turėtų tokius gebėjimus kaip: empatiškumas, organizuotumas, koordinuotumas ir stropumas atliekant socialinio darbuotojo funkcijas. Šiuos faktorius atrandu ir tyrimo rezultatuose.

„Užsispyrimas, realizmas, įsiklausymas į žmogų, mokėjimas pažiūrėti iš kito žmogaus pozicijos, kritinis mąstymas, racionalumas. Šitam darbe reikia, visko, nuo žmogiškumo iki sugebėjimo skaičiuoti. (juokiasi) Dar mokėjimas bendradarbiauti, labai reikia, nes čia vienas žmogus ne karys, reikia komandos.“ [D4]

Institucinių globos namų reorganizacijos pagrindinis tikslas – tai padėti vaikams, kurie liko be tėvų globos, integruotis bendruomenėje ir visuomenėje išvengiant segregacijos ir socialinės atskirties („Deinstitutional isation of child care systems in Europe,“ 2018).

„Puikiai, tai darbas man, mano pašaukimas, nežinau ką dar galėčiau dirbti. Man visai nesvarbi kitų nuomonė, požiūris. Svarbiausia aš esu laiminga galėdama padėti kitiems. Be to savo pavyzdžiu ir pasakojimais socialinio darbuotojo specialybę tik giriu ir formuoju teigiamą požiūrį į ją. Visada einu į visus mokymus ir dar asmeniškai susiorganizuoju ir tobulinuosi už savo pinigus.“ [D5]

Veikiami nuolatinių sunkumų ir pavojų savo darbe, socialiniai darbuotojai žino sau pagalbos būdus, kurie padeda grįžti į savimi pasitikinčio kompetentingo specialisto rolę. Vienas iš efektyviausių pagalbos sau būdų, tai nenutrūkstamas savo žinių gilinimas ir atnaujinimas. Žinios suteikia pastiprinimą, tarsi duoda ginklą, kurį turėdamas socialinis darbuotojas jaučiasi ramiau ir užtikrintai. Palaikymas, bendradarbiavimas taip pat neatsiejama nuo pagalbos sau dalis. Išsikalbėjimas, pasidalinimas vargais ir gerąja patirtimi su kolegomis, socialinius darbuotojus tarsi atšviežina, įgalina vėl veikti. Socialiniai darbuotojai atskleidžia, kad labai svarbus vizijos, tikslo turėjimas, ką tu veiki, ko nori pasiekti, maži

žingsneliai link tikslo parodo judėjimą, kuris suteikia vilties, ne taip kaip dideli tikslai į kuriuos judant nematai mažų pokyčių, progreso ir tuo pačiu prarandi motyvaciją jų siekti.

3.2.7 Dabar kaip šeima

8 lentelė. *Pokyčiai pastebimi po reorganizavimo*

Kategorija	**Subkategorija**	**Patvirtinantys teiginiai**
Pokyčiai pastebimi po reorganizacijos	Darbo vieta	*<...> Kur pasakė ten kraustėmės.<...> Nuvežė parodyti kur bus nauja darbo vieta, pasirinkti negalėjom.<...>*
	Darbo laikas	*<...> Nepasikeitė, dar lengviau, nes ilgiau su padėjėjomis būnam.<...> Su kolege turim derintis, nes turim pavaduoti vien kitą, jei susirgo tai ir dirbi už ją.<...>*
	Pareigos	*<...> atliekam visų specialistų darbą. Ir vairuojam ir gydom ir valgyti gaminam, žodžiu Barbės devyndarbės, vaikai yra absoliučiai aprūpinti viskuo. <...> Mes dabar viskas viename, ir virėjos ir auklėtojos ir buhalterės, vairuotojos.<...>*
	Savijauta	*<...> Ne tik vaikams bet ir mums kaip namai.<...> Labai džiaugiuosi, tikrai vaikams geriau, mato kaip tvarkomės, pinigus skaičiuojam kartu, planuojam ką pirksim, ką valgysim, ką gaminsim.<...> Mums geriau.<...> Buvo streso, bet įveikėm ir dabar džiaugiamės.<...>*
	Santykiai	*<...dabar kaip šeima...<...>Mano santykiai su vaikais pagerėjo..>*

Tyrimas atskleidė , kad darbo vietos pasikeitimas reikšmingų pokyčių neturėjo, visos tyrimo dalyvės daugiau mažiau nesureikšmino naujo darbovietės adreso.

„*Man gerai, patogu nuvažiuoti. Dar geriau, kitą miesto pusę pažinsiu, daug gražių vietų su vaikais atradom.“[D2]*

Visos rado sprendimą įvykusiam pokyčiui.

„Ankščiau pati važiuodavau, o dabar vyrui pakeliui, tai paveža.“[D4]

Darbo laiko nepaisymas dažnai socialiniams darbuotojams kelia stresą, per ilgos darbo valandos yra vienas iš veiksnių iššaukiančių perdegimą. Tyrimo dalyvės nuogąstavo dėl darbo valandų, dėl būsimo darbo grafiko. Įvykus reorganizacijai ir persikrausčius į bendruomeninius namus situacija nepasikeitė. Toliau pateikiamos kelios socialinių darbuotojų nuomonės.

„Praktiškai niekas nepasikeitė, kaip dirbom taip dirbam. Tik jau atostogas su kolege reikia susiderinti, nes negalim šeimynos be socialinio darbuotojo palikti. Jei suserga kolegė tada administracija paklausia ar vietoj jos dirbsi visą savaitę, ar ne. Jei nesutinku, tada tenka padėjėjai vienai būti tomis dienomis kai nedirbu.“ [D5]

„Darbo valandos panašios kaip buvo, išdirbu kiek pagal etatą priklauso. Tik darbo dieną trumpindavo nuimant rytines valandas, tai reškia ateidavome vėliau į darbą, o dabar priešingai. Ateinam visada 9 val. ryte, o išeinam ankščiau jei viršvalandžių gaunasi.“[D1]

Po reorganizacijos, vaikų globos namai tapo mažesni, jaukesni ir labiau primenantys šeimos namus. Tuo pačiu atsirado galimybė, vaikų globos namuose gyvenantiems vaikams prisidėti prie bendruomeninių namų sukuriamo jaukumo. Tikrai jaučiasi, kad socialinės darbuotojos dėjo visas įmanomas pajėgas ir pastangas į vaikų jaukių namų kūrimą.

„Kaip galėjau taip prisidėjau, buvo įprasta, kad pačios auklėtojos renkasi baldus, perka visokius rakandus. Mūsų atveju buvo viskas kitaip, didžioji dalis baldų jau buvo supirkta, mums reikėjo sureguliuoti kaip juos sustatyti, aišku spalvas sienoms rinkom pačios, bet šiaip palyginus kaip kūrėsi kitos šeimynos, tai darbo įdėjom mažai.“ [D5]

Iki vaikų globos namų reorganizacijos proceso, į įstaigą patekę vaikai, galbūt jautėsi nejaukiai tarp juos supančios didelės bendruomenės. Po reorganizacijos, vaikų globos namai tapo mažesni, jaukesni ir labiau primenantys šeimos namus.

„Nu tai va kaip sakiau vaikam tai liūdna savus namus palikus, aš asmeniškai lygiai taip pat jaučiuosi, aišku paskui pripratome tiek jie, tiek aš, jau ten namai pasidarė. Graži aplinka, kambariai kam po du, kam po vieną. Tik draugų nėra šalia, nėra kas veikti. Daug skanaus maisto, nes globos namuose buvo sudarytas dietistės meniu, kuris niekam nepatiko, dažnai nieko vaikai nevalgė, o dabar ką tik nori“. [D1]

“Baugino pradžioje aplinkinių žvilgsniai, direktorė gavo skundų dėl triukšmo iš mūsų kaimynų. Dar turim netvarkingų kaimynų, primeta mums prie durų šiukšlių. Mergaitės baiminasi, kad tai vyksta dėl to, kad mes iš globos namų ir kaimynai taip savo nepasitenkinimą išreiškia.”[D5]

Dunajevas E. (2011) mano, jog socialiniams darbuotojams dirbant su mažesnėmis vaikų grupėmis, lengviau įsigilinti į kiekvieno vaikų globos namuose gyvenančio vaiko asmenybę bei pastebėti silpnybes, stiprybes. Žemiau taip pat pateikiamos kelios interviu citatos, kurios įrodo kaip kai kurios socialinės darbuotojos įsijautė į darbą ir padėjo vaikams įsikurti negailėdamos nei jėgų, nei laiko. Darbas kartu, naujos gyvenamosios vietos kūrimas labai artimas šeimos gyvenimui, to padaryti instituciniuose globos namuose būtų neįmanoma.

„Taip, dalyvavau aktyviai kiek tik galėjau. Būsto nesirinkau, jau koks buvo pasiūlytas, tokiu ir džiaugėmės. Turėjom malonios veiklos įsirengti viską taip kaip norėjome. Ir spalvas ir baldus ir virtuvę, visus virtuvės rakandus. Tikrai dirbau kaip sau ir džiaugiausi tarsi sau įrenginėčiau. Na iš tiesų juk žinojau, kad kaip įsirengsime taip gražiai ir gyvensime. Netaupiau savo laiko, nežiūrėjau į darbo valandas, viskas sukosi apie vaikus, apie jų nuotaikas, iš institucijų ir tegirdėjome, pasistenkime, padirbkime ilgiau, nieko nepadarysi, reikia ir t.t. Plovėm, valėm, užuolaidas kabinom. Na dėl to tikrai pasijautėm kaip namuose nes ne kažkas mums pateikė galutinį variantą, o mes pačios su kolegėmis ir vaikais, bendrų pastangų dėka, susikūrėme savo pasaulėlį.“ [D1]

„Tempėm krovėm, vežėm, dėliojomės daiktelius, na kaip minėjau, viską darėme kaip sau. Labai džiaugėmės galėdamos pagaliau persikraustyti į naujus išsvajotus ir jau pamiltus namus.“ [D5]

Pagerėjusios darbo vietos sąlygos sąlygoja geresnes darbuotojų nuotaikas ir motyvaciją. Socialinių darbuotojų motyvavimas tiesiogiai lemia ne tik darbuotojų stabilumą dirbant vienoje darbovietėje, bet ir išvengiama papildomo vaikus traumuojančio įvykio, kuomet įstaigoje keičiasi darbuotojai. Nuo socialinių darbuotojų motyvacijos dirbti, priklauso ne tik teikiamų paslaugų kokybė, bet ir socialinių darbuotojų darbo tęstinumas ir stabilumas (Wheten ir kt., 2014). Tyrimo dalyvės tvirtina nenorinčios keisti darbo vietos, gąsdinantys veiksniai dėl informacijos stokos peraugo į įgalinančią aplinką. Nors darbo ir atsakomybių padaugėjo, tačiau bendros darbo sąlygos ir kuriamas klimatas joms atrodo patrauklesnis.

„Likimas matyt taip norėjo ir dabar aš socialinė darbuotoja, visai nesigailiu pasukusi šiuo keliu, net gi esu laiminga, nes daug prasmės matau. Manau radau save šitame darbe, todėl save realizuoju ir esu laiminga.“ [D3]

„Labai gerai, sulaukiu daug meilės, supratimo, tuo pačiu atiduodu save šitiems vaikams. Aplinkinių nuomonė man nelabai rūpi, jei kas paklausia kuo dirbu, tai atsakau, kad pavaduoju mamą. Niekada nesulaukiau, kažkokios neigiamos nuomonės. Dar būna žmonės pasidžiaugia ir paklausia kaip

aš galiu dirbti tokį sunkų darbą? Ar nesinori tų visų vargšų vaikų į namus pasiimti? Šiaip didžiuojuosi, jaučiu kad darau gerą darbą.“ [D4]

Tyrimo dalyvės labai daug prisideda prie vaikų gerovės kūrimo, tuo pačiu sutekdamos ir sau laimės pojūtį. Grįžtamasis ryšys parodo santykių tvirtumą ir įdėto darbo kokybę.

Negaliu nepavydėti kai kolegės kelias kartas išleidusios pasakoja, kaip suaugę jų globotiniai atvažiuoja aplankyti, susitinka kažkur mieste ar susirašo kokiam Facebook‘e. Jom dėkoja už tai kad suprato, mokė. Laukiu tos dienos ir tikiuosi sulauksiu, kai man kažkuris paskambins. Te gu nedėkoja, bet nors prisimena.“ [D3]

Tai gi galima teigti, kad visos tyrimo dalyviai, dirbdami reorganizacijos laikotarpyje vis tik puikiai susitvarkė su sunkumais negailėdamos nei savo laiko, nei jėgų. Taip pat, svarbu, kad socialinis darbuotojas dirbdamas su tėvų globos netekusiais vaikais ir teikdamas jam pagalbą, tiksliai žino ko siekia, kokių rezultatų tikisi sulaukti. Tuo pačiu, siekiant užmegzti tvirtus ir atvirus santykius su vaiku gyvenančiu instituciniuose vaikų globos namuose, darbuotojas siekia tapti vaiko draugu ir padėti jam kovoti dėl jo asmeninės gerovės. Svarbu ne tik kaip tinkamai ir kokybiškai socialinis darbuotojas atliks jam priklausančias darbines funkcijas, bet ir tai, kaip įgytas žinias darbinėje praktikoje, panaudos sprendžiant kylančias problemas. Kitaip sakant, labai svarbu, kad socialinis darbuotojas būtų geras stebėtojas ir gebėtų mokytis tiek iš teigiamos, tiek iš neigiamos darbinės patirties

„Man svarbiausia, kad vaikai priima, myli, gerbia. kaip smagu kai per laisvadienius gauni žinučių, kad laukia, kad pasiilgo. Ar kokių patarimų paprašo, o paskui padėkoja, kad vat kaip padėjo, pasisekė, nes pasielgė kaip buvau patarusi. Na toks tikslas, sugražinti tiems vargšams vaikams pasitikėjimą suaugusiais, kad galima pasitikėti, pasimokyti iš tos jų įgytos patirties. Tai toks ir džiaugsmas, kad esi kažkam brangus, kad tie vaikai turi kur ateiti prisiglausti.” [D3]

Apibendrinant duomenis gautus tyrimo metu manau, kad ir nešę daug nežinomybių ir baimės pokyčiai tiek globotinių, tiek socialinių darbuotojų darbe buvo būtini. Globos namai negali būti atskiras pasaulis. Ir būtent dabar pokyčiai atneš visuomenei supratimą apie vaikus iš globos namų. Vaikams naujieji namai bus panašūs į tikrus namus, o socialiniai darbuotojai vykdys savo misiją ir galės lengviau pasiekti tikslą, išmokyti globotinius savarankiško gyvenimo ir socialinių įgūdžių, kurie pravers tolimesniame jų gyvenime.

IŠVADOS

1. Atlikus literatūros analizę pastebima, kad norint jog be tėvų globos likęs vaikas tinkamai integruotųsi visuomenėje kai sulaukia pilnametystės, būtinas kokybiškas specialistų parengimas ir kompetencijos kėlimas. Kitaip sakant, labai svarbu, kad už globotinių integraciją ir socialinius įgūdžius atsakingi asmenys galėtų sistemingai tobulinti savo įgūdžius ir gebėjimus. Taip pat, labai svarbu, kad su be tėvų globos likusiais vaikais dirbtų savo darbui atsidavę darbuotojai, kurie dėl vaikų stengtųsi ir siektų suteikti kuo kokybiškesnes ir produktyvesnes socialines paslaugas.
2. Apibendrinant Lietuvos situaciją deinstitucionalizacijos procese, galime teigti, kad nors procesas vyksta lėtu tempu, tačiau jis vyksta. Žinoma daug vėliau, nei kitos Europos šalys, Lietuva atsisako institucinių vaikų globos namų, juos pakeičiant į bendruomeninius bei suteikiant didesnį suinteresuotumą įsivaikinti ar priimti vaikus globai į šeimas. Bendruomenių namų/butų įkūrimas, be tėvų globos likusiems vaikams, padeda ugdyti socialinius įgūdžius, sėkmingiau integruotis visuomenėje. Su institucinių vaikų globos namų reorganizavimo procesu keičiasi ir visuomenės požiūris į vaikus netekusius tėvų globos. Iš visuomenės sulaukiama daugiau dėmesio, pagalbos, paramos ir supratingumo jiems.
3. Daug nerimo kėlusi pertvarka atnešė pastebimų pokyčių. Socialiniams darbuotojams teko perimti kitų specialistų darbą. Atlikti daugelį organizacinių, vadybinių bei buitinių darbų, kuriuos prieš reorganizacija atlikdavo kitas kolektyvas. Visi darbuotojai skundėsi papildomais darbais ir džiaugėsi pagerėjusiomis vaikų gyvenimo sąlygomis, bei pagerėjusiais santykiais su globotiniais. Socialiniai darbuotojai persikraustę dirbti į bendruomeninius namus prarado tiesioginio bendravimo su kolegomis galimybę, fiziškai atitolo nuo pagalbos specialistų. Todėl suburti ir koordinuoti specialistų darbą tapo sudėtingiau.
4. Socialiniai darbuotojai dirbantys šiuo periodu patyrė daug sunkumų, kuriuos įtakojo aiškios informacijos nebuvimas, įtemptas psichologinis klimatas darbe, besikeičiančios darbo sąlygos, sudėtingi santykiai su globotiniais, per didelis darbo krūvis, laiko stoka atliekant ir tvarkant juos užgulusias problemas. Kankinant nesėkmėms ir negatyvioms mintims mažėja pasitikėjimas savo galiomis, didėja komandos pagalbos poreikis. Keičiantis darbo pobūdžiui iškilo grėsmė dėl kompetencijos trūkumo. Tyrimas atskleidė, kad tyrimo dalyviai pakankamai kompetentingi. Savo kompetencijas ir jų būtinumą įvykus pokyčiams, atskleidė prisitaikydami prie esamos situacijos bei vykdydami savo veiklą pasitelkdami pagalbos, laiko išteklių valdymo, įtakos globotiniams, bei pagalbos jiems integruojantis į visuomenę kompetencijas.

REKOMENDACIJOS

VAIKŲ GLOBOS NAMŲ ADMINSTRACIJOMS

1. Taikyti komandos vienijimo, stiprinimo metodus, kad išvengti socialinių darbuotojų vienišumo jausmo, kuris pasireiškė iš bendro kolektyvo instituciniuose globos namuose išsibarsčius po bendruomeninius namus.
2. Sudaryti sąlygas socialiniams darbuotojams dalyvauti ir turėti teisių sprendžiant įvairius klausimus susijusius su jų tiesioginio darbu įstaigos viduje. Užtikrinti tikslios informacijos išsamų pateikimą, ypač didelių pokyčių atveju, kai iš esmės paliečiamas darbuotojų darbas.
3. Peržiūrėti socialinių darbuotojų pareigybes, tiksliai apibrėžti atliekamas funkcijas, kad būtų kuo aiškesnės veiklos ribos.
4. Parengti aiškią socialinių darbuotojų skatinimo sistemą, už parodytą iniciatyvą, pasiektus aiškiai apibrėžtus rezultatus, pateiktus pasiūlymus, kad kiekvienas darbuotojas žinotų už ką gauna ar gali gauti papildomas motyvavimo priemones.

SOCIALINIAMS DARBUOTOJAMS

1. Rūpintis savo emocine sveikata. Nusistatyti aiškias ribas tarp darbo ir asmeninio gyvenimo.
2. Imtis iniciatyvos suburiant specialistų komandą, taip atskleidžiant savo turimas žinias apie komandos formavimą bei jos koordinavimą.
3. Teikti pasiūlymus socialinių darbuotojų darbo sąlygų ir kokybės gerinimui. Dalintis gerąja patirtimi su socialinių darbuotojų bendruomene.
4. Neveikti virš savo pareigybių ribų, gavus vadovybės nurodymus dėl papildomų darbų, kviesti diskusijai, prireikus kreiptis pagalbos į socialinių darbuotojų profesinę sąjungą.

LITERATŪRA

1. Andreytsiv I. (2017). A socialworker‘s story, Ukraine. UkrainsaPravda.
2. Ambrasė N. (2012). *Pedagogo veiklos tobulinimas:vaikų globos namų auklėtinių rengimas šeimai.* Kaunas: Technologija.
3. *Ar vaikų globos sistema atitinka globojamo vaiko geriausius interesus*? Valstybinio audito ataskaita. (2014).
4. Bobinienė I., Voitechovič T. (2012) *Vaikų institualizacijos prevencija ir intervencija: šeimos gerovės palaikymo komitetų veikla ir darbas su socialinės rizikos šeimomis*. Vilnius. Gelbėkit vaikus.
5. Bitinas B. (1995) *Socialinis darbas: pagrindinės sąvokos*. Socialinis darbuotojas. nr. 1.
6. Bitinas, B., Rupšienė, L. ir Žydžiūnaitė, V. (2008) Kokybinių tyrimų metodologija. Klaipėda: S. Jokužio leidykla spaustuvė.
7. Braslauskienė R. (2002) *Bešeimių vaikų socialinis – kognityvinis patyrimas globos institucijose*. (p. 11–16) Tiltai. Nr. 11.
8. Bubnys, R. (2004). *Socialinių darbuotojų profesinės karjeros galimybės ir socialinės kompetencijos ypatumai*. –Šiauliai: Šiaulių kolegija.
9. Bubnys, R., ir Krušaitė, L. (2008). *Socialinių pedagogų ir socialinių darbuotojų reflektyvavimo ypatumai profesinėje veikloje*. (p. 65–70) Jaunųjų mokslininkų darbai, 2 (18).
10. Burvytė S., Kocai E. (2017) *Socialinių darbuotojų požiūris į vaikų globos namuose augančių vaikų ryšius su biologiniais tėvais*, Socialinis ugdymas.
11. Buster M. (2012) De-institutionalisation. Hope and homes for children.
12. Cooper B. (2000) „*The Measureof a Competent Child care Social Worker?*“ (p.113–124) Journal of Social Work Practice 14(2):
13. Corby B. „*The or and Practicein Long-term Social Work*“. British Journal of Social Work 12(6): 619–638(1982).
14. Česnuitytė V., Okunevičiūtė–Neverauskienė O. (2009) *Problems in implementing Children‘srights for Children wit houtparental care and Children at risk of loosin gparental care in Lithuania*. Mokslo darbai, 8(2), (p. 35–43)
15. Čepukienė V., Pakrosnis R. (2008) *Vaikų globos namuose gyvenančių paauglių psichologinio ir socialinio funkcionavimo sunkumus lemiantys veiksniai: asmenybės sąvybių ir gyvenimo globos namuose ypatumų sąveika.* Specialusis ugdymas Nr.2 (19)

16. Deinstitutionalization and myths associated with it. Progress Program 2007-2013. Eurochild, Hope and Homes for Children – Bulgaria.
17. European Commission (2019). *Deinstitutionalisation of child care systems in Europe – Transition from institutional to community-basedservices*. Prieiga per internetą: https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1246&furtherNews=yes&langId=en&newsId=9056
18. Dunajevas E. (2011) *Asmeninių socialinių paslaugų sistemos raidapokomunistinėje Lietuvoje.* (daktaro disertacija). Socialiniai mokslai, sociologija. Vilnius: VU
19. Durrant, J. M. (2012) *Stiprių santykių tarp tėvų ir vaiko kūrimo vadovas: teigiamas, vaiko teisių nuostatomis pagrįstas požiūris*. Prieiga per internetą: http://www.zadeikis.lt/file/repository/teveliams/knyga%20stipriu%20santykiu%20tarp%20tevu%20ir%20vaiko%20kurimo%20vadovas.pdf
20. European Commission (2020). European Platform for Investingin Children (EPIC). Prieiga per internetą: https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1246&langId=en
21. Fidder, M., ir Marienau, C. (2008). *De-veloping Habits of reflection for Mea-ningful Learning*. *New directions for Adult and Continuin Edukacion* (p.75-85), 118. DOI: 10.1002/ace.297
22. Griciūtė J., Senkevičiūtė D.I.(2018) Lietuvos socialinės globos įstaigų*, dalyvaujančių pertvarkos procese, darbuotojų motyvacijos vertinimas*. (p. 35-55) Socialinis darbas. Patirtis ir metodai.
23. Gudžinskienė V. (2012) *Socialinių darbuotojų, dirbančių vaikų globos namuose, laiko vadyba kaip perdegimo sindromo prevencija.* Societal Innovations for Global Growth.
24. Gudonis V, Butkutė I, Samašonok K.(2008) *Globos namų auklėtinių ir paauglių, gyvenančių pilnose šeimose adaptacijos ypatumai. Specialusis ugdymas*.(p. 8-21) Nr.2 (19),
25. Gudžinskienė V.(2010) *Socialinių darbuotojų, dirbančių vaikų globos namuose, bendrųjų gebėjimų įsivertinimas.* Socialinis ugdymas (p. 5-13). NR. 13 (24)
26. Gvaldaitė L., Šimkonytė S. (2016) *Vaikų globos namų deinstitucionalizacija Lietuvoje: ar „vežimas" judės į priekį?*(p. 55-73) STEPP , Nr. 12
27. Hudson C. G. A (2016) *Model of deinstitutionalization of psychiatric care across 161 nations*: *2001–2014*. International journal of mental health.
28. Pūras Dainius. (2012) *Institucinė globa – vaikų iki trejų metų amžiaus teisių pažeidimas*. Prieiga per internetą: http://vtaki.lt/lt/naujienos/institucine-globa-vaiku-iki-treju-metu-amziaus-teisiu-pazeidimas.
29. LR socialinės apsaugos ir darbo ministerija. (2020). *Institucinės globos pertvarka.* Prieiga per internetą: https://socmin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/seima-ir-vaikai/institucines-globos-pertvarka.

30. *Institucinės globos pertvarka – nuveikti darbai, artimiausi planai*.(2020) Prieiga per internetą: http://www.panrs.lt/go.php/Institucines-globos-pertvarka193
31. *Institucinės globos pertvarka Liėtuvoje*. (2014) Prieiga per internetą: https://www.esinvesticijos.lt/uploads/main/documents/files/Post%202020/Programos%20rengimas/Institucines%20globos%20pertvarka_2020-04-28_final.pdf
32. *Institucinės globos pertvarkos I-ojo etapo vertinimas*.(2020) Prieiga per internetą: http://www.pertvarka.lt/wpcontent/uploads/_mediavault/2020/03/Pertvarka_santrauka_20200328.pdf
33. International Federation of Social Workers. (2020) Wtats is soccial work?. Prieiga per internetą: https://www.ifsw.org/what-is-social-work/
34. Kalinauskaitė Daiva (2005). *Socialinių darbuotojų motyvacija ir jos skatinimas viešojo sektoriaus ir nevyriausybinio sektoriaus institucijose*.(magistro darbas) Vilnius.
35. Kardelis K. (2017) *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*.(p. 488) Trečiasis knygos leidimas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras; 488 p
36. Kavaliauskienė V. (2010) *Refleksijos kultūra – socialinio darbuotojo profesinės veiklos raiškos aspektas*.(p. 159-171) Acta paedagogica vilnensia, 20.
37. Kavaliauskienė V. (2005) *Socialinio darbo, kaip pagalbos žmogui profesijos, raidos aspektai.* Acta Paedagogica Vilnensia. Mokslo darbai, 15. Vilniaus universiteto leidykla.
38. Kasperavičienė Ž. (2013) *Vaikų globos namuose dirbančių socialinių darbuotojų patirtys pokyčių kontekst.,* Kaunas.
39. Kiaunytė A. (2008) *Pokyčius patiriantys socialiniai darbuotojai: supervizijos taikymo galimybė*. (p. 119-131) Socialinis darbas, 7(2).
40. Kiaunytė A., Večkienė, N. P. (2011) *Socialinių darbuotojų, patiriančių pokyčius profesinėje veikloje, poreikis paramai: supervizijos perspektyva.* (p. 207-215) Sveikatos mokslai, Nr. 7.
41. Kiaunytė A., Lygnugarienė V. (2019) *Vaiko globos sisteminė pertvarka kaip iššūkis socialinių darbuotojų profesionalumui: Kas parodo supervizijos ir intervizijos poreikį?* Klaipėdos universitetas. Socialinis darbas. patirtis ir metodai. 2019 23 (1) ISSN 2029-0470 (spausdintas) ISSN 2029-5820
42. Legkauskas V. (2008) Socialinė psichologija. Vilnius: Vaga.
43. Lesinskienė S., Karalienė V. (2008) *Emocinės raidos įtaka tolimesniam vaiko asmenybės vystymuisi*. Švietimo ir mokslo ministerijos Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centras.Vilnius.

44. Lietuvių žodynas (2019). Prieiga per internetą: https://mokslai.lietuviuzodynas.lt/sociologija/socialinis-darbuotojas
45. Lietuvos konfliktų prevencijos asociacija.(2012) *Vaikų globos įstaigų auklėtinių profesinės karjeros planavimo mokymo metodai*. Vilnius. Internetinė prieiga: http://www.esparama.lt/es_parama_pletra/failai/ESFproduktai/2012_Profesine_karjera_leidinys.pdf
46. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija. (2020) *Institucinės globos pertvarka*. Prieiga per internetą: https://socmin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/seima-ir-vaikai/institucines-globos-pertvarka.
47. Lisauskienė D., Aleksienė V. (2016) *Socialinis darbuotojas kaip rekreacinės veiklos organizatorius, dirbantis su gatvėje laiką leidžiančiais jaunais žmonėmis*.„Visuomenės sveikata" priedas Nr 2.
48. Mačiulskytė S. (2013) *The problem of professional competence transformation: aspect o finstitutional care*. (p.51-79) Tiltai, 2.
49. Vaikų teisių ir įvaikinimo tarnyba (2020)*, Kaip pertvarkomi vaikų globos namai.* Prieiga per internetą: http://www.pertvarka.lt/naujienos/kaip-pertvarkomi-vaiku-globos-namai/
50. LR socialinės apsaugos ir darbo ministerija. (2020) *Mažuose bendruomeniniuose globos namuose apsigyvenusi mergaitė: dabar aš gyvenu kaip normalus vaikas*. Prieiga per internetą: https://socmin.lrv.lt/lt/naujienos/mazuose-bendruomeniniuose-globos-namuose-apsigyvenusi-mergaite-dabar-as-gyvenu-kaip-normalus-vaikas
51. Mockaitytė-Cicilionienė V. (2014) *Vaiko paėmimo iš šeimos legitimavimo prieštaravimai: socialinio darbuotojo perspektyva.* (p. 79-97) Socialinis darbas. Patirtis ir metodai, 14(2).
52. Pabedinskienė R. (2004) *Vaiko globos teoriniai matmenys.* Pedagogika. Nr.73
53. Poviliūnas A.(2014) *Investicijos į vaikus: padėkime išsivaduoti iš nepalankios socialinės padėties*.(p. 32-33) Europos Sąjunga. Nacionalinių strategijų tyrimas. Vilniaus universitetas.
54. Prakapas R. (2007) *Socialinių darbuotojų santykiai su klientais: vertybinis aspektas*. (p. 63-64) Socialinis darbas. Nr. 6(1).
55. Pūras D.(2012) *Institucinė globa – vaikų iki trejų metų amžiaus teisių pažeidimas*. Jungtinių Tautų vyriausiasis žmogaus teisių komisaro biuras. Prieiga per internetą: https://www.hrmi.lt/uploaded/PDF%20dokai/LT_D.Puras_Children%20under%203.pdf (žiūrėta 2020-02-14).
56. Rėzgytė B. (2018) *Socialinis darbas su tėvų globos netekusiais vaikais deinstitucionalizacijos kontekste*. Šiauliai

57. Rupkuvienė S., Pociutė A. (2008) *Vaikų globos namų ugdytinių vertybinės orientacijos.* /Empiriniai socioedukaciniaityrimai.Vilnius.
58. Rupšienė L. (2007) *Kokybinio tyrimo duomenų rinkimo metodologija: metodinė medžiaga*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
59. Scott H. (2007). *The Temporal Intergatios of Connected Study into a Structured Life: A. Grounded Theory*. (p. 223) University of Portsmouth.
60. Snieškienė D., Tamulienė I. (2014) I*nstitucijose ir šeimose globojamų vaikų žmogaus teisių užtikrinimo lyginamoji analizė.* Tyrimo ataskaita.
61. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija (2016) Socialinis pranešimas 2012–2016. Vilnius.
62. Socialinės paramos šreimai informacinės sistemos(SPIS) duomenų analizė. (2018)
63. Spierts M. (2003) *Balansavimas ir aktyvinimas*. *Metodiškai organizuotas sociokultūrinis darbas*. Vilnius. VU
64. Statistikos departamentas (2020) *Vaikų globos įstaigos*. Prieiga per internetą: https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?hash=8129a443-c9dd-4839-b828-914f89b9fc3a#/(žiūrėta 2020.10.15).
65. Study de institutionalization: case of Bulgaria.(2013) Oak Foundation – Switzerland, New Bulgarian University. Sofia
66. Tarptautinių žodžių žodynas (2021). Internetinė prieiga: https://tzz.lt/r/reorganizacija/
67. Tidikis, R. (2003) *Socialinių mokslų tyrimų metodologija*. Vadovėlis. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto leidybos skyrius.
68. Terziev Venelin and Ekaterina Erabska. (2016). Process of deinstitution alization of children at risk in Bulgaria, Annual International Scientific Conference Early Childhood Care and Education, ECCE 2016, (p.12-14) May 2016, Moscow, Russia.
69. Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba. (2020) *Vaikai: kaip sumažinti apgyvendinimą vaikų globos namuose*. Prieiga per internetą: http://www.pertvarka.lt/naujienos/vaikai-kaip-sumazinti-apgyvendinima-vaiku-globos-namuose/
70. Vareikytė A., Bagdonas A.(2003) *Socialinių darbuotojų Kvalifikacijos tobulinimo sistemos plėtojimo kryptys* (tyrimo ataskaita). Vilnius: LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerija.
71. Vito Flaker & Shula Ramon.(2016) *From Institutional to Community Care: Social Work of Opening Spaces and New Solidarities* (Social Work and Deinstitutionalisation) (p. 42-48) DIALOGUE IN PRAXIS: A Social Work International Journal. 2016-06-12

72. Vitkauskas K.(2010) *Vaiko globos organizavimo principų įgyvendinimas Lietuvoje*. (p. 133-146) Viešoji politika ir administravimas. Nr. 31
73. Vyšniauskienė D., Minkutė R. (2008) *Socialinės veiklos profesinė etika*. KTU, Technologija. Kaunas.
74. Wagner H. (2013). Socialinio darbo profesijos tyrimas: Socialinio darbo profesijos (ne)galia visuomenėje. STEPP Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika 2014(9), Vilnius
75. Zbarauskaitė, A. (2012) *Pagalba vaikui: prieraišumo teorijos perspektyva. Šeima: problemų šaltinis ar ištekliai? Socialinės pagalbos šeimai galimybės*.(p. 57-74) Metodinė priemonė. Vilnius: sotas.
76. Zbarauskaitė, A.(2009) *Globos namuose gyvenančių paauglių tapatumo išgyvenimas: biografinio pasakojimo interpretacinė analizė*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, psichologija, Vilnius.
77. Žalimienė L., Lazutka R. (2009) *Socialinės globos paslaugos lietuvoje: nuo hierarchinio prie mišrios globos ekonomikos modelio*. Pinigų studijos 2009/2 Ekonomikos teorija ir praktika. Prieiga per internetą: https://www.lb.lt/uploads/documents/docs/publications/zalimiene.pdf
78. Žiburio fondas. (2016). *Jausmas kai turi namus: apie globą, įvaikinimą ir kitas galimybes padėti vaikams*.Vilnius Prieiga per internetą:
79. http://ziburio-fondas.lt/wp-content/uploads/sites/5/2016/11/FINAL_Apie-globa-ir-ivaikinima.pdf
80. Žydžiūnaitė V., Rupšienė L., Bitinas B.(2008) *Kokybinių tyrimų metodologija*. Klaipėda: Jokužio leidykla-spaustuvė.
81. Žydžiūnaitė V. (2007) *Tyrimo dizainas: struktūra ir strategijos*. Kaunas: Technologija.
82. Židžiūnaitė V. (2011) *Baigiamojo darbo rengimo metodologija.* (p. 69-98) Mokomoji knyga. Klaipėdos valstybinė kolegija. Prieiga per internetą: http://www.esparama.lt/es_parama_pletra/failai/ESFproduktai/2012_Baigiamojo_darbo_metodologija.pdf
83. Žydžiūnaitė V, Sabaliauskas S. (2017) *Kokybiniai tyrimai: principai ir metodai*. Vilnius: Vaga.
84. Watson R.(2012) *Foster care adoption. The 5 reasonswhyyoudon'twant to do it.* London:Sage
85. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas *„Dėl perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014–2020 metų veiksmų plano patvirtinimo"*. TAR. Prieiga per internetą:

https://eseimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/e4169490984411e3aad2c022318814db?jfwid=lqhyiosvj (žiūrėta 2020.10.22).

86. Dėl 2014–2020 metų Europos Sąjungos fondų investicijų veiksmų programos 8 prioriteto „Socialinės įtraukties didinimas ir kova su skurdu“ įgyvendinimo priemonės Nr. 08.1.1-CPVA-V-427 „Institucinės globos pertvarka: investicijos į infrastruktūrą“ projektų finansavimo sąlygų aprašo Nr. 1 patvirtinimo. Prieiga per internetą: https://www.etar.lt/portal/lt/legalAct/8cedb400af4611e88f64a5ecc703f89b (žiūrėta 2020.08.08

SANTRAUKA

Socialinių darbuotojų patirtys vaikų globos namų reorganizavimo kontekste

Raktiniai žodžiai: socialinis darbuotojas, institucinė globa, vaikų globos namai, bendruomeniniai namai, reorganizavimas, deinstitucionalizavimas.

Darbo problema: Ar pokyčiai nepadarė žalos vaikų globos namų funkcionavimui? Ar nesumenko paslaugų kokybė ir nepakenkta vaikams ir juos globojantiems socialiniams darbuotojams nuo kurių savijautos ir emocinės būsenos priklauso jų ir vaiko kuriamas santykis, o tuo pačiu pagalba globotiniui rezultatai ir kokybė.

Darbo tyrimo tikslas: Teoriškai ir empiriškai ištirti vaikų globos namų socialinių darbuotojų patirtis, reorganizuojant institucinius vaikų globos namus į bendruomeninius namus.

Darbo tyrimo uždaviniai:

1. Atskleisti socialinių darbuotojų darbo kokybiškumą lemiančius aspektus, bei kompetencijų raišką.
2. Apžvelgti vaikų globos namų reorganizacijos proceso padėtį Lietuvoje.
3. Atskleisti socialinių darbuotojų, dirbančių vaikų globos namuose, patirtis, vykstant darbo pobūdžio, bei tarpusavio santykių pokyčiams.
4. Išryškinti socialinių darbuotojų reakcijas vykstančių pokyčių atžvilgiu.

Tyrimo metodai:

teoriniai: dokumentų bei literatūros analizė, informacijos apibendrinimas bei sisteminimas.

empiriniai: pusiau struktūruotas interviu metodas duomenų rinkimui, turinio (angl. content) analizės metodas skirtas tyrimo duomenų analizei atlikti.

Išvados: dokumentų analizė atskleidė, kad reorganizavimo procesas Lietuvoje vyksta lėtai. Šiuo laikotarpiu ypač aktualus socialinių darbuotojų kokybiškas darbas, bei kompetencijų raiška. Tyrimu atskleista, kad socialiniai darbuotojai dėl informacijos stokos su nerimu laukė permainų. Po vaikų globos namų reorganizavimo padaugėjo pareigų, atsakomybių. Persikraustę į bendruomeninius namus, socialiniai darbuotojai prarado tiesioginį bendravimą ir bendradarbiavimą su kolegomis, įstaigos specialistais. Socialiniai darbuotojai pakankamai kompetentingi prisitaikyti prie pokyčių. Darbas bendruomeniniuose namuose atnešė ne tik sunkumų. Pagerėjo darbo sąlygos, santykiai su globotiniais.

SUMMARY

Experiences of social workers in the context of the reorganization of childrens care houses

Keywords: social worker, institutional care, orphanage, community home, reorganization, deinstitutionalization.

Job problem: Did the changes not damage the functioning of the orphanage? Have the quality of services not decreased and the children and the social workers caring for them have not been harmed, on whose well-being and emotional state the relationship between them and the child depends, and at the same time the results and quality of care for the ward.

The aim of the research: To theoretically and empirically investigate the experience of social workers in children's care homes in transforming institutional children's care homes into community homes.

Research tasks:

1. To reveal the aspects that determine the quality of work of social workers, as well as the expression of competencies.
2. To review the situation of the process of reorganization of children's care homes in Lithuania.
3. To reveal the experience of social workers working in children's care homes during the changes in the nature of work and mutual relations.
4. To highlight the reactions of social workers to the ongoing changes.

Research methods:

theoretical: analysis of documents and literature, generalization and systematization of information.

empirical: semi-structured interview method for data collection, content analysis method for analysis of research data.

Conclusions:

The analysis of the documents revealed that the reorganization process is taking place in Lithuania. At present, the quality work of social workers, as well as the expression of competencies, is particularly relevant. Research has revealed that social workers due to lack of information with anxious field changes. After the reorganization of the orphanage, the duties increased. After moving to a community home, the loss of social workers direct communication and cooperation with colleagues, office specialists. Social workers require those who are competent to adapt to change. Working in a community home brought not only hardship. Working conditions and relations with wards have improved.